

Lagrådsremiss

En modernare rättegång II

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 13 maj 2015

Morgan Johansson

Charlotte Kugelberg
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen gör regeringen bedömningen att reformen En modernare rättegång har fallit väl ut. Regeringen lämnar förslag som syftar till att effektivisera och förbättra domstolsprocessen. Det övergripande syftet med förslagen är att handläggningen av mål och ärenden i större utsträckning ska kunna anpassas till förhållandena i det enskilda fallet, särskilt genom att tekniken med ljud- och bildupptagningar utnyttjas fullt ut.

För att minska de negativa konsekvenserna av inställda huvudförhandlingar ska förhörspersoner som infunnit sig i större utsträckning kunna lämna sina uppgifter vid det tillfället och inte behöva komma tillbaka till domstolen vid ett senare tillfälle. Om en rättegång måste tas om i samma instans ska domstolen i fler fall kunna återanvända förhör från den tidigare huvudförhandlingen. Vidare föreslås att inte bara förhör utan även syn som huvudregel ska dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning, vilken sedan kan användas i överklagade mål. Sammanställningar av parternas ståndpunkter ska upprättas i större utsträckning under tvistemålsförberedelsen i tingsrätt.

För att åstadkomma större flexibilitet i handläggningen ges hovrätterna utökade möjligheter att avgöra brottmål utan huvudförhandling. Möjligheten för domstolar att hänvisa till ljud- och bildupptagningar ökas, så att planering och utsättning av huvudförhandlingar i omfattande mål kan förenklas och antalet förhandlingsdagar minska. Bestämningarna om en parts frånvaro vid huvudförhandling i hovrätt förtydligas.

Regeringen föreslår även åtgärder i syfte att stärka Högsta domstolens förutsättningar för prejudikatbildning.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2016.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	4
3	Ärendet och dess beredning	18
4	Reformen har fallit väl ut	18
5	Ett bättre utnyttjande av ljud- och bildupptagningar	21
5.1	Ökade möjligheter till bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling	22
5.2	Tidigare upptagna förhör bör användas oftare	30
5.3	Syn ska dokumenteras med ljud och bild	36
6	Sammanställningar ska som huvudregel upprättas under tvistemålsförberedelsen	39
7	Ökad flexibilitet i handläggningen i hovrätt	43
7.1	Förutsättningarna för att avgöra brottmål utan huvudförhandling utökas	44
7.2	Möjligheten att hänvisa till ljud- och bildupptagningar bör ökas	46
7.3	Tilltrosbestämmelserna modifieras när det gäller syn	50
7.4	Ett överklagande förfaller om en klagande uteblir	52
8	Högsta domstolens underlag för prejudikatbildning stärks	54
8.1	Högsta domstolen får i mål om prövningstillstånd i hovrätten direkt ta upp och pröva en prejudikatfråga	54
8.2	Hovrätten ska kunna hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen	55
8.3	Några justeringar av förfarandet i Högsta domstolen	58
9	Reglerna om förenklad delgivning blir tydligare	59
10	Ikraftträdande m.m.	60
11	Konsekvenser av förslagen	60
12	Författningskommentar	62
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet En modernare rättegång II – en uppföljning (SOU 2012:93)	74
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag	79
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	91
Bilaga 4	Promemorian Ett förtydligande av 33 kap. 6 § rättegångsbalken	92
Bilaga 5	Förteckning över remissinstanserna	93

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 6 kap. 6 a §, 33 kap. 6 §, 35 kap. 13 §, 36 kap. 16 och 19 §§, 42 kap. 16 §, 43 kap. 3, 8 och 13 §§, 46 kap. 3, 6 och 13 §§, 47 kap. 20 §, 50 kap. 19, 21 och 23 §§, 51 kap. 13, 19, 21 och 23 §§, 55 kap. 8, 11 och 14 §§ och 56 kap. 13 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 50 kap. 12 b § och 54 kap. 12 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

6 a §¹

Det som iakttas vid syn får dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning.

I tingsrätt ska det som iakttas vid syn dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning, om det inte finns särskilda skäl mot det. Det som iakttas vid syn i högre rätt får dokumenteras på samma sätt.

33 kap.

6 §²

Bestämmelserna i 3 § andra stycket, 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) gäller inte delgivning av stämning i brottmål.

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av en *sådan* tjänsteman som anges i tredje stycket vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att förenklad delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än tio veckor sedan informationen lämnades.

Bestämmelserna i 24 § och 25 § *första stycket* delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av en tjänsteman som anges i tredje stycket vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att förenklad delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än tio veckor sedan informationen lämnades.

Information som avses i andra stycket får delges av

a) en åklagare,

¹ Senaste lydelse 2005:683.

² Senaste lydelse 2014:1410.

- b) en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett,
- c) en tulltjänsteman, eller
- d) en tjänsteman vid Kustbevakningen.

35 kap.

13 §³

Vid huvudförhandlingen *skall* de bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. I tvistemål där förlikning om saken är tillåten *får dock* beviset tas upp på nytt *endast* om någon av parterna begär *det*.

Har tingsrätten i ett mål som överklagats till hovrätten tagit upp bevisning, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner att det är av betydelse för utredningen. *Kan* ett muntligt bevis läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret vid tingsrätten får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part.

I Högsta domstolen får de bevis som har tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det finns synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, *skall* det läggas fram på lämpligt sätt.

Vid huvudförhandlingen *ska* de bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. *Om ett muntligt bevis som har tagits upp inför rätten kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas eller om det finns särskilda skäl.* I tvistemål där förlikning om saken är tillåten *krävs det dessutom* att någon av parterna begär *att* beviset tas upp på nytt.

Om tingsrätten i ett mål som överklagats till hovrätten *har* tagit upp bevisning, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner att det är av betydelse för utredningen. *Om* ett muntligt bevis *kan* läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret vid tingsrätten, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part.

Om ett bevis inte tas upp på nytt *ska* det läggas fram på lämpligt sätt.

³ Senaste lydelse 2005:683.

36 kap.

16 §⁴

Ett vittne ska lämna sin berättelse muntligen. Vittnet får dock med rättsens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid ett vittnesförhör får det som vittnet tidigare har berättat inför *rätta* eller inför åklagare eller Polismyndigheten läggas fram endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han eller hon tidigare har berättat eller när vittnet vid förhöret förklarar att han eller hon inte kan eller inte vill yttra sig. Avser förhöret någon som tidigare har hörts inför *rätta* och har det förra förhöret dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, får dock förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen. *Har den tidigare bevisupptagningen skett i lägre rätt, ska förhöret i högre rätt inledas med en sådan uppspelning, om det inte är olämpligt.*

Vid ett vittnesförhör får det som vittnet tidigare har berättat inför *rätten* eller inför åklagare eller Polismyndigheten läggas fram endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han eller hon tidigare har berättat eller när vittnet vid förhöret förklarar att han eller hon inte kan eller inte vill yttra sig. Avser förhöret någon som tidigare har hörts inför *rätten* och har det förra förhöret dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, ska dock förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen *om det inte är olämpligt.*

19 §⁵

Förhör med ett vittne får *äga rum* Förhör med ett vittne får *ske* utom huvudförhandling, utom huvudförhandling,

1. om vittnet inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen,
2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen, eller
3. om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.

I 43 kap. 3 § och 46 kap. 3 § finns bestämmelser om när rätten får ta upp muntlig bevisning om en huvudförhandling ställs in.

42 kap.

16 §⁶

Om det är till fördel för handläggningen av målet, skall rätten göra en skriftlig samman-

Rätten ska göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt

⁴ Senaste lydelse 2014:649.

⁵ Senaste lydelse 2005:683.

⁶ Senaste lydelse 2005:683.

ställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna *skall* innan förberedelsen avslutas *beredas* tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

de omständigheter som dessa grundas på *om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl saknas behov av en sammanställning*. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Innan förberedelsen avslutas *ska* parterna *ges* tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

43 kap.

3 §⁷

Om det finns sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 §, får förhandlingen ändå påbörjas, om det kan antas att hindret kommer att undanröjas utan att ny huvudförhandling behöver hållas enligt 11 § tredje stycket och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Om det finns *ett* sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 §, får förhandlingen ändå påbörjas om det kan antas att hindret kommer att undanröjas utan att *en* ny huvudförhandling behöver hållas enligt 11 § tredje stycket och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Inställs huvudförhandlingen, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, om *det är tillåtet enligt reglerna om förhör utom huvudförhandling* och den som *skall* höras finns tillgänglig.

Om huvudförhandlingen *ställs in*, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning om den som *ska* höras finns tillgänglig *och det är lämpligt*.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning *äga rum* i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning *ske* i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar *vad* som föreskrivs om bevis som upptas utom huvudförhandlingen.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar *det* som föreskrivs om bevis som upptas utom huvudförhandlingen.

8 §⁸

Sedan parterna utvecklat sin talan, *skall* bevisningen läggas fram.

Sedan parterna utvecklat sin talan, *ska* bevisningen läggas fram.

⁷ Senaste lydelse 2000:172.

⁸ Senaste lydelse 2005:683.

Skall en part höras i bevissyfte, bör förhöret *äga rum* innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om en part *ska* höras i bevissyfte, bör förhöret *hållas* innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till *ljud- och bildupptagningar och andra* handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

13 §⁹

Vid fortsatt huvudförhandling *skall* handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid en ny huvudförhandling *skall* målet *företas* till fullständig handläggning. Bevis, som har tagits upp vid tidigare *handläggning, skall* tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. I mål där förlikning om saken är tillåten *får dock förnyad bevisupptagning ske endast om någon av parterna begär det*. Om ett bevis inte tas upp på nytt, *skall* det läggas fram på lämpligt sätt.

Vid *en* fortsatt huvudförhandling *ska* handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid en ny huvudförhandling *ska* målet *tas upp* till fullständig handläggning. Bevis som har tagits upp vid *den* tidigare *handläggningen ska* tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. *Om ett förhör som har tagits upp vid den tidigare handläggningen kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning, får det tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas eller om det finns särskilda skäl*. I mål där förlikning om saken är tillåten *krävs det dessutom att någon av parterna begär att beviset tas upp på nytt*. Om ett bevis inte tas upp på nytt, *ska* det läggas fram på lämpligt sätt.

46 kap.

3 §¹⁰

Om det finns sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 § första stycket 4–6, får förhandlingen ändå påbörjas, om det kan antas att hindret kommer att undanröjas utan att ny huvud-

Om det finns *ett* sådant hinder mot huvudförhandling som avses i 2 § första stycket 4–6, får förhandlingen ändå påbörjas om det kan antas att hindret kommer att undanröjas utan att *en* ny

⁹ Senaste lydelse 2005:683.

¹⁰ Senaste lydelse 2000:172.

förhandling behöver hållas enligt 11 § tredje stycket och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Inställs huvudförhandlingen, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, *om det är tillåtet enligt reglerna om förhör utom huvudförhandling* och den som skall höras finns tillgänglig.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning *äga rum* i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar *vad* som föreskrivs om bevis som upptas utom huvudförhandlingen.

huvudförhandling behöver hållas enligt 11 § tredje stycket och en uppdelning av förhandlingen inte är olämplig med hänsyn till målets beskaffenhet.

Om huvudförhandlingen *ställs in*, får rätten ändå ta upp muntlig bevisning *om* den som *ska* höras finns tillgänglig *och det är lämpligt*.

Om det är av synnerlig vikt för utredningen, får även annan handläggning *ske* i anslutning till bevisupptagning enligt andra stycket.

Om bevisning upptas med stöd av andra eller tredje stycket, gäller i tillämpliga delar *det* som föreskrivs om bevis som upptas utom huvudförhandlingen.

6 §¹¹

Vid huvudförhandlingen *skall* åklagaren framställa sitt yrkande. Den tilltalade *skall* uppmanas att kort ange sin ståndpunkt och grunden för den. Åklagaren *skall* därefter utveckla sin talan. Målsäganden och den tilltalade *skall* i den *mån* det behövs *beredas* tillfälle att utveckla sin talan.

Därefter *skall* målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning läggas fram. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör *äga rum* innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Om huvudförhandling hålls trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, *skall* rätten i den *mån* det behövs se till att det som han eller hon tidigare har anfört läggs fram ur handlingarna.

Framställningar enligt första och tredje styckena samt fram-

Vid huvudförhandlingen *ska* åklagaren framställa sitt yrkande. Den tilltalade *ska* uppmanas att kort ange sin ståndpunkt och grunden för den. Åklagaren *ska* därefter utveckla sin talan. Målsäganden och den tilltalade *ska* i den *utsträckning* det behövs *ges* tillfälle att utveckla sin talan.

Därefter *ska* målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning läggas fram. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör *hållas* innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Om *en* huvudförhandling hålls trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, *ska* rätten i den *utsträckning* det behövs se till att det som han eller hon tidigare har anfört läggs fram ur handlingarna.

Framställningar enligt första och tredje styckena samt fram-

¹¹ Senaste lydelse 2005:683.

läggande av bevisningen får ske genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

läggande av bevisningen får ske genom hänvisningar till *ljud- och bildupptagningar* och andra handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

13 §¹²

Vid fortsatt huvudförhandling *skall* handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid ny huvudförhandling *skall* målet *företas* till fullständig handläggning. Bevis, som *upptagits* vid tidigare *handläggning*, *skall* tas upp på nytt, om rätten finner *detta vara* av betydelse i målet och det inte finns hinder mot att ta upp beviset. Om ett bevis inte tas upp på nytt, *skall* det läggas fram på lämpligt sätt.

Vid *en* fortsatt huvudförhandling *ska* handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid *en* ny huvudförhandling *ska* målet *tas upp* till fullständig handläggning. Bevis som *har tagits upp* vid den tidigare *handläggningen* *ska* tas upp på nytt, om rätten finner *att det är* av betydelse i målet och det inte finns *något* hinder mot att ta upp beviset. *Om ett förhör som har tagits upp vid den tidigare handläggningen kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning, får det tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas eller om det finns särskilda skäl.* Om ett bevis inte tas upp på nytt, *ska* det läggas fram på lämpligt sätt.

47 kap.

20 §¹³

Om det är till fördel för handläggningen av målet, skall rätten göra en skriftlig sammanställning av parternas ståndpunkter. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna *skall* innan förberedelsen avslutas *beredas* tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

Rätten *ska* göra en skriftlig sammanställning av parternas ståndpunkter *om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl saknas behov av en sammanställning.* Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Innan förberedelsen avslutas *ska* parterna *ges* tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

¹² Senaste lydelse 2000:172.

¹³ Senaste lydelse 2005:683.

50 kap.

12 b §

I 56 kap. 13–15 §§ finns bestämmelser om att hovrätten får hänskjuta en fråga till prövning av Högsta domstolen.

19 §¹⁴

Sedan parterna utvecklats sin talan, *skall* bevisningen läggas fram. Om huvudförhandlingen *äger rum* trots att klagandens motpart uteblivit, *skall* hovrätten se till att den bevisning som han eller hon lagt fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om inte särskilda skäl *för- anleder* annat, bör ett *av* tingsrätten *upptaget* bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § *skall* tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

Sedan parterna utvecklats sin talan, *ska* bevisningen läggas fram. Om huvudförhandlingen *hålls* trots att klagandens motpart uteblivit, *ska* hovrätten se till att den bevisning som han eller hon lagt fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning *som* bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till *ljud- och bildupptagningar och andra* handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om *det* inte *finns* särskilda skäl *för något* annat, bör ett bevis *som* tingsrätten *tagit upp och* som inte enligt 35 kap. 13 § *ska* tas upp på nytt läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

21 §¹⁵

Uteblir klaganden från sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Detsamma gäller om en klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och *hovrätten inte anser sig ändå kunna avgöra målet*.

Uteblir klagandens motpart och har *vite* förelagts honom, får hovrätten, när förlikning om saken inte är tillåten, i stället för att

Om klaganden *uteblir* från ett sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Detsamma gäller om en klagande som *har* förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och *det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller*.

Om klagandens motpart *uteblir* och *vite* har förelagts honom *eller henne*, får hovrätten, när förlikning om saken inte är tillåten, i stället

¹⁴ Senaste lydelse 2005:683.

¹⁵ Senaste lydelse 1999:84.

förelägga nytt vite besluta att han *skall* hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Detsamma gäller om klagandens motpart inställer sig endast genom ombud när han förelagts vid vite att infinna sig personligen.

Har vite förelagts klagandens motpart eller *skall* han hämtas till rätten och *kan han inte* hämtas, får dock målet avgöras trots att han inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om klaganden har förelagts att infinna sig personligen men inställt sig endast genom ombud.

för att förelägga nytt vite besluta att han *eller hon ska* hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Detsamma gäller om klagandens motpart inställer sig endast genom ombud när han *eller hon har* förelagts vid vite att infinna sig personligen.

Om vite *har* förelagts klagandens motpart eller *om* han *eller hon ska* hämtas till rätten och *inte kan* hämtas, får dock målet avgöras trots att han *eller hon* inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om klaganden har förelagts att infinna sig personligen men inställt sig endast genom ombud.

23 §¹⁶

Har det vid huvudförhandling i tingsrätten hållits förhör inför rätten eller syn på stället *angående* någon viss omständighet och *beror* avgörandet även i hovrätten *av* tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning *av förhöret i tingsrätten* eller tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

Om det vid *en* huvudförhandling i tingsrätten *har* hållits förhör inför rätten eller syn på stället *om* någon viss omständighet och *om* avgörandet även i hovrätten *beror på* tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning eller tagits upp på nytt vid *en* huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

51 kap.

13 §¹⁷

Hovrätten får avgöra målet utan huvudförhandling, om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat.

Kan saken utredas tillfredsställande får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling,

Om saken *kan* utredas tillfredsställande får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling,

1. om åklagaren har överklagat endast till den tilltalades förmån,

¹⁶ Senaste lydelse 2005:683.

¹⁷ Senaste lydelse 1999:84.

2. om endast den tilltalade överklagat och hans ändringsyrkande godtas av motparten,

3. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller *å döma honom* påföljd eller döma honom till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening,

4. om parterna har begärt att målet *skall* avgöras utan huvudförhandling eller

5. om ingen av parterna, sedan fråga väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta.

Har i fall som avses i andra stycket 1–3 *en part begärt huvudförhandling, skall* sådan hållas, om det inte är *uppenbart* obehövligt.

Med de påföljder som anges i andra stycket 3 likställs vite och, om det inte samtidigt är fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff, *förordnande* enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Det som sägs i andra stycket 3 om villkorlig dom gäller inte villkorlig dom som förenas med föreskrift om samhällstjänst.

Avser överklagandet även annat än ansvar, får målet avgöras utan huvudförhandling endast om denna talan enligt 50 kap. 13 § får prövas utan huvudförhandling.

För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas.

2. om endast den tilltalade *har* överklagat och hans *eller hennes* ändringsyrkande godtas av motparten,

3. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller *döma ut* påföljd eller döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening,

4. om parterna har begärt att målet *ska* avgöras utan huvudförhandling, eller

Om en part *har* begärt huvudförhandling i fall som avses i andra stycket 1–3, *ska* sådan hållas, om det inte är obehövligt.

Med de påföljder som anges i andra stycket 3 likställs vite och, om det inte samtidigt är fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff, *beslut* enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Det som sägs i andra stycket 3 om villkorlig dom gäller inte villkorlig dom som förenas med föreskrift om samhällstjänst.

Om överklagandet *avser* även annat än ansvar, får målet avgöras utan huvudförhandling endast om denna talan enligt 50 kap. 13 § får prövas utan huvudförhandling.

19 §¹⁸

Sedan parterna utvecklat sin talan, *skall* bevisningen läggas fram. Hovrätten *skall* se till att den bevisning som har lagts fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. Bevisningen får

Sedan parterna utvecklat sin talan, *ska* bevisningen läggas fram. Hovrätten *ska* se till att den bevisning som har lagts fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning *som* bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. Bevisningen får

¹⁸ Senaste lydelse 2005:683.

läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om inte särskilda skäl *för- anleder* annat, bör ett *av* tingsrätten *upptaget* bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § *skall* tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

läggas fram genom hänvisningar till *ljud- och bildupptagningar* och *andra* handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om *det* inte *finns* särskilda skäl *för något* annat, bör ett bevis *som* tingsrätten tagit upp *och* som inte enligt 35 kap. 13 § *ska* tas upp på nytt läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

21 §¹⁹

Uteblir en enskild klagande från sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Detsamma gäller, om en enskild klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och *hovrätten inte anser sig ändå kunna avgöra målet*.

Uteblir en enskild motpart och *har* vite förelagts honom, får hovrätten förelägga nytt vite eller besluta att han *skall* hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Detsamma gäller om en enskild motpart som vid vite förelagts att infinna sig personligen, inställer sig endast genom ombud.

Underlåter i mål om allmänt åtal en målsägande, som *skall* höras i anledning av åklagarens talan, *att infinna* sig personligen, gäller andra stycket.

Om vite *har* förelagts klagandens motpart eller om denne *skall* hämtas till rätten och hämtning inte kan ske, får hovrätten avgöra målet trots att han inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om en enskild klagande som

Om en enskild klagande *uteblir* från ett sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Detsamma gäller om en enskild klagande som *har* förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och *det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller*.

Om en enskild motpart *uteblir* och vite *har* förelagts honom *eller henne*, får hovrätten förelägga nytt vite eller besluta att han *eller hon ska* hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Detsamma gäller om en enskild motpart som vid vite *har* förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud.

Om en målsägande som *ska* höras med anledning av åklagarens talan i ett mål om allmänt åtal *inte infinner* sig personligen, gäller andra stycket.

Om vite *har* förelagts klagandens motpart eller om denne *ska* hämtas till rätten och hämtning inte kan ske, får hovrätten avgöra målet trots att han *eller hon* inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om en enskild klagande som *har*

¹⁹ Senaste lydelse 1994:1034.

förelagts att infinna sig personligen inställt sig endast genom ombud.

förelagts att infinna sig personligen inställt sig endast genom ombud.

23 §²⁰

Har det vid huvudförhandling i tingsrätten hållits förhör inför rätten eller syn på stället *angående* någon viss omständighet och *beror* avgörandet även i hovrätten *av* tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning *av förhöret i tingsrätten* eller tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras

Om det vid *en* huvudförhandling i tingsrätten *har* hållits förhör inför rätten eller syn på stället *om* någon viss omständighet och *om* avgörandet även i hovrätten *beror på* tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning eller tagits upp på nytt vid *en* huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras

1. om den är till förmån för den tilltalade, eller
2. om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

54 kap.

12 a §

Om överklagandet gäller prövningstillstånd i hovrätt och målet innehåller en prejudikatfråga som avses i 11 § första stycket får Högsta domstolen, om prövningstillstånd meddelas i Högsta domstolen, besluta att prejudikatfrågan ska prövas av domstolen. I avvaktan på denna prövning ska frågan om meddelande av prövningstillstånd i hovrätten vila.

55 kap.

8 §²¹

Beviljas prövningstillstånd eller *krävs inte sådant tillstånd, skall* överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett. I mål om

Om prövningstillstånd *beviljas* eller *om sådant tillstånd inte krävs, ska* överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett. *Om det*

²⁰ Senaste lydelse 2005:683.

²¹ Senaste lydelse 2005:683.

allmänt åtal får överklagandet översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet *skall* inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Har hovrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får Högsta domstolen omedelbart bevilja *åtgärden att gälla* tills vidare. *Har* hovrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, eller fastställt tingsrätts beslut om det, får Högsta domstolen omedelbart besluta att tingsrättens eller hovrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning eller reseförbud får Högsta domstolen ändra hovrättens beslut även om motparten inte hörts.

är uppenbart att överklagandet är ogrundat får Högsta domstolen dock *genast meddela dom* i målet. I mål om allmänt åtal får överklagandet översändas till åklagaren utan delgivning. *Sådana uppgifter* om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet *ska* inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om hovrätten i ett tvistemål *har* avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får Högsta domstolen omedelbart bevilja *att åtgärden ska gälla* tills vidare. *Om* hovrätten *har* beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, eller fastställt *en* tingsrätts beslut om det, får Högsta domstolen omedelbart besluta att tingsrättens eller hovrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning eller reseförbud får Högsta domstolen ändra hovrättens beslut även om motparten inte hörts.

11 §²²

Högsta domstolen får utan huvudförhandling avgöra

1. en prejudikatfråga,
2. ett mål i vilket Högsta domstolen med stöd av bestämmelserna i 12 § i allt väsentligt grundar avgörandet i övrigt på hovrättens bedömning,
3. ett mål som har tagits upp omedelbart av hovrätten eller
4. ett sådant mål eller en sådan fråga i ett mål som *skall* avgöras av Högsta domstolen i dess helhet *eller med nio ledamöter*.

Beträffande avgörande i övrigt i Högsta domstolen av mål utan

När det gäller avgörande i övrigt i Högsta domstolen av mål utan

²² Senaste lydelse 1996:157.

huvudförhandling *skall* i tvistemål 50 kap. 13 § och i brottmål 51 kap. 13 § tillämpas.

huvudförhandling *ska* i tvistemål 50 kap. 13 § och i brottmål 51 kap. 13 § tillämpas.

14 §²³

Har det vid huvudförhandling i lägre rätt hållits förhör inför rätten eller syn på stället *angående* någon viss omständighet och *beror* avgörandet även i Högsta domstolen *av* tilltron till den bevisningen, får hovrättens dom ändras i den delen endast om hovrätten i samma del ändrat tingsrättens dom utan att ta upp beviset vid huvudförhandling eller ta del av en ljud- och bildupptagning av *förhöret*. En sådan ändring får dock göras

Om det vid *en* huvudförhandling i lägre rätt *har* hållits förhör inför rätten eller syn på stället *om* någon viss omständighet och *om* avgörandet även i Högsta domstolen *beror på* tilltron till den bevisningen, får hovrättens dom ändras i den delen endast om hovrätten i samma del ändrat tingsrättens dom utan att ta upp beviset vid *en* huvudförhandling eller ta del av en ljud- och bildupptagning av *beviset*. En sådan ändring får dock göras

1. om den är till fördel för den tilltalade, eller
2. om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hovrätten antagit.

56 kap.

13 §²⁴

En tingsrätt får med parternas samtycke hänskjuta en viss fråga i målet till prövning av Högsta domstolen, när förlikning om saken är tillåten.

En tingsrätt *och, sedan prövningstillstånd meddelats, en hovrätt* får med parternas samtycke hänskjuta en viss fråga i målet till prövning av Högsta domstolen när förlikning om saken är tillåten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2016.

²³ Senaste lydelse 2005:683.

²⁴ Senaste lydelse 1999:84.

3 Ärendet och dess beredning

År 2011 tillkallade regeringen en särskild utredare som fick i uppdrag att utvärdera reformen En modernare rättegång (EMR), som trädde i kraft den 1 november 2008. Det huvudsakliga syftet med utvärderingen var att klargöra om reformen har medfört den avsedda moderniseringen av rättegången och att bedöma om den nya ordningen uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning.

Utredningen, som antog namnet EMR-utredningen, redovisade i januari 2013 sitt uppdrag i betänkandet En modernare rättegång II – en uppföljning (SOU 2012:93). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Betänkandets författningsförslag i relevanta delar finns i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju2013/537/DOM).

I promemorian Ett förtydligande av 33 kap. 6 § rättegångsbalken (dnr Ju2014/3775/DOM) lämnas förslag till en författningsändring avseende hur delgivning av information om förenklad delgivning får ske i tingsrätt. En sammanfattning av promemorian och promemorians lagförslag finns i *bilaga 4*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 5*. Remissvaren finns tillgängliga i Justitiedepartementet (dnr Ju2014/3775/DOM).

I denna lagrådsremiss behandlar regeringen bedömningarna och förslagen i betänkandet, utom såvitt avser förslaget om tingsrätts domförhet i tvistemål (avsnitt 3.3), och promemorians förslag.

4 Reformen har fallit väl ut

Regeringens bedömning: Det övergripande syftet med reformen En modernare rättegång (EMR-reformen), att skapa en modernare rättegång i allmän domstol som uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning, har uppfyllts.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna, bl.a. *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *samtliga hovrätter*, *flertalet tingsrätter*, *Domstolsverket*, *Justitiekanslern (JK)* och *Åklagarmyndigheten*, instämmer i utredningens positiva bedömning av utfallet av EMR-reformen. Kritik framförs från några remissinstanser, bl.a. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, *Sveriges advokatsamfund* och *Svenskt näringsliv*, och gäller främst bedömningen av tillämpningen av reglerna om prövningstillstånd i hovrätten. Ett par remissinstanser, bl.a. *Statskontoret*, menar också att underlaget för utvärderingen är bristfälligt redovisat.

Skälen för regeringens bedömning

Teknikanvändningen i domstolarna har effektiviserat handläggningen

Regeringen delar utredningens bedömning att EMR-reformen i stort har fallit väl ut. Genom EMR-reformen infördes modernare teknik i domstolarna, bl.a. möjligheten att dokumentera förhör med ljud- och bildupptagningar och att delta i sammanträden via ljud- och bildöverföring, s.k. videokonferens. Liksom en majoritet av remissinstanserna, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt* och *Stockholms tingsrätt*, ansluter sig regeringen till utredningens bedömningar om att användande av ny teknik har underlättat arbetet i domstolarna. Förhör i tingsrätt dokumenteras som regel med ljud- och bildupptagningar och dessa används i mycket stor utsträckning i överklagade mål. Den tekniska utrustningen är ändamålsenlig och fungerar väl. Kvaliteten på upptagningarna är god. Som utredningen konstaterar har tekniken också medfört förbättringar för vittnen och brottsoffer som numera sällan behöver höras på nytt i hovrätten. Möjligheten att delta via videokonferens har ökat tillgängligheten till domstolarna och har minskat risken för inställda förhandlingar. Dessutom har allmänhetens insyn i rättegångar väsentligt förbättrats genom möjligheten till ljud- och bildöverföring i de fall åhörarplatserna inte räcker till och en sidosal kan ställas i ordning. Handläggningen har således blivit mer flexibel och effektiv.

Det är viktigt att teknikens möjligheter kontinuerligt förbättras. Utredningen bedömer att tillgången till videokonferensutrustning på domstolarna bör förbättras. Regeringen, liksom bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Solna tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*, instämmer i att det skulle möjliggöra för domstolarna att bättre utnyttja teknikens möjligheter. *Domstolsverket* redovisar att myndigheten arbetar kontinuerligt med att utveckla och förbättra såväl system och utrustning utifrån domstolarnas behov som manualer, lathundar och riktlinjer om teknik användningen. Det är också Domstolsverkets ansvar att förbättra domstolarnas tillgång till sådan utrustning när det krävs för att verksamheten ska kunna bedrivas effektivt. Regeringen lämnar i denna lagrådsremiss ytterligare några förslag som går ut på att ta till vara möjligheterna att använda tekniken i domstolarna för att underlätta och effektivisera handläggningen (avsnitt 5).

Domstolarnas ökade möjligheter att anpassa handläggningen efter behoven i de enskilda fallen fungerar väl

EMR-reformen innebar också förändringar såvitt avser muntlighetskravet och kraven på förberedelsen av tvistemål i tingsrätt. Möjligheterna att avgöra bötesbrottmål på handlingarna har tillämpats i stor utsträckning av tingsrätterna och tillämpningen har fallit väl ut. Regeringen delar utredningens bedömning att förändringarna har bidragit till en ökad effektivitet och flexibilitet i handläggningen och att huvudförhandlingstid kan reserveras för de mål där huvudförhandling verkligen behövs. Inte någon remissinstans invänder mot denna bedömning.

Möjligheten att hänvisa till handlingar i målet har såvitt gäller hänvisning till skriftligt material fallit väl ut. Flera remissinstanser, bl.a.

Göta hovrätt, Solna tingsrätt, Malmö tingsrätt och Åklagarmyndigheten, är positiva till utredningens bedömning att hänvisningsmetoden bör användas i större utsträckning och att frågan om så ska ske helst bör vara prövad före huvudförhandlingen. Några remissinstanser, bl.a. *Göteborgs tingsrätt* och *Stockholms tingsrätt*, anför dock att en alltför omfattande hänvisning till handlingar i målet påverkar dels intresset av offentlighet och insyn i domstolens verksamhet, dels domstolens ledamöters – inte minst nämndemännens – praktiska möjligheter att tillgodogöra sig materialet vid ett annat tillfälle. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att domstolarna överlag bör sträva efter att ta till vara de situationer där hänvisning lämpar sig och att frågan helst bör vara prövad före huvudförhandlingen. I vilka situationer som det är lämpligt med hänvisning för att uppnå effektivitetsvinster med förfarandet är något som rätten får avgöra från fall till fall. Liksom en majoritet av remissinstanserna, instämmer regeringen med de bedömningar som utredningen lämnar i övrigt beträffande EMR-reformens positiva utfall såvitt avser flexibla regler och större ansvar för parterna.

I samband med EMR-reformen infördes skärpta regler om att domstolarna ska upprätta sammanställningar av parternas ståndpunkter och tidsplaner under förberedelsen av tvistemål. Tillämpningen av dessa regler har fallit väl ut och erfarenheterna visar att det är ett bra sätt att effektivisera förberedelsearbetet. Det finns dock anledning att ytterligare se över dessa regler (se vidare avsnitt 6).

Den nya hovrättsprocessen och det utvidgade systemet med prövningstillstånd har fallit väl ut

Genom EMR-reformen utvidgades systemet med prövningstillstånd till att omfatta alla tvistemål och ärenden. Utredningen konstaterar att hovrätternas tillämpning av reglerna inledningsvis inte nådde upp till de generösa nivåer som var avsedda enligt förarbetena till EMR-reformen. Några remissinstanser, bl.a. *Sveriges advokatsamfund*, *Svenskt näringsliv* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, framför kritik mot den låga andelen beviljade prövningstillstånd i hovrätterna och menar att det krävs lagstiftningsåtgärder för att komma till rätta med detta. Svenskt näringsliv är också kritiskt mot att färre antal tvistemålsdomar ändras i hovrätterna efter reformen jämfört med hur det var innan reformen genomfördes. Utredningen konstaterar dock en tillfredsställande utveckling i fråga om andelen beviljade prövningstillstånd och att det på de flesta hovrätter blivit en generösare tillämpning. Hovrätterna tenderar att närma sig varandra och det är enligt utredningen en tillfredsställande utveckling. Sammanfattningsvis konstaterar utredningen att tillämpningsproblem har förekommit i mindre avseenden och i ett inledande skede av reformen beträffande reglerna om prövningstillstånd. Utredningen bedömer att regleringen är tillräckligt tydlig och inte behöver förtydligas eller förändras. Från domstolar, åklagare och advokater har enligt utredningen framförts att det är svårt att göra lagtexten tydligare. Bestämmelserna anses tillräckligt klara, särskilt med hjälp av förarbeten och praxis.

Det är också regeringens uppfattning att de nuvarande prövningstillståndsgrunderna ger de förutsättningar som krävs för att domstolarna

ska kunna identifiera och ge prövningstillstånd till de tvistemål som behöver tas upp till en fullständig prövning. Det bör också beaktas att de prövningstillståndsregler som trädde i kraft i och med EMR-reformen innebar en genomgripande förändring av hovrättsprocessen. Det är mot den bakgrunden förståeligt att det tar viss tid innan tillämpningen finner sitt rätta format och blir enhetlig. Utredningen redovisar att hovrätterna har organiserat tillståndsprövningen på olika sätt, att arbetsformerna fortlöpande utvärderas och att hovrätterna även utbyter erfarenheter och har löpande diskussioner i frågor som är intressanta för tillståndsprövningen. Detta har bidragit till den av utredningen redovisade positiva utvecklingen i fråga om andelen beviljade prövningstillstånd. Regeringen bedömer inte att den eventuella tillämpningsproblematik som i dag kvarstår bör mötas med lagstiftningsåtgärder. Allt talar för att utvecklingen går åt rätt håll, dvs. mot att hovrätterna tillämpar reglerna enhetligt och på det generösa sätt som var avsett. Det är dock viktigt att hovrätterna även fortsättningsvis följer upp tillämpningen av reglerna för att säkerställa denna generösa tillämpning. En majoritet av remissinstanserna, bl.a. *JO*, *JK* och *Svea hovrätt*, instämmer i eller invänder inte mot utredningens slutsatser. Vid en sammantagen bedömning menar regeringen att EMR-reformen har visat sig vara väl avvägd när det gäller utformningen av reglerna om prövningstillstånd. Utvecklingen av praxis på området går åt rätt håll och det behövs inga lagändringar för att säkerställa rättssäkerheten vid hovrätts överprövning. Prövningstillståndsreglerna har dock fått vissa konsekvenser för Högsta domstolens prejudikatbildande roll (se vidare avsnitt 8).

Genom EMR-reformen infördes också en ny ordning för hur muntlig bevisning läggs fram i hovrätten. Det sker i dag som huvudregel genom uppspelning av ljud- och bildupptagningar från förhören i tingsrätt. Om ytterligare frågor behöver ställas kan kompletterande förhör hållas. Denna ordning har som utredningen bedömer det fallit mycket väl ut. Inte någon remissinstans invänder mot detta. Regeringen gör samma bedömning. Ytterligare förslag som rör framläggande av muntlig bevisning i hovrätten behandlas i avsnitt 7.

Avslutningsvis instämmer regeringen, liksom en majoritet av remissinstanserna, i utredningens bedömningar i övrigt beträffande EMR-reformens positiva utfall för hovrättsprocessen. EMR-reformen har för hovrätternas del inneburit att det i praktiken klargjorts att tyngdpunkten i rättskipningen ligger i första instans och att hovrätts uppgift är överprövning. Detta har skapat förutsättningar för en effektiv och samtidigt rättssäker hovrättsprocess.

5 Ett bättre utnyttjande av ljud- och bildupptagningar

Med anledning av det positiva utfallet av EMR-reformen när det gäller teknikanvändningen i domstolarna finns det anledning att gå vidare i

fråga om hur tekniken kan användas för att förbättra förfarandet i allmän domstol ytterligare. Enligt regeringens mening bör utgångspunkten vara att handläggningen i domstolarna ska kunna anpassas till behoven i det enskilda fallet, samtidigt som kraven på förutsebarhet och rättssäkerhet inte sätts åt sidan. I det följande lämnas förslag som syftar till att ta till vara de positiva erfarenheterna av att använda tekniken med ljud och bild.

5.1 Ökade möjligheter till bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling

Regeringens förslag: Om en huvudförhandling ställs in får rätten ändå ta upp muntlig bevisning, om den som ska höras finns tillgänglig och det är lämpligt.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår dock att förhör får hållas om förhörspersonen inställt sig till en huvudförhandling som ställs in och det inte är olämpligt. Utredningen har en annan lagteknisk lösning än regeringen.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser som yttrar sig är positiva till inriktningen på utredningens förslag. Till dessa hör *JO*, *samtliga hovrätter* och en bred majoritet av tingsrätterna, bl.a. *Göteborgs tingsrätt*, *Jönköpings tingsrätt* och *Solna tingsrätt* samt *Åklagarmyndigheten*, *Ekobrottsmyndigheten* och *Brottsoffermyndigheten*. Flera av dessa remissinstanser har dock synpunkter på delar av utredningens förslag eller uttalanden. Bl.a. *Svea hovrätt*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Lunds tingsrätt* och *Malmö tingsrätt* anser att en tilltalad i vissa situationer bör vara delgiven för att bevisupptagning ska kunna ske i hans eller hennes utvaro. Enligt *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* bör man förvissa sig om att den tilltalade vid ett förhör utom huvudförhandling ges tillfälle att utöva sin rätt till motförhör enligt Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Några remissinstanser, bl.a. *Ekobrottsmyndigheten*, framhåller att det kan förutses att frågan om tilläggsförhör med de personer som hörts utom huvudförhandling i många fall kommer att aktualiseras i samband med huvudförhandlingen.

Stockholms tingsrätt, *Marknadsdomstolen* och *Sveriges advokatsamfund* avstyrker eller är övervägande negativa till förslaget. *Stockholms tingsrätt* anser att frågan måste övervägas ytterligare innan den kan leda till lagstiftning och påpekar bl.a. att fördelarna med förslaget måste vägas dels mot betydelsen av en sammanhållen huvudförhandling, dels mot den tilltalades rätt till en rättvis rättegång. *Sveriges advokatsamfund* anser att en möjlighet att ta upp bevisning utom huvudförhandling måste villkoras av samtycke från den som utblivit eller dennes ombud.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Rättegångsbalken bygger på principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Av dessa principer följer bl.a. att ett mål som huvudregel ska avgöras vid en muntlig och koncentrerad huvudförhandling där framläggande av bevis och parternas argumentation sker omedelbart inför domstolen. Från denna huvudregel finns emellertid undantag, då bevis får tas upp utom huvudförhandling (35 kap. 8 § rättegångsbalken [RB]).

Bestämmelser om bevisupptagning utom huvudförhandling finns bl.a. i 36 kap. 19 § RB. I den bestämmelsen anges tre situationer när förhör med vittne får ske utom huvudförhandling. Bortsett från den situationen att det inte är möjligt för ett vittne att infinna sig till en huvudförhandling (punkten 1) får bevisupptagning utom huvudförhandling ske om vittnets inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader och olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen (punkten 2). Det måste alltså i det fallet göras en intresseavvägning mellan å ena sidan förhörets och målets betydelse och å andra sidan kostnaderna för vittnets inställelse vid huvudförhandlingen och de olägenheter inställelsen medför för honom eller henne, se propositionen Ett reformerat tingsrättsförfarande (prop. 1986/87:89 s. 180). I både punkt 1 och punkt 2 förutsätts enligt ordalydelsen att det verkligen kommer att hållas en huvudförhandling i målet. Genom EMR-reformen infördes därutöver en möjlighet att ta upp bevisning utom huvudförhandling för att därefter avgöra målet på handlingarna, dvs. utan huvudförhandling. Bevisupptagning får i sådana fall ske om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling (punkten 3). Genom hänvisningar i 37 kap. 3 § och 40 kap. 11 § RB gäller bestämmelsen även för förhör med parter och målsägande som inte för talan och för förhör med sakkunniga. I 38 kap. 6 § och 39 kap. 2 § RB finns för skriftlig bevisning och syn motsvarande regler om bevisupptagning utom huvudförhandling.

Rätten kan även ta upp bevis utom huvudförhandling i samband med en inställd huvudförhandling. När det gäller brottmål framgår det av 46 kap. 3 § RB att om en huvudförhandling ställs in får rätten höra vittnen och målsägande som inställt sig om det är tillåtet enligt reglerna om förhör utom huvudförhandling. Motsvarande bestämmelse för tvistemål finns i 43 kap. 3 § RB. Enligt förarbetena syftar hänvisningen till reglerna om förhör utom huvudförhandling på 36 kap. 19 §, 37 kap. 3 § och 40 kap. 11 § RB. Den lagtekniska lösningen valdes i stället för att upprepa rekvisiten i 36 kap. 19 § RB i bestämmelserna om bevisupptagning vid inställd huvudförhandling (prop. 1986/87:89 s. 215).

Bevis som tagits upp utom huvudförhandling ska tas upp på nytt vid huvudförhandlingen om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset (35 kap. 13 § första stycket RB). I förarbetena uttalas att något förhör inte bör ske vid den inställda huvudförhandlingen om rätten bedömer det sannolikt att vittnet måste förhöras på nytt vid en senare förhandling. I sådana fall framstår det som tämligen meningslöst att genomföra förhöret, även om det skulle medföra orimliga kostnader eller olägenheter för vittnet att inställa sig

vid en senare huvudförhandling. Det nu sagda bedömdes som så självklart att det inte behövde komma till uttryck i lagtexten (prop. 1986/87:89 s. 215).

I förarbetena till EMR-reformen uttryckte regeringen tveksamhet till att utöka möjligheterna till bevisupptagning utom huvudförhandling. Det förslag som regeringen då hade att ta ställning till var att förhör skulle få äga rum utom huvudförhandling om det kunde antas att ett nytt förhör inte skulle behöva hållas vid huvudförhandlingen. Det förslaget, som skiljer sig från det som regeringen behandlar i detta lagstiftningsärende, ansågs öppna upp för alltför frekventa avvikelser från huvudregeln om att den muntliga bevisningen bör tas upp vid huvudförhandlingen, se propositionen En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol (prop. 2004/05:131 s. 151 f.). Mot bakgrund av att de nya reglerna om dokumentation av förhör med ljud- och bildupptagning i viss utsträckning bedömdes öka utrymmet för att tillåta bevisupptagning utom huvudförhandling enligt det befintliga regelverket, bedömde regeringen att förslaget inte borde genomföras.

Möjligheten till bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling bör utökas

Det är inte ovanligt att huvudförhandlingar i såväl brottmål som tvistemål måste ställas in. En vanlig orsak till att förhandlingar ställs in är att någon part eller vittne inte kommer. I brottmål är det ofta den tilltalade som inte inställt sig. Orsaken till inställda huvudförhandlingar i brottmål är enligt en granskning från Riksrevisionen och en rapport från Domstolsverket i 34–40 procent av fallen att den tilltalade inte är delgiven stämning eller kallelse och inte inställt sig. I ytterligare 7–13 procent av fallen är skälet att den tilltalade är delgiven men inte inställt sig (RiR 2010:7 s. 24 och Domstolsverkets rapportserie 2009:3, s. 8). I många av dessa fall har målsägande och vittnen inställt sig till domstolen.

Allmänhetens förtroende för rättsväsendet och dess effektivitet riskerar att skadas när förhandlingar ställs in och målets avgörande försenas. Om t.ex. vittnen och målsägande som kommit till domstolen får möjlighet att vid detta tillfälle lämna sin berättelse och slippa inställa sig på nytt kan det bidra till att minska de negativa konsekvenserna av att en förhandling ställs in. Möjligheten att ta upp förhör med närvarande personer kan bidra till att begränsa kostnaderna och olägenheterna både för förhörspersonerna och för rättsväsendet. Det är sannolikt många gånger en lättnad för förhörspersonen att få förhöret avklarat så snart som möjligt. Att vid en inställd huvudförhandling ta upp förhör med ljud- och bildupptagning innebär även att förhöret dokumenteras på ett kvalitativt sätt vid en tidpunkt som ligger närmare i förhållande till den aktuella händelsen, något som såväl utredningen som bl.a. *Göteborgs tingsrätt* och *Stockholms tingsrätt* lyfter fram. Utredningen bedömer vidare att principen om det bästa bevismedlet kan sägas innefatta erfarenheten att bevisning är ett slags färskvara som försämras med tiden. Om bevisupptagning kan ske vid en inställd huvudförhandling skulle åtminstone den bevisning som då finns tillgänglig kunna säkras.

Det kan således konstateras att det finns klara vinster med att förhörspersoner i ökad utsträckning kan lämna sina berättelser vid domstolen även om huvudförhandlingen av något skäl skulle ställas in. Nästan alla remissinstanser är positiva till en utökad möjlighet att ta upp bevisning om huvudförhandlingen ställs in.

Som redan har framhållits är erfarenheterna av ljud- och bildupptagningar i domstol positiva. Utredningen påpekar emellertid att det tänkta ökade utrymmet att tillåta bevisupptagning utom huvudförhandling – trots förhoppningarna i förarbetena till EMR-reformen – bara utnyttjats i viss mån. Ett skäl till att effekten av den moderna tekniken blivit begränsad är enligt utredningen att bestämmelsen i 36 kap. 19 § RB anses ha ett begränsat tillämpningsområde och är svårtillämpad.

Regeringen gör bedömningen att bestämmelserna om bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling inte fullt ut tar till vara de möjligheter som användningen av ljud- och bildupptagningar ger. Det finns anledning att justera regleringen. *Stockholms tingsrätt* ställer sig tveksam till utredningens förslag och framhåller att principen om att huvudförhandling med bevisupptagning så långt möjligt bör genomföras vid ett och samma tillfälle alltjämt bör utgöra en tydlig huvudregel. *Marknadsdomstolen* anser att förslaget innebär avsteg från den gängse processordningen, vilket leder till nackdelar. Regeringens utgångspunkt är att huvudförhandling med bevisupptagning även fortsättningsvis som huvudregel bör genomföras vid ett och samma tillfälle. Som anfördes redan i förarbetena till EMR-reformen innebär dock det faktum att förhör dokumenteras med en ljud- och bildupptagning att möjligheterna att göra en tillförlitlig bevisvärdering efter en bevisupptagning utom huvudförhandling i många fall kommer att vara fullt jämförbara med vad som hade varit fallet om förhöret hållits direkt vid en huvudförhandling (prop. 2004/05:131 s. 151 f.). Förutsättningarna för bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling bör därför förändras i syfte att åstadkomma den ökade tillämpning som avsågs redan vid EMR-reformens införande.

Närmare om förutsättningarna för bevisupptagning

Reglerna om bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling är identiska för brottmål och tvistemål (43 kap. 3 § andra stycket och 46 kap. 3 § andra stycket RB). Även om behov av sådan bevisupptagning oftare uppkommer i brottmål och de frågeställningar som då aktualiseras kan skilja sig från frågeställningarna i ett tvistemål, anser regeringen att regleringen även fortsatt bör vara utformad på samma sätt för båda måltyperna. De utökade möjligheterna till bevisupptagning bör vidare omfatta alla personer som kan höras i rättegången, t.ex. vittne, målsägande som inte för talan, tilltalad och annan part samt sakkunnig. Det sagda överensstämmer med utredningens förslag och ingen remissinstans har haft någon invändning mot det.

I fråga om under vilka förutsättningar bevisupptagningen ska få ske, anser regeringen att bevisupptagning bör vara möjligt om förhörspersonen har inställt sig och det är lämpligt. Detta överensstämmer i huvudsak med utredningens förslag. Utredningen föreslår att förhör får hållas utom huvudförhandling om förhörspersonen inställt sig till en

huvudförhandling som ställs in och det inte är olämpligt. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* anser att rekvisitet i stället bör vara om det är lämpligt. Detta för att undvika att huvudregeln vid inställda förhandlingar blir att rätten får genomföra förhör utom huvudförhandling om det inte föreligger omständigheter som gör det olämpligt. Regeringen håller med fakultetsnämnden om att detta vore en olycklig följd av utredningens förslag. Regelverket bör utformas med utgångspunkten att rätten ska göra en bedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och inom ramen för detta beakta hur en bevisupptagning påverkar bl.a. målets handläggning, intresset av en sammanhållen huvudförhandling och rättssäkerhetsaspekter som t.ex. fråga om delgivning av part och närvaro av ombud eller försvarare. Detta blir tydligare om lagtexten får den av fakultetsnämnden föreslagna utformningen. Det bör framhållas att den omständigheten att bevisupptagning har skett inte hindrar att beviset tas upp på nytt vid huvudförhandlingen.

Flera remissinstanser har berört frågan om vilka krav på delgivning av den tilltalade som bör ställas. Utredningen anser att lämpligheten av att hålla förhör utom huvudförhandling när den tilltalade inte är delgiven stämning är tveksam, men anser att det inte bör införas något formellt krav varken på delgivning av stämning eller kallelse. En majoritet av de remissinstanser som yttrar sig tillstyrker eller har inte lämnat några synpunkter med anledning av utredningens uttalande. Bland dessa finns *JO, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Övre Norrland, Solna tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Jönköpings tingsrätt och Åklagarmyndigheten*. Ett mindre antal remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Nedre Norrland, Linköpings tingsrätt, Lunds tingsrätt och Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, anser att det bör finnas ett formellt krav på att den tilltalade ska ha delgetts stämning och kallelse till förhandlingen. *Hovrätten för Västra Sverige* anser att det är rimligt att den tilltalade i vart fall har delgetts stämning för att bevisupptagning ska kunna ske i samband med en inställd huvudförhandling.

Allmänt gäller att bevisupptagning i den tilltalades uttalande måste användas med stor varsamhet (NJA II 1943 s. 577). Regeringen instämmer därför i den tveksamhet som utredningen redovisar till att hålla bevisupptagning när den tilltalade inte delgetts stämning. Det är endast i rena undantagssituationer som det kan vara lämpligt att hålla bevisupptagning under sådana förhållanden. Samtidigt ställer sig regeringen bakom utredningens uttalande att behovet av flexibilitet och att kunna anpassa handläggningen efter vad som behövs i varje enskilt fall, gör att det inte går att utesluta situationer där det kan anses acceptabelt att bevisupptagning genomförs, trots bristande delgivning av stämning.

Det förslag om utökade möjligheter till bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling som regeringen nu lägger fram, skiljer sig inte på något principiellt sätt från de möjligheter till sådan bevisupptagning som redan finns. För dessa situationer finns inget uttryckligt krav i lag på att den tilltalade ska vara delgiven stämning och kallelse till förhandlingen för att bevisupptagning ska kunna ske enligt paragrafen trots att den tilltalade inte är närvarande. Det finns inte anledning att nu införa

lagbestämmelser om krav på delgivning för de tillkommande situationer som regeringens förslag avser. Möjligheten att genomföra en bevisupptagning trots att den tilltalade inte delgetts stämning eller kallelse bör i stället prövas inom ramen för de lämplighetsöverväganden som ska göras. Detsamma bör gälla de fall då stämning delgetts men inte kallelse.

Möjligheten till bevisupptagning när en part delgetts stämning, men inte kallelse till förhandlingen, bör naturligtvis också användas med försiktighet, även om utrymmet inte är lika begränsat som i de fall då stämningen inte delgetts. Om en part har varit delgiven kallelse till en tidigare huvudförhandling i samma mål men uteblivit bör en bevisupptagning ofta kunna ske, förutsatt att bevisupptagningen även i övrigt anses lämplig. Vidare bör nämnas att ett mål under vissa omständigheter får avgöras i den tilltalades utvaro om han eller hon delgetts stämning och sedan har avvikit eller håller sig undan (46 kap. 15 a § första stycket 2 RB). Utrymmet för att i denna typ av situationer ta upp bevisning bör inte vara mindre än för att genomföra huvudförhandlingen.

En ytterligare fråga är om det bör krävas att en frånvarande part är företrädd av en försvarare eller ett ombud för att bevisupptagning ska få ske. *Sveriges advokatsamfund* anser att det i princip bör vara uteslutet med bevisupptagning i den tilltalades utvaro om han eller hon inte har någon försvarare. Regeringen anser att närvaron av en försvarare eller ett ombud bör kunna öka förutsättningarna för en bevisupptagning, men inte att frånvaron av en försvarare eller ett ombud bör utgöra något absolut hinder. I de fall det inte har förordnats någon offentlig försvarare för den tilltalade är utredningen i målet ofta varken omfattande eller komplicerad. Detta är omständigheter som många gånger gör att förutsättningarna för bevisupptagning ökar. Advokatsamfundet anser vidare att möjligheten att övergå till bevisupptagning måste villkoras av samtycke från en tilltalad som uteblivit eller från dennes försvarare. Rätten ska givetvis överväga de synpunkter som parter samt eventuella försvarare eller ombud framför om huruvida bevisupptagning bör hållas. Det är enligt regeringens uppfattning emellertid inte motiverat att parterna disponerar över frågan om bevisupptagning ska ske.

Frågor om bl.a. delgivning av part och närvaro av försvarare eller ombud är således omständigheter som det är rimligt att rätten ska beakta när den tar ställning till om bevisupptagning är lämplig. Rättens överväganden om lämpligheten i att hålla bevisupptagning måste emellertid beakta fler omständigheter än så. Rättens bedömning måste vara allsidig och det kan finnas situationer där bevisningen inte bör tas upp, trots att de nyss uppräknade omständigheterna medger det, t.ex. på grund av intresset av en sammanhållen huvudförhandling. Så kan exempelvis vara fallet om avsaknaden av sakframställningar och genomgång av övrig bevisning gör att det enskilda förhöret inte i nödvändig utsträckning kan sättas i sitt rätta sammanhang eller bevisningens karaktär gör att ett senare hållet kompletterande förhör inte i tillräckligt grad kan kompensera den tilltalades rätt till ett motförhör i samband med huvudförhöret. I sådana situationer är bevisupptagning inte lämplig. *Sundsvalls tingsrätt* anser att det finns risk för att förhörspersoner som lämnar sina berättelser vid huvudförhandlingen tar del av förhör som tagits upp utom huvudförhandling och anpassar sina

berättelser till de redan lämnade uppgifterna. Enligt regeringens uppfattning är risken begränsad för att berättelserna anpassas i större utsträckning än vad som annars ändå kan vara fallet, t.ex. till följd av kontakter mellan inblandade personer. Den omständighet som tingsrätten framhåller bör därför bara i undantagsfall leda till att bevisupptagning inte bedöms lämplig.

Intresset av en sammanhållen huvudförhandling innebär även att rätten ska göra överväganden i ljuset av kraven på en rättvis rättegång i artikel 6 i Europakonventionen och 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen. Enligt artikel 6.3 d) i Europakonventionen har den tilltalade rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom eller henne. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* anser att man i de fall den tilltalade inte är delgiven kallelse inte kan utgå från att bristen på motförhör i samband med bevisupptagningen kan kompenseras genom att ett sådant får hållas i form av ett tilläggsförhör vid huvudförhandlingen. *Göteborgs tingsrätt* framför att det finns risk för att bevisupptagning i samband med en inställd huvudförhandling kan stå i strid med Europakonventionen i de fall där den tilltalade varken har delgetts kallelse till förhandlingen eller har en försvarare utsedd för sig.

Av avgöranden från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) framgår att bevis normalt ska läggas fram i närvaro av den tilltalade vid en offentlig rättegång. Av rätten att förhöra vittnen följer att den tilltalade ska ges en tillräcklig och adekvat möjlighet att fråga ut ett vittne, antingen vid den tidpunkt då vittnet lämnar sina uppgifter eller senare under förfarandet (se t.ex. *Kostovski mot Nederländerna*, Appl. No. 11454/85, och *W.S. mot Polen*, Appl. No. 21508/02). Om den tilltalade inte har haft en sådan möjlighet, har utsagorna mindre bevisvärde och kan inte utgöra den enda eller huvudsakliga bevisningen som ligger till grund för en fällande dom (se t.ex. *Delta mot Frankrike*, Appl. No. 11444/85 och *A.S. mot Finland*, Appl. No. 40156/07). Avgörande är att den tilltalade eller hans ombud har haft en sådan möjlighet. Om den tilltalade eller hans ombud inte utnyttjat möjligheten föreligger ingen kränkning av Europakonventionen (se *Pullar mot Förenade kungariket*, Appl. No. 22399/93). Regeringens slutsats av det anförda är att bevisupptagning som utgångspunkt inte förhindras av den tilltalades utevaro, så länge han eller hon har haft möjlighet att ställa frågor till förhörspersonen innan målet avgörs.

När rätten tar ställning till om bevisupptagning ska hållas måste den även beakta hur bevisupptagningen påverkar målets handläggning, dvs. om beviset kan komma att behöva tas upp på nytt vid huvudförhandlingen (35 kap. 13 § RB och prop. 1986/87:89 s. 215). I denna bedömning ryms även överväganden som redan i dag görs enligt 36 kap. 19 § andra punkten RB, dvs. bedömning av faktorer som målets och förhörets betydelse och de kostnader och olägenheter det skulle innebära för förhörspersonen att inställa sig till en senare huvudförhandling. Några remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt* och *Marknadsdomstolen*, framhåller att det kan förutses bli vanligt att beviset kan komma att behöva tas upp på nytt vid huvudförhandlingen och att vinsten med att hålla förhör utom huvudförhandling då kan ifrågasättas. I avsnitt 5.2 föreslår regeringen att förhör som tagits upp med ljud- och bildupptagning som huvudregel får tas upp på nytt vid

huvudförhandlingen endast om ytterligare frågor behöver ställas eller om det finns särskilda skäl och att förhöret då ska inledas med en uppspelning av upptagningen. Rätten måste i samband med den inställda huvudförhandlingen göra en preliminär bedömning av om det, mot bakgrund av detta regelverk, vid huvudförhandlingen kommer att räcka med en uppspelning av ljud- och bildupptagningen. Med de ändringar av bestämmelserna som regeringen nu föreslår finns det även situationer då det kan vara motiverat att ta upp bevisning i samband med en inställd huvudförhandling trots att ytterligare frågor kan behöva ställas. Så kan exempelvis vara fallet om rätten gör bedömningen att eventuella tillägsfrågor endast avser ett begränsat antal omständigheter eller är av sådan karaktär att de bör kunna ställas med förhörspersonen närvarande per telefon. Om det finns anledning att befara att huvudförhandlingen inte kommer att genomföras i närtid förstärks skälen för att i en sådan situation ta upp bevisning. Om rätten däremot gör bedömningen att det vid huvudförhandlingen inte kommer att räcka med en uppspelning av ljud- och bildupptagningen, eventuellt kompletterad med tillägsförhör, talar det emot att ta upp bevisningen vid den inställda förhandlingen.

Sammanfattningsvis föreslår regeringen att rätten får ta upp muntlig bevisning om en huvudförhandling ställs in om den som ska höras finns tillgänglig och det är lämpligt.

Den lagtekniska utformningen

Utredningen föreslår att den utökade möjligheten till bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling ska regleras genom att det införs en ny fjärde punkt i 36 kap. 19 § RB som innebär att förhör med ett vittne får hållas utom huvudförhandling om vittnet inställt sig till en huvudförhandling som ställs in och det inte är olämpligt. *Stockholms tingsrätt*, som i och för sig anser att möjligheterna till bevisupptagning vid inställda huvudförhandlingar bör kunna utvidgas, är negativ till utredningens förslag och påpekar att den föreslagna regelns utformning är sådan att den nu gällande andra punkten i 36 kap. 19 § RB skulle förlora sin mening. Enligt utredningen har det också framkommit att flera domstolar anser den nyss nämnda bestämmelsen svårtillämpad vid bedömningen om bevisupptagning ska ske när en huvudförhandling ställs in. Det kan möjligen bero på att de överväganden som ska göras inför bevisupptagning utom huvudförhandling skiljer sig från de överväganden som blir aktuella för bevisupptagning vid en huvudförhandling som ställs in eftersom rätten i det sistnämnda fallet ställs inför faktumet att förhandlingen inte kan genomföras utan måste ställas in och såväl enskilda som rättsväsendet redan drabbats av olägenheter och kostnader. Bestämmelsen i 36 kap. 19 § RB innehåller de generella förutsättningarna för bevisupptagning utom huvudförhandling. Det nu aktuella förslaget rör bevisupptagning vid en huvudförhandling som ställs in. Bestämmelserna är inte avsedda att träffa andra fall av bevisupptagning utom huvudförhandling. Det bör därför övervägas om inte de utökade möjligheterna till bevisupptagning bör införas i de bestämmelser som behandlar upptagande av muntlig bevisning i samband med en inställd huvudförhandling, dvs. i 43 kap. 3 § andra stycket och 46 kap. 3 § andra stycket RB.

Enligt de bestämmelserna får bevisupptagning i dag ske om den som ska höras finns tillgänglig och det är tillåtet enligt reglerna om förhör utom huvudförhandling. Hänvisningen till reglerna om förhör utom huvudförhandling innebär enligt motiven en hänvisning till reglerna i 36 kap. 19 §, 37 kap. 3 § och 40 kap. 11 § RB. Denna lagtekniska lösning valdes i stället för att upprepa rekvisiten (se prop. 1986/87:89 s. 215). I bestämmelsernas tidigare lydelse angavs däremot direkt i 43 kap. 3 § och 46 kap. 3 § RB kriteriet ”om det kan antagas, att han icke utan oskäligh kostnad eller synnerligen olägenhet kan infinna sig vid senare rättegångstillfälle”. Det är också främst överväganden enligt andra punkten i 36 kap. 19 § RB som tillämpas när rätten i dag överväger bevisupptagning vid en inställd huvudförhandling. Situationen i första punkten, att ett vittne inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen, fyller sällan någon praktisk funktion vid en inställd huvudförhandling och situationen i tredje punkten förutsätter att målet ska avgöras utan en huvudförhandling. Intresseavvägningen som ska göras enligt 36 kap. 19 § andra punkten mellan å ena sidan förhörets och målets betydelse och å andra sidan kostnaderna för vittnets inställelse vid huvudförhandlingen och de olägenheter inställelsen medför för honom eller henne ryms inom den lämplighetsbedömning som rätten enligt förslaget ska göra för att bedöma om bevisupptagning ska ske vid en inställd huvudförhandling. Hänvisningen till 36 kap. 19 § RB är alltså inte nödvändig. Genom regeringens förslag till lagteknisk lösning undviks också det *Stockholms tingsrätt* påpekat som en risk med utredningens förslag, nämligen att andra punkten i 36 kap. 19 § RB skulle förlora sin mening. Regeringen föreslår därför att de utökade möjligheterna till bevisupptagning ska införas i de bestämmelser som behandlar upptagande av muntlig bevisning i samband med en inställd huvudförhandling, dvs. i 43 kap. 3 § och 46 kap. 3 § RB. Med denna lösning placeras den materiella regleringen för när rätten får ta upp muntlig bevisning om en huvudförhandling ställs in i 43 kap. 3 § och 46 kap. 3 § RB i stället för i 36 kap. 19 § RB. Det bör dock upplysas i 36 kap. 19 § RB att det i 43 kap. 3 § och 46 kap. 3 § RB finns bestämmelser om när rätten får ta upp muntlig bevisning om en huvudförhandling ställs in.

5.2 Tidigare upptagna förhör bör användas oftare

Regeringens förslag: Om ett muntligt bevis som har tagits upp utom huvudförhandling eller vid en tidigare huvudförhandling i samma instans kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning, får beviset tas upp på nytt vid huvudförhandlingen endast om ytterligare frågor behöver ställas eller om det finns särskilda skäl. Om ett nytt förhör hålls med någon som tidigare har hörts inför rätten och det tidigare förhöret har dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, ska förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen, om det inte är olämpligt.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningens förslag saknar dock en möjlighet att ta upp beviset på nytt om det finns särskilda skäl. Vidare föreslår utredningen en annan

lagteknisk lösning när det gäller bestämmelserna om bevis som tagits upp vid en tidigare huvudförhandling.

Remissinstanserna: När det gäller utredningens förslag avseende förhör som tagits upp utom huvudförhandling är de flesta remissinstanser som yttrar sig positiva eller tillstyrker förslaget. Till dessa hör *JO*, *Lunds tingsrätt* och *Brottsoffermyndigheten*. *Svea hovrätt* och *Solna tingsrätt*, som båda är positiva till förslaget, framhåller att rätten vid huvudförhandlingen bör inta en generös inställning till frågan om tilläggsförhör ska tillåtas. Även *Göteborgs tingsrätt* är positiv till förslaget men påpekar att klargörande behövs angående dels möjligheten att hålla tilläggsförhör vid huvudförhandlingen, dels frågan om rättens sammansättning. *Malmö tingsrätt* framhåller att det bör övervägas om det inte är tillräckligt att eventuella tilläggsförhör hålls per telefon. Endast *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, *Marknadsdomstolen* och *Sveriges advokatsamfund* avstyrker eller är övervägande negativa till förslaget. Fakultetsnämnden framhåller betydelsen av att olika förhör läggs fram i samma form i ett sammanhang. Marknadsdomstolen och Sveriges advokatsamfund påpekar bl.a. att det kan befaras att förhörspersonen kan få inställa sig vid domstol vid flera tillfällen och att den praktiska nyttan då är försumbar.

Även beträffande utredningens förslag avseende förhör som tagits upp vid en tidigare huvudförhandling är de flesta remissinstanser positiva. Till dessa hör *JO*, *Stockholms tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*. *Svea hovrätt* och *Hovrätten för Nedre Norrland*, som båda är positiva till förslaget, påpekar dock att det finns situationer då det kan vara olämpligt att använda sig av förhör från en tidigare huvudförhandling. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* tillstyrker förslaget, men förordar en annan lagteknisk lösning. Några av de remissinstanser som är positiva till förslaget, bl.a. *Helsingborgs tingsrätt* och *Stockholms tingsrätt*, är dock tveksamma till utredningens resonemang kring en analog tillämpning av bestämmelserna, exempelvis när deldom meddelats beträffande en tilltalad och huvudförhandling hålls mot en medtilltalad vid senare tillfälle. *Sveriges advokatsamfund*, som inte har någon invändning mot resonemanget, har ingen erinran mot en sådan analog tillämpning under förutsättning att parts rätt att åberopa bevisning inte inskränks. Endast *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* avstyrker eller är övervägande negativa till förslaget. Fakultetsnämnderna framhåller bl.a. att alla förhörspersoner bör behandlas på samma sätt och att olika behandling kan leda till en risk för felaktig bevisvärdering och omfattande tilläggsförhör.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Som redan har nämnts ska bevis som tagits upp utom huvudförhandling tas upp på nytt vid huvudförhandlingen om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. I tvistemål där förlikning om saken är tillåten får dock beviset tas upp på nytt endast om någon av parterna begär det. Har tingsrätten i ett mål som

överklagats till hovrätten tagit upp bevisning, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner att det är av betydelse för utredningen. Kan ett muntligt bevis läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret vid tingsrätten, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. I Högsta domstolen får de bevis som tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det finns synnerliga skäl (35 kap. 13 § RB).

Om en ny huvudförhandling hålls (t.ex. efter att en första huvudförhandling behövt ställas in) ska målet som huvudregel företas till fullständig handläggning. Vid en ny huvudförhandling ska bevis som har tagits upp vid en tidigare handläggning tas upp på nytt om rätten finner att det är av betydelse i målet och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. I ett tvistemål där förlikning om saken är tillåten får dock förnyad bevisupptagning ske endast om någon av parterna begär det. Bestämmelserna gäller även i hovrätt och Högsta domstolen (43 kap. 13 § andra stycket och 46 kap. 13 § andra stycket, 50 kap. 17 § första stycket och 51 kap. 17 § första stycket samt 55 kap. 15 § RB).

Om ett bevis som tagits upp utom huvudförhandling eller vid en tidigare huvudförhandling inte ska tas upp på nytt ska det läggas fram på lämpligt sätt (35 kap. 13 § fjärde stycket, 43 kap. 13 § andra stycket, 46 kap. 13 andra stycket RB). Det innebär oftast att ett förhör läggs fram genom en uppspelning av ljud- och bildupptagningen. Om förhör med någon som redan har uttalat sig inför rätten tas upp på nytt får det inledas med en uppspelning av ljud- och bildupptagningen från det förra förhöret. Om förhöret skett i lägre rätt ska förhöret i högre rätt inledas med en sådan uppspelning om det inte är olämpligt (36 kap. 16 § andra stycket RB). I hovrätten är således huvudregeln att ett nytt förhör ska genomföras som ett tilläggsförhör, medan det i tingsrätten är en möjlighet. Genom hänvisning gäller samma bestämmelse också vid förhör med en part eller en målsägande som inte för talan, vid handläggning av domstolsärenden samt, i tillämpliga delar, i förvaltningsdomstol, arrendenämnder och hyresnämnder (37 kap. 3 § RB och 24 § lagen [1996:242] om domstolsärenden, 25 § förvaltningsprocesslagen [1971:291] och 19 a § lagen [1973:188] om arrendenämnder och hyresnämnder).

I motiven till EMR-reformen uttalade regeringen att förhör i tingsrätt normalt borde ske genom en spontan och omedelbar berättelse inför rätten, dvs. utan att man först spelar upp inspelningen från det tidigare förhöret. Vidare uttalades att man i tingsrätten får den bästa balansen inför bevisvärderingen om alla förhör vid en huvudförhandling presenteras på i huvudsak samma sätt. Regeringen ansåg dock att i de fall ett förhör dokumenterats genom en videoupptagning kunde det vara ändamålsenligt om förhöret inleddes med en uppspelning av upptagningen (prop. 2004/05:131 s. 164).

Vad ska gälla vid huvudförhandlingen?

I avsnitt 5.1 föreslår regeringen utökade möjligheter till bevisupptagning i samband med en inställd huvudförhandling. För att de fördelar som finns med att utöka möjligheterna att ta upp bevisning i denna situation ska få genomslag måste förhören i så stor utsträckning som möjligt

komma till användning vid en senare huvudförhandling. En liknande situation är den när ett förhör tagits upp vid en tidigare huvudförhandling i målet, men en ny huvudförhandling måste hållas, t.ex. på grund av de tidsfrister som finns för uppehåll i huvudförhandlingen eller om rättegången behöver tas om på grund av att jäv föreligger mot någon domare. En ny huvudförhandling kan också bli aktuell när hovrätten undanröjt tingsrättens dom och återförvisat målet till tingsrätten för fortsatt handläggning eller när målet tagits upp på nytt efter beviljad resning.

Även om det finns skillnader mellan de situationer då förhör tagits upp utom huvudförhandling jämfört med de när så har skett vid en tidigare huvudförhandling anser regeringen att regelverket för i vilka fall förhören ska kunna användas vid huvudförhandlingen även fortsättningsvis bör utformas på ett likartat sätt (35 kap. 13 §, 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 § RB). Utredningen har samma utgångspunkt och föreslår att om ett tidigare förhör dokumenterats genom ljud- och bildupptagning får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Vidare föreslår utredningen att i de fall ett nytt förhör hålls med någon som tidigare har hörts inför rätten ska förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen, om det inte är olämpligt (36 kap. 16 § RB). De flesta remissinstanser som kommenterar förslagen, bl.a. *Åklagarmyndigheten*, *Solna tingsrätt* och *Lunds tingsrätt*, anser att en sådan ordning bör gälla för bevisning som tagits upp utom huvudförhandling. Detsamma gäller de remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt*, *Stockholms tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund*, som tar upp förslaget om vad som ska gälla för förhör som tagits upp vid en tidigare huvudförhandling. *Sundsvalls tingsrätt*, som i huvudsak ställer sig positiv till förslagen, anser att svårigheter i bevisvärderingen kan uppstå i situationer där olika personer hörs olika lång tid efter den aktuella händelsen. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* anser att alla förhörspersoner bör behandlas på samma sätt och att olika behandling kan leda till en risk för felaktig bevisvärdering. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* avstyrker förslagen och anser att värdet av att olika förhör läggs fram i samma form i ett samlat sammanhang bör beaktas.

Utredningen redovisar att erfarenheterna från EMR-reformen när det gäller presentation i hovrätten av muntlig bevisning som tagits upp i tingsrätten är mycket goda. Även remissinstanserna är överlag positiva till den teknik som infördes genom EMR-reformen. Förutsättningarna för bevisföringen i hovrätten i ett överklagat mål är i de flesta fall att förhören tagits upp vid en fullständig huvudförhandling i tingsrätten då även övrig bevisning och sakframställningar presenterats och parterna varit närvarande. Regeringen kan konstatera att dessa förhållanden i viss utsträckning skiljer sig från förhållandena när bevisningen både tagits upp och ska presenteras i tingsrätten, särskilt när den tagits upp utom huvudförhandling. De positiva erfarenheter av EMR-reformen som utredningen redovisar medför dock enligt regeringen att det första förhöret inför rätten i stor utsträckning även i tingsrätten bör kunna ges företräde framför senare förhör med samma person, om förhöret dokumenterats med ljud- och bildupptagning. Regeringen anser därför att tiden nu är mogen för att utöka möjligheterna för att vid en

huvudförhandling i tingsrätten använda ljud- och bildupptagningar som gjorts i tingsrätten, antingen vid en tidigare huvudförhandling i samma mål eller utom huvudförhandling. Bestämmelserna bör i huvudsak utformas på det sätt som utredningen föreslår. Med beaktande av de skillnader som finns mellan rättegången i tingsrätt och i hovrätt bör emellertid de fall då beviset får tas upp på nytt inte vara begränsade till situationer då ytterligare frågor behöver ställas, som fallet är i hovrätten (35 kap. 13 § andra stycket RB). Det kan i vissa av de fall som regeringens förslag avser finnas situationer där det inte framstår som lämpligt att lägga fram beviset genom uppspelning av en ljud- och bildupptagning, trots att några ytterligare frågor inte behöver ställas. Så kan exempelvis vara fallet om rätten vid huvudförhandlingen bedömer att förutsättningar för bevisupptagningen inte funnits. Det är också, som *Svea hovrätt* påpekar, fallet vid en ny huvudförhandling i tingsrätten om hovrätten återförvisar målet för att det förekommit ett sådant rättegångsfel som fått till följd att den tilltalade i praktiken berövats rätten att försvara sig. Det bör därför också finnas en möjlighet att ta upp beviset på nytt om det föreligger särskilda skäl. Till skillnad från utredningen och *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser inte regeringen att det finns skäl att ändra den gällande ordningen avseende i vilken bestämmelse respektive situation regleras.

När det sedan gäller frågan hur ljud- och bildupptagningen ska användas i rättegången gäller som nämnts att i mål som överklagats till hovrätt, ska förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen när tingsrätten tagit upp förhöret med denna teknik, och det inte är olämpligt. Som tidigare berörts reser några remissinstanser farhågor för svårigheter i bevisvärderingshänseende om inte all bevisning i tingsrätten presenteras på samma sätt. Rättegången i hovrätten i ett överklagat mål skiljer sig visserligen från rättegången i tingsrätten i flera avseenden, bl.a. genom att den muntliga bevisningen i hovrätten som regel läggs fram genom uppspelning av ljud- och bildupptagning. Regeringen kan dock inte se att det framkommit några omständigheter som tyder på att bevisvärderingen i hovrätten försvårats på något avgörande sätt i de fall det exempelvis tillkommit förhör med personer som inte hörts vid tingsrätten. De svårigheter med bevisvärderingen i tingsrätten som de nämnda remissinstanserna påtalar bör därför inte överdrivas, särskilt inte i de fall bevisupptagningen skett vid en tidigare huvudförhandling med parterna närvarande och övrig utredning presenterad. Regeringen föreslår därför, i likhet med utredningen, att om ett nytt förhör hålls med någon som tidigare hörts inför rätten och det förra förhöret har dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, ska förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen, om det inte är olämpligt. Det innebär att det i tingsrätten, liksom i hovrätten, är huvudregel att ett nytt förhör ska genomföras som ett tilläggsförhör.

När behöver ytterligare frågor ställas?

I hovrätt gäller i dag att tilläggsförhör kan komma i fråga bl.a. om en part tillåts åberopa nya omständigheter vars existens är tvistiga mellan parterna och en part vill föra bevisning om denna omständighet genom ytterligare frågor till en i tingsrätten hörd person. Tilläggsförhör är också

tillåtet om annan, ny bevisning i hovrätten gör det befogat att ställa ytterligare frågor till någon som redan hörts i tingsrätten eller om det råder oklarhet vad någon menat med vissa uppgifter (prop. 2004/05:131 s. 203). Utredningen påpekar att tilläggsförhör förhållandevis sällan begärs i hovrätten. Förutsättningarna vid bevisupptagningen är emellertid inte helt jämförbara med hovrättssituationen i de situationer som regeringens förslag avser. Bevisupptagningen kan t.ex. ha skett utom huvudförhandling och ibland i parts utevaro. I dessa fall kan rättssäkerhetshänsyn och Europakonventionen kräva att en möjlighet till kompletterande förhör finns. Med detta följer att behovet av att vid huvudförhandlingen ställa ytterligare frågor kan vara större än i mål som överklagats. När tidigare upptagna förhör från samma instans används, bör därför tilläggsförhör kunna bli aktuellt i fler situationer än i mål som överklagats. Så kan exempelvis vara fallet om en part som inte varit närvarande vid bevisupptagningen gör gällande att uppgifter av betydelse inte kommit fram eller kommit fram på ett felaktigt sätt. Det kan också tänkas vara så att en part önskar ställa tillägsfrågor till en målsägande eller ett vittne som var närvarande vid det inställda förhandlingstillfället på grund av att nya uppgifter kommer fram i förhör med ett annat vittne som hörs först vid huvudförhandlingen. Det finns således enligt regeringens uppfattning anledning för rätten att ha en mer generös inställning till tilläggsförhör vid huvudförhandlingen än vad som är praxis i hovrätterna, något som också *Svea hovrätt* och *Solna tingsrätt* påpekar.

Marknadsdomstolen och *Sverige advokatsamfund* ifrågasätter om den föreslagna ordningen för bevisupptagning utom rätta verkligen medför några effektivitetsvinster om beviset tas upp utom huvudförhandling och vittnet ändå kan behöva inställa sig till domstolen vid flera tillfällen. *Göteborgs tingsrätt* befarar att om behovet av tilläggsförhör framkommer först vid huvudförhandlingen och om den som ska höras inte är på plats, kan förhandlingen behöva ställas in och rätten behöva kalla till ett ytterligare förhandlingstillfälle. Regeringen konstaterar att det är rätten som har ansvaret att inför huvudförhandlingen avgöra om det finns behov av att ställa ytterligare frågor till den hörde och i så fall kalla personen till förhandlingen. Det bör emellertid i praktiken vila ett stort ansvar på parterna att på förhand ta ställning till om ytterligare frågor behöver ställas till den hörde och i så fall uppmärksamma rätten på detta. I de fall ett tilläggsförhör är aktuellt kan det övervägas om det är tillräckligt att det hålls per telefon, en möjlighet som bl.a. *Solna tingsrätt* och *Malmö tingsrätt* framhåller. I vissa fall kommer det dock vara nödvändigt för en förhörsperson att inställa sig vid domstolen en andra gång. Regeringen bedömer dock att de eventuella nackdelar för förhörspersoner och rättsväsendet som några remissinstanser lyfter fram, sammantaget är begränsade. Olägenheter med ytterligare inställelser torde inte vara större än de som skulle ha uppkommit om den som ska höras inte skulle lämnat sina uppgifter vid det första tillfället. Tvärtom kan, som utredningen framhåller, ett tilläggsförhör upplevas som en mindre påfrestning för den som ska höras jämfört med ett fullständigt förhör.

Några övriga frågor

Utredningen lyfter fram att frågan om återanvändande av förhör som tagits upp med ljud och bild även kan aktualiseras när bevisningen har betydelse i ett mål med en annan tilltalad eller där det på något annat sätt blir aktuellt att förhör som tagits upp i ett mål återopas i ett annat. Utredningen anser att dessa situationer avser samma frågeställning som vid en ny huvudförhandling och föreslår därför en analog tillämpning av bestämmelserna. Flera remissinstanser, bl.a. *Stockholms tingsrätt* och *Helsingborgs tingsrätt* är tveksamma till utredningens resonemang och påpekar bl.a. att en sådan rättstillämpning skulle påverka den tilltalades möjlighet att försvara sig. Utredningen lämnar i denna del inte några lagförslag som regeringen kan ta ställning till. Det bör framhållas att avsikten med de författningsändringar som nu föreslås inte är att utvidga möjligheten för en analog tillämpning i de situationer som utredningen pekar på.

Göteborgs tingsrätt anser att frågan om rätten ska bestå av samma ledamöter vid bevisupptagningen utom huvudförhandling som vid huvudförhandlingen bör klargöras. Om en huvudförhandling har hållits, ska domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. Detsamma gäller om ny huvudförhandling har hållits. (17 kap. 2 § och 30 kap. 2 § RB). Liksom utredningen anser regeringen att det inte finns anledning att införa någon bestämmelse som generellt reglerar om det ska vara samma domare eller en annan sammansättning vid de aktuella tillfällena. Frågan om rätten måste avgöra målet i en ny sammansättning eller inte får liksom i dag avgöras i enlighet med gällande jävsbestämmelser.

5.3 Syn ska dokumenteras med ljud och bild

Regeringens förslag: En tingsrätt ska som huvudregel dokumentera iakttagelser vid syn genom en ljud- och bildupptagning, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningens förslag är dock begränsat till dokumentation av syn på stället. Utredningen har en annan lagteknisk lösning än regeringen.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser tillstyrker utredningens förslag, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Hovrätten för Nedre Norrland*, *Stockholms tingsrätt*, *Falu tingsrätt*, *Umeå tingsrätt*, *Domstolsverket* och *Åklagarmyndigheten*. Ett par domstolar, *Helsingborgs tingsrätt* och *Lunds tingsrätt*, avstyrker förslaget och anför bl.a. att vad som iakttas vid syn på stället många gånger inte kan ersättas med en ljud- och bildupptagning från tingsrättens besök på platsen och att en skärpning av bestämmelsen riskerar att begränsa en effektiv och ändamålsenlig handläggning i tingsrätten. Även *Sveriges advokatsamfund*, som i och för sig inte invänder mot förslaget, menar att det bör beaktas att ett besök på en plats ger en möjlighet att orientera sig rumsligt på ett sätt som inte motsvaras av att ta del av en ljud- och bildupptagning från platsen. *Nacka tingsrätt* avstyrker att

bestämmelsen ska gälla för måltyperna inom mark- och miljödomstolens område. Enligt tingsrätten är syn i dessa måltyper ofta omfattande i tid och rum och det är viktigt att det finns utrymme för domstolen att göra bedömningar av dokumentationsform och omfattning. Flera remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt*, *Stockholms tingsrätt* och *Göteborgs tingsrätt*, påpekar att för att dokumentationen ska hålla tillräcklig kvalitet kommer det krävas rätt teknisk utrustning och utbildning för den personal som kommer att använda utrustningen.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Genom EMR-reformen infördes en möjlighet för rätten att dokumentera det som iakttas vid syn genom en ljud- och bildupptagning (6 kap. 6 a § RB). Det ansågs innebära bl.a. den fördelen att beviset inte alltid behöver tas upp på nytt i hovrätten, eftersom hovrätten kan bedöma att det är tillräckligt att vad som iakttagits vid synen i tingsrätten läggs fram genom ljud- och bildupptagningen (35 kap. 13 § andra stycket RB). Reformen förutsågs kunna leda till besparingar och förenklingar för såväl parterna som rätten (se prop. 2004/05:131 s. 109). Bestämmelsen är tillämplig såväl vid syn på stället som vid syn som hålls i rättssalen och gäller i alla instanser. Den kompletterar 6 kap. 3 § RB som föreskriver att det som iakttas vid syn på stället ska antecknas av rätten. Det är domstolens uppgift att utifrån vad som är lämpligt i det enskilda fallet göra bedömningen när en syn bör dokumenteras med en ljud- och bildupptagning. Är det fråga om syn på stället ansågs det regelmässigt vara till fördel för handläggningen av målet att dokumentera synen genom en ljud- och bildupptagning. Om föremålet för synen riskerar att förändras eller gå förlorat innan avgörandet vunnit laga kraft ansågs det tala för dokumentation genom en ljud- och bildupptagning. Även vid sådan syn som hålls enligt reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandling i 39 kap. 2 § RB ansågs det i många fall finnas anledning att dokumentera synen genom en ljud- och bildupptagning.

I tingsrätt bör syn regelmässigt dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning

För att processen i allmän domstol ska bli så effektiv och ändamålsenlig som möjligt bör iakttagelser vid syn i tingsrätt som huvudregel dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning på motsvarande sätt som förhör som tas upp i tingsrätt. Det saknas skäl att i detta sammanhang göra åtskillnad mellan syn på stället och syn som hålls i rättssalen. De fördelar som finns med att genom en ljud- och bildupptagning dokumentera syn på stället gäller även sådan dokumentation av syn som hålls i rättssalen av föremål som inte tas in i akten eller som kan tänkas komma att förändras eller av någon annan anledning inte längre vara tillgängliga i sitt ursprungliga skick, t.ex. när målet prövas i högre rätt efter ett överklagande.

Några remissinstanser, bl.a. *Helsingborgs tingsrätt*, *Lunds tingsrätt* och *Sveriges advokatsamfund*, framför att en ljud- och bildupptagning inte fullt ut kan jämföras med syn på stället eftersom syftet med synen

ofta är att få en förståelse och en känsla för sådant som rymd, placering och avstånd. Uppfattningen av hur det ser ut på en plats kan påverkas av om inspelningen görs ur felaktig vinkel eller med en ostadig hand. Av i huvudsak samma skäl avstyrker *Nacka tingsrätt* att bestämmelsen ska gälla för måltyperna inom mark- och miljödomstolarnas område där syn förekommer regelmässigt och dessutom ofta är omfattande i tid och rum. Det är enligt regeringens bedömning viktigt, inte minst ur ett rättssäkerhetsperspektiv, att hovrätten har ett så fullständigt processmaterial som möjligt. Likaså ska det för parter och allmänhet vara tydligt att hovrättens underlag för överprövningen är utan anmärkning. Det är därför centralt att, som också påtalas av *Svea hovrätt*, tingsrätterna lägger vikt vid planeringen och genomförandet av synen så att en ljud- och bildupptagning fullt ut och på ett överskådligt sätt återger det som iakttagits vid synen. För detta krävs, som flera remissinstanser också framför, rätt teknisk utrustning och utbildning för den personal som kommer att handha tekniken.

Långt från alla tingsrätter använder sig i dag av ljud- och bildokumentation vid syn. På sina håll kan det bero på att tingsrätterna saknar utrustning i form av bärbar videoteknik som möjliggör sådan dokumentation. I rättssalen, där tekniken finns på plats, saknas enligt regeringen godtagbara skäl för att inte regelmässigt genom ljud- och bildupptagning dokumentera syn av föremål som inte tas in i akten. En ökad användning av ljud- och bildupptagning av syn i tingsrätt skulle minska behovet hos hovrätterna av att hålla ny syn. Detsamma torde gälla för tingsrätterna när syn skett utom huvudförhandling. När bevisning vid syn utom huvudförhandling dokumenteras med ljud och bild och upptagningen sedan används vid huvudförhandlingen innebär det effektivitetsvinster. Målens utsättning i hovrätten underlättas när restider till och från platsen för syn inte behöver planeras in. Det finns följaktligen flera fördelar med att tingsrätterna som huvudregel dokumenterar en syn genom en ljud- och bildupptagning. Regeringen lämnar därför ett förslag med sådan innebörd.

Särskilda skäl mot dokumentation med ljud och bild

Det finns däremot inga direkta fördelar med att tingsrätten dokumenterar syn på stället med bärbar videoteknik om det redan från början står klart för tingsrätten att ljud- och bildupptagningen inte kommer att kunna användas i hovrätten utan att synen behöver göras om. Så kan vara fallet t.ex. om en syn är mycket omfattande i tid och rum eller avser visa på rymd, placering och avstånd över stora områden. I de fallen skulle det kunna finnas särskilda skäl att inte dokumentera synen med videoteknik. Regeringen delar därmed *Nacka tingsrätts* bedömning att vissa mark- och miljömål är sådana mål där det ibland kan finnas särskilda skäl att inte dokumentera synen med ljud och bild. Regeringen anser däremot inte att mark- och miljömålen genomgående ska undantas från den föreslagna bestämmelsen. Fördelarna med en ljud- och bildupptagning av syn gör sig gällande även i dessa måltyper. *Svea hovrätt* har särskilt påpekat värdet för just Mark- och miljööverdomstolen av att det finns ljud- och bildupptagningar av syn på stället. I stället måste det avgöras i varje enskilt fall om det finns omständigheter som innebär särskilda skäl

mot att dokumentera synen med ljud och bild. Andra exempel på sådana särskilda skäl kan vara att tekniken inte fungerar eller inte finns tillgänglig. I sådana fall bör rätten liksom i dag ha en skyldighet att anteckna vad som iakttagits (6 kap. 3 § RB).

Nacka tingsrätt anser att det finns en risk med förslaget att parter kan rikta formella invändningar mot domstolens handläggning när en fullständig dokumentation genom en ljud- och bildupptagning saknas, vilket riskerar försena processen. Det är viktigt att tingsrätterna gör en noggrann bedömning av om det finns särskilda skäl mot att dokumentera syn på stället genom en ljud- och bildupptagning. Oavsett på vilket sätt synen dokumenteras är det osannolikt att formatet för dokumentationen skulle bedömas ha haft någon inverkan på målets utgång i tingsrätten. Det som snarare kommer att bli en frågeställning är huruvida det i hovrätten går att lägga fram synen genom en ljud- och bildupptagning eller om dokumentationen av synen innehåller sådana brister att syn måste hållas på nytt i hovrätten. Vid den bedömningen bör parternas uppfattning kunna beaktas.

Sammantaget föreslår regeringen att tingsrättens iakttagelser vid syn, på samma sätt som gäller för en berättelse som lämnas i bevissyfte, ska dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning om det inte finns särskilda skäl mot det.

6 Sammanställningar ska som huvudregel upprättas under tvistemålsförberedelsen

Regeringens förslag: Rätten ska i tvistemål göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl saknas behov av en sammanställning. Motsvarande ska gälla även för tingsrättens handläggning av enskilda åtal.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen har dock inget förslag om en motsvarande ändring för tingsrättens handläggning av enskilda åtal.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt*, *Hovrätten för Övre Norrland*, *Stockholms tingsrätt*, *Göteborgs tingsrätt*, *Lycksele tingsrätt* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, är positiva till förslaget att utöka användandet av sammanställningar i tvistemål. Enligt *JO* bör motsvarande ändring göras beträffande handläggningen av enskilda åtal. Förslaget ifrågasätts eller avstyrks dock av vissa domstolar, däribland *Göta hovrätt*, *Malmö tingsrätt*, *Lunds tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Linköpings tingsrätt*, *Kalmar tingsrätt* och *Sundsvalls tingsrätt*. De remissinstanser som är negativa anför bl.a. att arbetet med att upprätta sammanställningar är resurskrävande, att det inte är nödvändigt i alla mål och att den nuvarande bestämmelsen om sammanställningar fungerar väl och därför

inte bör ändras. Vidare anføres att en skyldighet att i princip i alla tvistemål upprätta sammanställningar riskerar att leda till en minskad flexibilitet och effektivitet i tvistemålshandläggningen. *Nacka tingsrätt* menar att bestämmelsen av den anledningen inte bör gälla för indispositiva mål.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Enligt gällande regelverk ska rätten göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på, om det är till fördel för handläggningen av målet (42 kap. 16 § RB). Bestämmelsen skärptes genom EMR-reformen och ansågs ha flera fördelar. En sammanställning ger såväl rätten som parterna en god överblick över processen och vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att målet ska bli klart för avgörande. Den skapar vidare bättre förutsättningar för en koncentrerad och effektiv huvudförhandling. Arbetet med sammanställningen bidrar till att få parterna att precisera sina ståndpunkter. En sammanställning kan också många gånger vara till hjälp vid domskrivningen (se prop. 2004/05:131, s. 130).

Sammanställningar ska som huvudregel upprättas

Skyldigheten att upprätta sammanställningar är, med den utformning bestämmelsen har i dag, beroende av tolkningen av rekvisitet om det är till fördel för handläggningen. I motiven till bestämmelsen tydliggjordes att det skulle röra sig om enklare mål för att en sammanställning inte skulle kunna anses vara till fördel för handläggningen. Trots det har bestämmelsen fått en varierande tillämpning.

Sammanställningar är ett bra verktyg för att effektivisera handläggningen av tvistemål i tingsrätt och bör enligt regeringens mening användas i större utsträckning än i dag. Mot utredningens förslag har gjorts gällande, bl.a. av *Malmö tingsrätt*, *Helsingborgs tingsrätt*, *Kalmar tingsrätt* och *Sundsvalls tingsrätt*, att det inte är nödvändigt i alla mål och att nuvarande lagstiftning är tillräcklig för att tillgodose att sammanställningar upprättas i den utsträckning det behövs. Enligt regeringens mening talar emellertid erfarenheterna av den nuvarande bestämmelsens varierande tillämpning för att en lagändring behövs. Utredningens förslag har också kritiserats för att det riskerar leda till en minskad flexibilitet och effektivitet i tvistemålshandläggningen om en sammanställning i princip alltid måste upprättas även i mål där en sammanställning inte behövs. *Malmö tingsrätt* menar t.ex. att eftersom många tvistemål slutar i förlikning finns det skäl att avvakta den större arbetsinsats som upprättandet av en sammanställning innebär. Regeringen instämmer i att den arbetsinsats som krävs för att upprätta en sammanställning, och som påtalas även av andra remissinstanser, bl.a. *Göteborgs tingsrätt*, *Kalmar tingsrätt* och *Sveriges domareförbund*, åtminstone i mål av någon omfattning är förhållandevis krävande för domstolen. Någon på domstolen, företrädesvis en domare, måste sätta sig in i målet och löpande uppdatera sammanställningen när det behövs. Samtidigt bidrar sammanställningar i hög grad till att effektivisera

handläggningen av tvistemålen. Den arbetsinsats som måste läggas ner på målet i ett tidigt skede av processen kan följaktligen ofta leda till tidsbesparingar i form av att dubbelarbete undviks, tvistefrågor förtydligas och klargörs i ett tidigt skede av processen och att huvudförhandlingar därmed kan genomföras som planerat och i flera fall till och med förkortas. När det gäller förlikningsförhandlingar är det regeringens uppfattning att sammanställningarna många gånger utgör ett bra underlag för diskussionerna. Flera remissinstanser lyfter fram positiva erfarenheter av och ser fördelar med att använda sammanställningar i förberedelsen av tvistemål i tingsrätt. *Svea hovrätt* anför att en sammanställning många gånger kan ge såväl rätten som parterna en god överblick över processen och vilka åtgärder som måste vidtas för att målet ska bli klart för avgörande. *Hovrätten för Övre Norrland* menar att i de mål där sammanställningar används är tvistefrågorna i målet väl utredda och genomlysta. *Stockholms tingsrätt* lyfter fram att sammanställningar i tvistemål bidrar till att driva målen framåt mot ett avgörande, att sammanställningar tvingar parterna att ange sin inställning i centrala frågor och förtydligar parternas eget ansvar för målen. Enligt samma tingsrätt medför en genomarbetad sammanställning ofta att huvudförhandlingen kan effektiviseras eftersom parterna har möjlighet att hänvisa till sammanställningen i stora delar och att den också underlättar domskrivningen. Även *Göteborgs tingsrätt* och *Lycksele tingsrätt* anser att sammanställningar ger ett mycket gott underlag för tingsrätten såväl under förberedelsearbete och förlikningsförhandlingar som vid domskrivning.

Med den erfarenhet som finns i dag av de positiva effekterna av att regelbundet tillämpa sammanställningar torde det enligt regeringens mening vara sällan som en sammanställning inte är till fördel för handläggningen. Ordalydelsen i nuvarande reglering ger emellertid intryck av att rätten bör leta efter omständigheter som talar för att det är till fördel i det enskilda målet att en sammanställning upprättas. Bestämmelsen bör därför ändras i enlighet med utredningens förslag, dvs. så att sammanställningar som huvudregel ska upprättas.

Sammanställningar kan och bör se olika ut

Nyttan av att tillämpa sammanställningar av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på är enligt regeringens bedömning inte beroende av vilken måltyp det är fråga om. Fördelarna gör sig gällande även för de indispositiva målen. Regeringen ser därför inte att det finns skäl att, som föreslås av *Nacka tingsrätt*, undanta de indispositiva målen från tillämpningsområdet.

I detta sammanhang bör framhållas, som även påpekas av bl.a. *Svea hovrätt* och *Falu tingsrätt*, att sammanställningar kan och bör se olika ut beroende på målets karaktär och komplexitet. Som anfördes i motiven till nuvarande ordning för att göra arbetet med en sammanställning till ett effektivt och ändamålsenligt redskap, torde det många gånger vara en fördel om sammanställningen upprättas successivt under förberedelsens gång (prop. 2004/05:131 s. 243). Det är i de allra flesta fall ändamålsenligt om det arbetet inleds i ett tidigt skede av processen. Genom att parterna får ta del av en sammanställning av hur rätten

uppfattat deras talan minskar risken för överraskningar senare i processen. Utredningen menar att en sammanställning bör upprättas inför eller i samband med muntlig förberedelse. Som *Falu tingsrätt* och *Helsingborgs tingsrätt* påpekar kan det i många fall vara så att det är först efter muntlig förberedelse som parternas yrkanden och grunder är klargjorda. Om en sammanställning ska upprättas före eller efter en muntlig förberedelse måste avgöras utifrån målets karaktär och komplexitet. Många gånger kan med fördel protokollet från muntlig förberedelse upprättas så att det i praktiken fyller funktionen som sammanställning. Någon särskild sammanställning behöver då inte upprättas. I större och mer komplicerade mål kan det vara mer ändamålsenligt att sammanställningen upprättas särskilt, exempelvis inför den muntliga förberedelsen.

Som anfördes i samband med att den nuvarande ordningen infördes är det ett minimikrav att sammanställningen ska klargöra yrkanden, inställningar och de omständigheter som dessa grundas på. Inget hindrar att rätten går längre och låter sammanställningen omfatta exempelvis en ostridig bakgrund, parternas utveckling av talan eller bevisuppgifter med förhørs- och bevisteman. Vissa tingsrätter kopplar också ihop sammanställningen med en förteckning över frågor som bör tas upp under den fortsatta handläggningen (se 42 kap. 14 § RB), som ofta kallas för processlägesöversikt. Enligt regeringen är det en bra, flexibel ordning att rätten disponerar över hur sammanställningarna utformas och att de anpassas efter målets karaktär och komplexitet. Regeringen anser det därför inte lämpligt att som *Stockholms tingsrätt* efterfrågar, tydligare anvisa i vilken utsträckning en sammanställning ska innehålla parternas utveckling av talan eller att ändra terminologin från sammanställning till processlägesöversikt. Det bör framhållas att en sammanställning, även när parterna medverkar med underlag, upprättas utifrån hur rätten har uppfattat parternas talan. Någon risk för att en sammanställning kan uppfattas som ett bindande ställningstagande från rätten om vilka rättsregler som ska tillämpas, som förs fram av *Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid Umeå universitet*, bör därför inte uppstå.

Ett undantag för mål av mycket enkel beskaffenhet

Regeringen föreslår att sammanställningar som huvudregel ska upprättas i tvistemål. För att rätten ska kunna underlåta att upprätta en sammanställning bör det vara fråga om mål av så enkel beskaffenhet att en sammanställning inte behövs. Det bör annars finnas konkreta skäl som gör att det inte behövs en sammanställning. I det förstnämnda fallet kan det tänkas röra sig om överlämnade mål om betalningsföreläggande där det ofta handlar om betalningsovilja, eller om andra förenklade tvistemål. Det är självklart inte tvisteföremålets värde i sig som är avgörande. Även vissa förenklade tvistemål kan innehålla komplexa frågor som kräver rättsliga överväganden och där handläggningen effektiviseras genom att en sammanställning upprättas. På motsvarande sätt kan det som *Stockholms tingsrätt* påpekar finnas omständigheter som gör att en sammanställning inte behövs trots att det aktuella målet inte är av mycket enkel beskaffenhet. Det ska dock finnas en konkret omständighet som gör sammanställningen överflödigt i det enskilda fallet. *Malmö tingsrätt*

framför att det är kontraproduktivt, i ljuset av EMR-reformen, om rätten i varje mål tvingas att motivera varför det inte finns behov av en sammanställning. Förslaget innebär emellertid att det i de flesta mål som utgångspunkt ska upprättas en sammanställning. Endast i mål av mycket enkel beskaffenhet kan det underlåtas eller om det av någon konkret anledning framstår som överflödigt. Något formellt beslut om att inte upprätta en sammanställning behöver då som regel inte fattas.

En annan relevant fråga, som berörs av *Hovrätten för Övre Norrland*, är om förslaget innebär att en underlåtenhet att upprätta en sammanställning medför en ökad risk för undanröjande och återförvisning efter ett överklagande till hovrätten. Användandet av sammanställningar är ett av de verktyg som domstolarna bör använda för att effektivt och rättssäkert föra målen framåt till avgörande. Det ger såväl parterna som rätten en överblick över processen och vilka åtgärder som måste vidtas för att målet ska bli klart för avgörande. Konsekvenser av att tingsrätten underlåtit att upprätta en sammanställning i fall där det hade behövts, torde normalt aktualiseras i hovrätten endast om det finns anledning att rikta formella invändningar mot tingsrättens handläggning vid huvudförhandlingen. Återförvisning blir i dessa fall endast aktuellt om hovrätten kommer till slutsatsen att felet inverkat på målets utgång och det inte utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i hovrätten. Regeringen bedömer att risken för återförvisning inte blir större med den föreslagna ordningen än vad den är i dag.

Sammanfattningsvis föreslår regeringen att det i 42 kap. 16 § RB föreskrivs att rätten, med motsvarande utformning som för tidsplaner i 42 kap. 6 § RB, ska upprätta en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl saknas behov av en sammanställning. Enligt regeringens bedömning gör sig fördelarna med nuvarande förslag gällande även för handläggningen av enskilda åtal. Motsvarande ändring bör därför, som också påtalas av bl.a. *JO*, göras i 47 kap. 20 § RB. Bestämmelsen i 50 kap. 12 a § RB om sammanställningar i hovrätten bör även i fortsättningen vara fakultativ.

7 Ökad flexibilitet i handläggningen i hovrätt

Det ställs i dag helt andra krav på handläggningen i domstol än de krav som ställdes för bara några årtionden sedan. Teknikanvändningen i samhället har utvecklats snabbt. Målen har generellt sett ökat i komplexitet och omfattning. Bland annat av den anledningen infördes genom EMR-reformen flera förändringar av de regler som knyter an till muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna, t.ex. infördes en ny ordning för hur muntlig bevisning läggs fram i hovrätten (se prop. 2004/05:131, s. 81 f.). Hovrätterna har sedan EMR-reformen trädde i kraft möjlighet att ta del av ljud- och bildupptagningarna från förhören i tingsrätten, och

kan därmed i de flesta fall ta del av samma material som tingsrätten. Regeringen lämnar i det följande förslag som syftar till att bygga vidare på det faktum att hovrätterna har tillgång till samma material som tingsrätten, d.v.s. ljud- och bildupptagningarna. Förslagen innebär att hovrättsprocessen görs effektivare, att huvudförhandlingar kan genomföras under smidigare former och att fler mål kan avgöras på handlingarna.

7.1 Förutsättningarna för att avgöra brottmål utan huvudförhandling utökas

Regeringens förslag: Hovrätternas möjligheter att avgöra brottmål utan huvudförhandling, trots att en part begär huvudförhandling, utökas genom att uppenbarhetskravet vid bedömningen av om det i vissa fall är obehövt att hålla huvudförhandling tas bort.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som yttrar sig är majoriteten positiva till förslaget, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Göta hovrätt* och *Åklagarmyndigheten*. Göta hovrätt, som tillstyrker förslaget, anser att det dock är naturligt att hovrätterna även i framtiden är lyhörda för motiverade önskemål från parterna om att målet ska avgöras efter huvudförhandling. *Nämndemännens riksförbund* är däremot tveksamma till förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Hovrätten får avgöra brottmål utan huvudförhandling om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat. Kan saken utredas tillfredsställande, får dessutom brottmål i vissa särskilt angivna fall avgöras utan huvudförhandling. Det gäller om åklagaren har överklagat endast till den tilltalades förmån eller om endast den tilltalade har överklagat och hans eller hennes ändringsyrkande godtas av motparten. Det gäller vidare om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller döma ut någon påföljd eller döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening. Begär en part huvudförhandling i dessa situationer, ska dock en sådan hållas om det inte är uppenbart obehövt. Slutligen får brottmål avgöras utan huvudförhandling om parterna har begärt att målet ska avgöras utan huvudförhandling eller om ingen av parterna, sedan fråga väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta. För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas (51 kap. 13 § RB).

Av artikel 6 i Europakonventionen framgår bl.a. att var och en ska, vid en prövning av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling. Det innebär en rätt till muntlig förhandling, om det inte undantagsvis är motiverat att låta bli att hålla en sådan (se t.ex. målet *Miller mot Sverige*, Appl. no. 55853/00). Om underinstansen har hållit muntlig förhandling, eller om klaganden

underlåtit att begära muntlig förhandling där, kan kravet på att överinstanserna ska hålla huvudförhandling vara mindre strikt. En nyanserad bedömning måste dock göras. Enligt Europadomstolens praxis är omfattningen av den högre domstolens prövning av betydelse för bedömningen, t.ex. om det innehåller sakfrågor eller rättsfrågor som inte kan lösas på grundval av handlingarna i målet, men också karaktären av det nationella systemet för överklagande och det sätt på vilket klagandens intressen företräds och skyddas i förfarandet (se bl.a. det ovan nämnda målet Miller mot Sverige och målet Ekbatani mot Sverige, Appl. no.10563/83).

Fler mål ska kunna avgöras utan huvudförhandling

Genom EMR-reformen infördes nya bestämmelser för presentation av muntlig bevisning i hovrätt. Det förutsågs i motiven att utrymmet för att i hovrätt avgöra ett mål utan huvudförhandling i praktiken skulle öka (se prop. 2004/05:131 s. 139 f. och 201 f.). Erfarenheterna har visat att så inte har blivit fallet. Detta trots att hovrätten i dag har möjlighet att ta del av ljud- och bildupptagningar från förhandlingen i tingsrätt och därmed i de flesta fall kan ta del av samma material som legat till grund för tingsrättens avgörande. Utredningen föreslår att uppenbarhetskravet tas bort. Det innebär en förändring av förutsättningarna att avgöra ett brottmål på handlingarna, även när en part begär huvudförhandling. Ingen förändring föreslås beträffande de särskilda förutsättningarna när detta får ske. Likaså ska fortfarande den grundläggande förutsättningen vara uppfylld, dvs. att målet ska kunna utredas tillfredställande utan huvudförhandling.

Regeringen anser att det som huvudregel fortfarande bör gälla att brottmål i hovrätt ska avgöras efter huvudförhandling. I linje med vad som uttalades i motiven till EMR-reformen skulle det dock vara en fördel om fler mål kunde avgöras på handlingarna. Kravet på att det ska vara uppenbart obehövt med huvudförhandling för att mot en parts vilja avgöra ett mål på handlingarna har, mot bakgrund av bestämmelserna om presentation av muntlig bevisning i hovrätt, visat sig i praktiken vara alltför restriktivt. De fördelar som EMR-reformen och den nya tekniken fört med sig bör utnyttjas. I och med att den muntliga bevisningen numera presenteras genom uppspelning av ljud- och bildupptagningar bör hovrätterna ges möjlighet att avgöra fler mål på handlingarna. För de kategorier av mål som utredningens förslag omfattar menar regeringen att det bör kunna anses obehövt att hålla huvudförhandling om en sådan inte är påkallad av utredningsskäl och målet inte rör någon allvarligare brottslighet. Detta förutsätter självfallet att det inte är befogat att hålla huvudförhandling av annan anledning, t.ex. om det inte hölls någon huvudförhandling i underrätt.

Europadomstolen har i ett flertal rättsfall slagit fast att vilka krav som måste ställas på förfarandet i andra instans beror på särdragen i fullföljdsförfarandet (se bl.a. målet Delcourt mot Belgien, Appl. no. 2689/65). Frågor om bevisning och hur denna ska bedömas hör till det som i första hand ankommer på de nationella instanserna att avgöra. Avgörande är att förfarandet som helhet, innefattande formerna för hur bevisningen läggs fram, uppfyller kraven på en rättvis rättegång (se t.ex.

S.N. mot Sverige, Appl. no. 34209/96). När det gäller förenligheten av förslaget med reglerna om en rättvis rättegång bör poängteras att det svenska hovrättsförfarandet är en överprövning av tingsrättens avgörande, inte en omprövning av målet. Behov av bevisupptagning omedelbart inför hovrätten gör sig inte gällande på samma sätt som i tingsrätt. Efter EMR-reformen har hovrätten möjlighet att ta del av samma bevisning som i tingsrätten. Till detta kommer att parterna även med den föreslagna lagändringen kommer att ha en långtgående rätt till muntlig förhandling. Även efter en sådan ändring av reglerna skulle det svenska regelverket uppfylla kravet på en rättvis rättegång i Europa-konventionen.

Utredningens förslag innebär inte att en parts begäran om huvudförhandling saknar betydelse för val av handläggningsform i hovrätten. Tvärtom ska en parts motiverade begäran om huvudförhandling beaktas. Vid bedömningen av om en huvudförhandling är obehövlig måste givetvis även hänsyn tas till den praxis som utvecklats av Europadomstolen angående rätten till muntlig förhandling i överrätt.

Sammantaget leder övervägandena till att 51 kap. 13 § tredje stycket andra meningen RB bör ändras på så sätt att uppenbarhetskravet tas bort.

7.2 Möjligheten att hänvisa till ljud- och bildupptagningar bör ökas

Regeringens förslag: I syfte att öka tillämpningen förtydligas att möjligheten att lägga fram bevisning genom att hänvisa till handlingarna i målet även inbegriper ljud- och bildupptagningar.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser är positiva till förslaget, bl.a. *JO*, *Svea hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Hovrätten för Övre Norrland* och *Åklagarmyndigheten*. Några remissinstanser, bl.a. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* och *Sveriges advokatsamfund*, är däremot kritiska till förslaget och menar att förslaget tillsammans med utredningens bedömning att hänvisning bör ske i större utsträckning än i dag kommer att medföra en ökad tillämpning av hänvisning till ljud- och bildupptagningar, vilket bedöms negativt. Kritikerna menar att en ökad hänvisning försvårar för allmänheten att följa och förstå huvudförhandlingar i hovrätt och att denna påverkan på offentlighetsprincipen är betänklig. Även värdet av parternas möjlighet att ta del av ljud- och bildupptagningarna vid huvudförhandlingen i hovrätten lyfts fram.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Genom EMR-reformen ändrades regler som knyter an till muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna. Det infördes bl.a. en möjlighet att vid huvudförhandlingen presentera processmaterial genom att hänvisa till

handlingar i målet. I motiven konstaterades att muntlighetsprincipen och muntlig handläggning fortfarande skulle vara huvudregeln. En muntlig handläggningsform skapar normalt det bästa underlaget för en riktig bevisvärdering och underlättar för rätten och parterna att uppfatta vad som utgör processmaterial. Ett strikt krav på muntlighet ansågs dock kunna leda till att förfarandet blir tungrovt, tidsödande och kostnadskrävande. I stora och komplicerade mål konstaterades muntlighetskravet till och med försvåra för rätten och parterna att tillgodogöra sig materialet endast på grundval av det som sägs vid huvudförhandlingen. En förutsättning för att rättegången i sådana mål ska kunna genomföras på ett bra sätt är att de inblandade noga går igenom det skriftliga materialet redan före huvudförhandlingen. I stora och komplicerade mål med omfattande skriftligt material skulle ett system som tillåter hänvisning till materialet uppenbarligen ha betydande fördelar. Även i mål där enskilda för talan utan ombud sågs fördelar i möjligheten för dessa att hänvisa till t.ex. ett protokoll från muntlig förberedelse eller en sammanställning enligt 42 kap. 16 § RB. I brottmål kunde det också enligt motiven finnas fördelar med att ersätta en del muntliga moment med en hänvisning till handlingar. Fördelarna ansågs tala för en förändring av kravet att processmaterial ska läggas fram i muntlig form (se prop. 2004/05:131 s. 145 f.).

Utgångspunkten är följaktligen fortfarande att huvudförhandlingen är muntlig. Emellertid får framställningar, dvs. yrkanden, inställning och utveckling av talan, ske genom hänvisning till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt. Detsamma gäller bevisningen. Hänvisningsmöjligheten gäller i såväl tvistemål som brottmål och i huvudsak samma regler gäller för samtliga tre domstolsinstanser

I författningskommentarerna angavs att vad som kan göra hänvisning lämpligt i det enskilda fallet är t.ex. om det underlättar förståelsen av materialet och genomförandet av förhandlingen eller på annat sätt leder till en mer effektiv och ändamålsenlig process. Det konstaterades att domstolen har ansvaret för bedömningen om och i vilken utsträckning det är lämpligt med hänvisning, men att parterna bör ges ett stort inflytande och att det normalt inte bör beslutas om hänvisning mot en parts vilja. Slutligen anfördes att det bör vara klart före huvudförhandlingen om hänvisning ska ske eller inte, men att det i vissa fall kan godtas att frågan avgörs först vid huvudförhandlingen (prop. 2004/05:131 s. 245 f.). För hovrätternas del anfördes att förutsättningarna för att använda sig av hänvisningar var större än i tingsrätten eftersom det redan förekommit en rättegång om saken i tingsrätten och processmaterialet i allmänhet är mer genomarbetat än vid huvudförhandlingen i tingsrätten. Bevisning i skriftlig form och muntlig bevisning som inte ska tas upp på nytt enligt reglerna i 35 kap. 13 § RB kan läggas fram genom en hänvisning till handlingar i målet, t.ex. referat i tingsrättens dom, inlagor i tingsrättens eller hovrättens akt samt ljud- och bildupptagningar från ett tidigare förhör eller syn (prop. 2004/05:131 s. 267).

Reglerna bör förtydligas i syfte att öka tillämpningen

Hovrättsförfarandet ska vara ändamålsenligt och anpassat till hovrätternas överprövande roll. Reglerna bör vara utformade på ett sätt som skapar de bästa förutsättningarna för att nå fram till materiellt riktiga avgöranden och det utan handläggningsåtgärder som tynger processen i onödan. Hur muntlig bevisning presenteras i hovrätten är mot den bakgrunden av central betydelse. Sedan ikraftträdandet av EMR-reformen läggs muntlig bevisning som huvudregel fram genom en uppspelning av den ljud- och bildupptagning som gjorts av förhöret i tingsrätten.

Som anfördes i motiven till EMR-reformen medger hänvisningsmetoden en effektivare handläggning i hovrätten, särskilt vid omfattande mål. Huvudregeln bör fortfarande vara att rätten tar del av muntlig bevisning vid huvudförhandlingen. I likhet med *JO*, anser dock regeringen att metoden med hänvisning till muntlig bevisning självfallet bör användas om alternativet är att förhandlingen försenas eller att nya försvarare eller målsägandebiträden som inte är insatta i målet måste förordnas genom substitution. Som några remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt* och *Hovrätten för Övre Norrland*, framför gör sig de särskilda fördelar som hänvisningsmetoden medför gällande främst i de omfattande målen. Genom att använda sig av möjligheten att hänvisa kan även dessa mål sättas ut till huvudförhandling inom rimlig tid och på tider som passar för samtliga inblandade. Därmed ökar förutsättningarna för att samma åklagare och advokater som deltagit i tingsrätten kan vara med under huvudförhandlingen i hovrätten. På så vis kan substitution av ombud undvikas i stor utsträckning, något som leder till mindre olägenheter för den tilltalade och minskade kostnader. De situationer där hänvisning bedöms som lämplig bör tas till vara. Redan i dag omfattas som framgått ljud- och bildupptagningar av möjligheten att hänvisa. Lagtextens hänvisning till handlingar i målet kan emellertid, som utredningen konstaterar, uppfattas som att den endast avser skriftligt material. Liksom flera remissinstanser påpekar har det ett pedagogiskt värde att dessa bestämmelser är så tydliga som möjligt. Bestämmelserna om hänvisning till bevisning bör därför ändras i förtydligande syfte, så att det framgår av lydelsen att bevisning får läggas fram genom hänvisning till såväl ljud- och bildupptagningar som till andra handlingar i målet.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anför att det, i takt med att hovrätterna i allt större utsträckning låter bevisning läggas fram genom hänvisning till ljud- och bildupptagningar från tingsrätten, inte är ovanligt att den tilltalade önskar ta del av hela det materialet, såväl ljud- som bildupptagningen. Sekretessregeln för bilden i en ljud- och bildupptagning innebär dock att den som vill ta del av hela materialet endast får göra det i domstolens lokaler och att häktade tilltalade därför måste transporteras dit. En mindre resurskrävande och mer ändamålsenlig lösning skulle enligt hovrätten vara att sekretessen överförs till Kriminalvården vilket skulle möjliggöra för häktade tilltalade att ta del av ljud- och bildupptagningen där. Det saknas beredningsunderlag för att i denna lagrådsremiss gå vidare med den

frågan. Regeringen avser dock att återkomma till frågan i särskild ordning.

Några remissinstanser, bl.a. *Sveriges advokatsamfund* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, ställer sig tveksamma till att hänvisning kan ske även till ljud- och bildupptagningar och instämmer i stället i det till utredningen fogade särskilda yttrandet från advokatsamfundets expert i utredningen. I yttrandet framförs bl.a. att det är viktigt för parterna att tillsammans med sitt ombud i rätten få ta del av uppspelningarna för att kunna avgöra om bevisningen ska kommenteras på något särskilt sätt eller om tilläggsförhör behövs. Regeringens utgångspunkt är självklart att det är viktigt att parter upplever att de får en rättvis rättegång och att deras frågor tas om hand. Nyttan för parter och ombud av att ta del av förhören från tingsrätten på nytt bör dock vara större före huvudförhandlingen än under pågående förhandling. Eventuella frågor om tilläggsförhör och kommentarer bör som huvudregel ha avgjorts innan huvudförhandlingen äger rum. I hovrätten är målen generellt mer koncentrerade än i tingsrätt och parter och ombud väl förtrogna med vad motparten har sagt och kan förväntas säga. I de flesta fall torde det mot den bakgrunden vara tillräckligt att parter och ombud före huvudförhandlingen tar del av ljudupptagningarna från förhören i tingsrätten. Därför är det enligt regeringens mening också viktigt att frågan om hänvisning tas upp i god tid före huvudförhandlingen med t.ex. åklagare och advokater och att det sker i sådana former att parter och ombud får förståelse för hänvisningsmetodens fördelar, något som framförs även av *Svea hovrätt*. Det kan t.ex. vara lämpligt att det av den huvudförhandlingsplan som skickas till parterna i längre mål framgår när rättens samtliga ledamöter kommer att ta del av förhören och att det tidsmässigt sker då förhören i annat fall skulle ha spelats upp under huvudförhandlingen. Det är självklart inte lämpligt att rätten tar del av förhören efter att huvudförhandlingen avslutats. Det är en viktig pedagogisk uppgift för rätten att förklara för parter och ombud hur hänvisning går till och vilka fördelar det innebär. De hittills vunna erfarenheterna av EMR-reformen och den nya ordningen för framläggande av muntlig bevisning ger stöd för att hänvisning till ljud- och bildupptagningar nu bör kunna ske i större utsträckning än vad som hittills har skett. Parternas synpunkter bör inhämtas men det bör, som hittills, vara rätten som slutligen beslutar i frågan och som också kan ta initiativ till hänvisning. I likhet med utredningen anser regeringen att det vid bedömningen av rättegångskostnaderna måste beaktas att extra arbete kan ha lagts ner om hänvisning skett. Detta kräver en mer nyanserad bedömning av ersättningsfrågorna där förhandlingstiden inte längre blir utslagsgivande.

Det har även inväntats att offentlighetsprincipen inte beaktas i tillräcklig grad vid hänvisning till ljud- och bildupptagningar. Som anfördes redan i motiven till EMR-reformen innebär emellertid inte hänvisningsmetoden någon egentlig inskränkning i allmänhetens möjligheter att ta del av det material som domstolen grundar sitt avgörande på. Genom möjligheterna att ta del av domstolens akt säkerställs allmänhetens insyn i rättskipningen (prop. 2004/05:131 s. 148). Som påpekas av *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet*, anfördes vidare i motiven till EMR-reformen att det inte desto mindre finns anledning att vara

uppmärksam på att möjligheterna att ta del av processmaterialet vid en huvudförhandling där hänvisning till skriftliga handlingar förekommer kan komma att ställa högre krav på aktivitet från allmänhetens sida. I speciella fall, framför allt i uppmärksammade mål med ett stort allmänintresse, ansågs det därför kunna finnas skäl att tillhandahålla avgiftsfria kopior av vissa handlingar till vilka parterna hänvisar under förhandlingen. För muntlig bevisning gäller att den i något skede alltid tagits upp vid en tingsrättsförhandling och dokumenterats med en ljud- och bildupptagning, till skillnad från skriftlig bevisning till vilken det i vissa fall kan hänvisas i både tingsrätt och hovrätt. Den muntliga bevisningen har i de aktuella fallen samma innehåll som i tingsrätten och allmänheten har haft möjlighet att ta del av förhörspersonernas utsagor på plats i tingsrätten. Uppgifterna framgår också av domen och av ljudupptagningarna som är offentliga för allmänheten. Uppgifterna som hovrätten grundar sitt avgörande på är därmed varken nya eller hemliga i målet. Mot bakgrund av det anförda innebär möjligheten att hänvisa till ljud- och bildupptagningar inte någon egentlig inskränkning i allmänhetens möjligheter att ta del av det material som domstolen grundar sitt avgörande på.

Det bör i detta sammanhang poängteras att hänvisning till ljud- och bildupptagning inte är en sämre handläggningsform när det gäller bevisvärdering än uppspelning inför sittande rätt vid huvudförhandling. Tvärtom förbättras domstolens möjlighet att värdera bevisningen om rätten kan stoppa uppspelningen där och då och ta repris av vissa avsnitt. Möjligheten att hänvisa till ljud- och bildupptagningar är ett alternativ till uppspelning och något som bör tas till vara, särskilt i den nya hovrättsprocessen och för de omfattande målen. Inget hindrar att hänvisningsmetoden inte utnyttjas för alla förhör i ett mål där förutsättningar finns att lägga fram bevisning genom hänvisning. Det kan kombineras med att vissa förhör spelas upp vid huvudförhandlingen. Möjligheterna att på detta sätt göra hovrättsprocessen mer effektiv och ändamålsenlig bör tas till vara. Bestämmelserna i 50 kap. 19 § och 51 kap. 19 § RB bör därför förtydligas i syfte att öka möjligheten, när det är lämpligt, att lägga fram muntlig bevisning genom hänvisning. Motsvarande förtydligande bör göras även i tingsrättsbestämmelserna (43 kap. 8 § och 46 kap. 6 § RB).

7.3 Tilltrosbestämmelserna modifieras när det gäller syn

Regeringens förslag: Hovrätten ska kunna ändra tingsrättens dom i fall där syn på stället lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning utan att behöva göra om synen. Motsvarande ändring görs även för förfarandet i Högsta domstolen.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen har dock en annan lagteknisk lösning.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser kommenterar inte förslaget. Några remissinstanser, bl.a. *JO*, *Åklagarmyndigheten* och

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, tillstyrker uttryckligen förslaget. Åklagarmyndigheten anför att det är väsentligt att hovrätten har samma möjlighet att ändra bedömningen av syn på stället som dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning på samma sätt som när det gäller förhör. Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet påpekar dock att vad som uppfattas vid synen och vad som uppfattas vid en uppspelning av ljud- och bildupptagningen av synen kan skilja sig mer åt än vad som uppfattas vid ett förhör och motsvarande vid uppspelning av en ljud- och bildupptagning av förhöret.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Genom tilltrosbestämmelserna upprätthålls principerna om bevisomedelbarhet och bästa bevismedlet. Hovrätten ska inte på ett sämre bevisunderlag kunna frångå tingsrättens tilltrosbedömning. I och med EMR-reformen ändrades tilltrosbestämmelserna på så vis att hovrätten får frångå tingsrättens tilltrosbedömning utan att ta upp förhöret på nytt om förhöret i stället läggs fram genom en ljud- och bildupptagning. I motiven till EMR-reformen anfördes att ljud- och bildupptagningar ger lika gott underlag för bevisvärderingen som ett förnyat förhör. Om den muntliga bevisningen läggs fram genom en ljud- och bildupptagning bör hovrätten alltså utan vidare kunna frångå tingsrättens tilltrosbedömning (prop. 2004/05:131 s. 208).

Förändringen av tilltrosreglerna omfattade emellertid inte ljud- och bildupptagning av syn på stället som hålls i tingsrätten. Bestämmelsen om dokumentation av syn genom en ljud- och bildupptagning är vidare, till skillnad från dokumentation av muntliga bevis, fakultativ efter EMR-reformen. Beror avgörandet i tingsrätten på tilltron till den syn på stället som hållits där innebär detta att hovrätten, för att säkerställa att hovrätten inte av formella skäl är förhindrad att meddela en i materiellt hänseende riktig dom, måste hålla syn på stället på nytt.

En ändring av tilltrosbestämmelserna vid syn

I motiven till EMR-reformen anför inga särskilda motiv till varför syn på stället undantogs när tilltrosbestämmelserna ändrades. Det är rimligt att syn på stället regleras på samma sätt som muntliga förhör i tilltrossituationer, särskilt när det nu kan konstateras att användningen av modern teknik har fallit väl ut. Har tingsrätten gjort bedömningen att det är lämpligt att dokumentera synen genom en ljud- och bildupptagning bör den bevisningen som utgångspunkt kunna användas i hovrätten också i tilltrossituationer. Tillsammans med förslaget i avsnitt 5.3, att en tingsrätt som huvudregel ska dokumentera en syn genom en ljud- och bildupptagning, kommer en sådan justering av tilltrosbestämmelsen att bidra till en mer effektiv och ändamålsenlig handläggning i hovrätterna. Det finns alltså skäl att ändra bestämmelsen.

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, som tillstyrker förslaget, anför att eftersom syn är det allra mest omedelbara bevismedlet kan den information som en person uppfattat vid syn på stället och den information man sedan uppfattar vid en uppspelning av ljud- och

bildupptagningen från synen skilja sig mer åt än vad som är fallet när det gäller förhör. Regeringen delar den bedömningen. Möjligheten att underlåta att dokumentera syn med ljud och bild kommer också vara större än motsvarande undantag för dokumentation av förhör, se förslaget i avsnitt 5.3. Liksom fakultetsnämnden anför kan det också påverka bedömningen av om det finns behov av ny omedelbar bevisupptagning i högre rätt. I enlighet med nuvarande ordning ankommer det på hovrätten att enligt 35 kap. 13 § RB bedöma om det är tillräckligt att synen läggs fram genom en ljud- och bildupptagning eller om den ska tas upp på nytt i hovrätten. Vid den bedömningen bör parternas uppfattning också beaktas.

Regeringen föreslår sammanfattningsvis att ett tingsrättsavgörande får ändras av hovrätten i tilltro-situationer, i såväl tvistemål som brottmål, även i fall där syn på stället lagts fram i hovrätten genom en uppspelning av en ljud- och bildupptagning. Motsvarande ändring bör även göras i bestämmelsen för handläggningen i Högsta domstolen.

7.4 Ett överklagande förfaller om en klagande uteblir

Regeringens förslag: Ett överklagande förfaller om en klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser tillstyrker förslaget, bl.a. *JO, samliga hovrätter, Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten*. Enligt några hovrätter, bl.a. *Svea hovrätt* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, bör det förhållandet att klaganden inte vill närvara inte vara tillräckligt för att utgöra särskilda skäl mot att överklagandet förfaller. *Göta hovrätt* anser att förslaget bör gälla utan undantag.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

En part är som huvudregel skyldig att infinna sig personligen till en huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt. För hovrättens del gäller att om en klagande uteblir från sammanträde för huvudförhandling förfaller överklagandet, vilket i praktiken innebär att hovrätten skriver av målet och den överklagade domen står fast. Detsamma gäller om en klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och hovrätten inte anser sig kunna avgöra målet ändå (50 kap. 21 § och 51 kap. 21 § RB). Konsekvensen av att utebli från huvudförhandlingen ska ha angetts i kallelsen för att en påföljd ska kunna bli aktuell. Om en klagande vars överklagande förfallit haft laga förfall, dvs. giltig ursäkt, för sin frånvaro kan målet återupptas (50 kap. 22 § och 51 kap. 22 § RB).

Dessa bestämmelser ändrades inte genom EMR-reformen. Den nya ordningen för hur muntlig bevisning läggs fram i hovrätt har dock ändrat

förutsättningarna för hovrätten i de aktuella situationerna. Möjligheterna för hovrätten att ta del av förhören vid tingsrätten genom att spela upp ljud- och bildupptagningarna har utvidgat möjligheterna för hovrätten att i stället avgöra målet. Om den klagandes ombud är på plats kan målen i många fall avgöras utan att den klagande är personligen närvarande. Enligt utredningen tillämpas bestämmelserna om förfall som före EMR-reformen, dvs. uteblir en klagande som förelagts att infinna sig personligen förfaller överklagandet som huvudregel. Det finns dock ett behov av att förtydliga bestämmelserna i detta avseende.

Förfall vid utevaro som huvudregel

Även om det är möjligt med nuvarande bestämmelser att avgöra mål utan den klagandes personliga närvaro finns det anledning att ifrågasätta om det är en rimlig utgångspunkt. En klagande som uteblir från ett sammanträde kan tyckas ha mindre intresse av att få saken prövad än en som inställer sig personligen eller i vart fall meddelar anledningen till sin frånvaro. Det kan till och med förutsättas att han eller hon inte längre står fast vid sitt överklagande. I dessa situationer är det rimligt att överklagandet förfaller. Även processekonomiska skäl talar för en sådan ordning. Dessutom bör beaktas att det inte alltid är till fördel för klaganden med ett avgörande i utevaro, jämfört med att överklagandet förfaller. Skulle det visa sig att den klagande haft laga förfall för sin utevaro finns reglerna om återupptagande av mål att tillgå. Huvudregeln bör därför vara att överklagandet förfaller.

Nästa fråga som uppkommer är om det, som utredningen föreslår, ska vara möjligt för hovrätten att avgöra ett mål där den klagande endast inställt sig genom ombud, om det finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller. Ett annat alternativ, som *Göta hovrätt* förespråkar, skulle kunna vara att låta förfallobestämmelsen gälla utan undantag. Det kan emellertid finnas situationer där det kan vara legitimt att avgöra målet trots att den klagande inställt sig endast genom ombud. Så kan vara fallet om klaganden uttryckligen meddelat hovrätten att klaganden önskar att målet avgörs trots att endast försvararen är närvarande (om rätten att vara närvarande endast genom sin försvarare, se målet *Pietiläinen mot Finland*, Appl. no. 13566/06). Som påpekas av flera remissinstanser, bl.a. *Svea hovrätt* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, bör dock inte enbart det förhållandet att en klagande inte vill närvara vid huvudförhandlingen utgöra särskilda skäl. Det måste stå klart att det är klagandens avsikt att målet avgörs i sak med endast försvararen eller ombudet närvarande. En förutsättning för att avgöra målet i sådana fall är att en försvarare eller ombud är närvarande och att utredningsskäl eller omständigheterna i målet medger att det avgörs i den tilltalades utevaro (jfr NJA 2009 s. 836). Ett annat särskilt skäl kan vara att hovrätten uppmärksammar något i tingsrättsavgörandet som uppenbart har blivit fel till klagandens nackdel, t.ex. något förhållande som skulle kunna utgöra grund för resning eller domvilla i enlighet med 51 kap. 23 a § RB. Då bör hovrätten ha möjlighet att, i den mån det går, rätta felet till klagandens fördel. Som *Hovrätten för Västra Sverige* påpekar bör detta komma i fråga endast i undantagsfall.

Sammanfattningsvis anser regeringen att det finns skäl att ändra bestämmelserna i 50 kap. 21 § och 51 kap. 21 § RB i enlighet med vad utredningen föreslår.

8 Högsta domstolens underlag för prejudikatbildning stärks

En följd av det nya systemet med prövningstillstånd är att antalet meddelade tvistemålsdomar i hovrätterna har minskat. Det har i sin tur bidragit till att antalet ansökningar i Högsta domstolen om prövningstillstånd i tvistemål har minskat påtagligt. Prejudikaten, dvs. avgöranden som är av betydelse för en enhetlig lagtolkning och rättstillämpning, är ett betydelsefullt och centralt komplement till lagstiftningen. De leder till att rättstillämpningen blir mer enhetlig och likformig, och det är ofta prejudikaten som ger lagstiftningen dess fulla genomslagskraft. I det följande lämnas därför förslag som syftar till att stärka Högsta domstolens underlag för prejudikatbildning.

8.1 Högsta domstolen får i mål om prövningstillstånd i hovrätten direkt ta upp och pröva en prejudikatfråga

Regeringens förslag: Om ett överklagande gäller prövningstillstånd i hovrätt och målet innehåller en prejudikatfråga får Högsta domstolen, om domstolen meddelar prövningstillstånd, besluta att prejudikatfrågan ska prövas av Högsta domstolen. I avvaktan på denna prövning ska frågan om meddelande av prövningstillstånd i hovrätten vila.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna, bl.a. *JO*, *Högsta domstolens ledamöter*, *Svea hovrätt*, *Göta hovrätt*, *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Åklagarmyndigheten* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* tillstyrker eller är positiva till förslaget. *Hovrätten för Västra Sverige* är inte övertygad om att det är en ändamålsenlig lösning att hovrätten, efter Högsta domstolens avgörande av prejudikatfrågan, ska pröva målet. Hovrätten anser i stället att Högsta domstolen, som ett alternativ till att meddela prövningstillstånd i Högsta domstolen och bevilja prövningstillstånd i hovrätten, borde ges möjlighet att direkt ta upp målet till prövning.

Skälen för regeringens förslag: Det är angeläget att säkerställa Högsta domstolens prejudikatbildande roll genom att se till att domstolen får ett tillräckligt antal mål för sitt underlag. Det minskade antalet ansökningar om prövningstillstånd i tvistemål har lett till ett ökat antal ansökningar om prövningstillstånd i Högsta domstolen som rör prövningstillstånd i hovrätten. I sådana mål finns dock inte möjlighet för Högsta domstolen att pröva en prejudikatfråga i målet direkt utan endast

att meddela tillstånd till målets prövning i hovrätten. Det är därefter inte säkert att målet efter hovrättens prövning överklagas från hovrätten till Högsta domstolen. Den beskrivna ordningen innebär att det är oklart om en sådan prejudikatfråga som identifieras av Högsta domstolen kommer att komma under domstolens prövning. Denna nuvarande ordning innebär också att parterna drabbas i form av tidsutdräkt och kostnader. Sådana olägenheter skulle kunna undvikas om Högsta domstolen hade möjlighet att i de fall hovrätten vägrat prövningstillstånd pröva en prejudikatfråga direkt, medan frågan om prövningstillstånd i hovrätten skulle få förklaras vilande i Högsta domstolen.

Förslaget bör kunna utgöra ett värdefullt komplement till nuvarande ordning och kunna leda till att Högsta domstolen får ett bättre underlag för prejudikatbildning. Denna uppfattning delas även av flera remissinstanser, bl.a. *Högsta domstolens ledamöter*, *Svea hovrätt* och *Hovrätten över Skåne och Blekinge*. Det ska också framhållas att en sådan ordning kan underlätta för parterna både vad gäller tidsutdräkt och kostnader, i förhållande till vad som gäller i dag. En sådan ordning är ändamålsenlig och bör genomföras. *Hovrätten för Västra Sverige* förespråkar att Högsta domstolen i stället ska ha möjlighet att ta upp hela målet till prövning direkt i Högsta domstolen. Det är förstås också en tänkbar möjlighet att båda dessa varianter skulle finnas samtidigt. Med hänsyn till det avsteg från instansordningsprincipen som den ordning som Hovrätten för Västra Sverige föreslår skulle innebära bedömer dock regeringen att tiden inte är mogen för ett sådant steg nu.

Sammanfattningsvis föreslår regeringen att det i RB införs en ny bestämmelse som ger Högsta domstolen möjlighet att meddela dispens för prövning direkt i Högsta domstolen av prejudikatfrågan, utan att först meddela tillstånd till prövning i hovrätten. I avvaktan på prövningen av prejudikatfrågan ska frågan om beviljande av prövningstillstånd i hovrätten vila.

8.2 Hovrätten ska kunna hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen

Regeringens förslag: Efter att prövningstillstånd har meddelats ska en hovrätt i dispositiva tvistemål med parternas samtycke få hänskjuta en viss fråga i målet till prövning av Högsta domstolen. Högsta domstolen ska vid prövningen tillämpa samma förfaranderegler som gäller vid hänskjutande av frågor från tingsrätten.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Enligt utredningens förslag ska hovrätten få möjlighet att hänskjuta en fråga som ett alternativ till att meddela prejudikatdispens i hovrätten, dvs. innan hovrätten beslutar att ta upp målet till prövning i sak.

Remissinstanserna: Några remissinstanser är positiva till utredningens förslag, bl.a. *JO*, *Högsta domstolens ledamöter* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*. Flera andra remissinstanser, bl.a. flera hovrätter, är negativa till utredningens förslag och anför bl.a. att det kommer att leda till längre handläggningstider och

komplitera handläggningen i hovrätten. *Svea hovrätt* anför att om Högsta domstolen inte meddelar prövningstillstånd uppnås inte några processekonomiska fördelar eftersom ett nekat prövningstillstånd inte ska tas till intäkt för att prejudikatdispens ska vägras i hovrätten. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* befarar att utredningens förslag kommer att leda till behov av särskilda föredragningar under handläggningen samtidigt som hovrätten inte heller ser några direkta vinster med bestämmelsen. Den föreslagna ordningen att frågan om prövningstillstånd ska vila ger enligt hovrätten dessutom upphov till frågor om målets fortsatta handläggning i hovrätten när Högsta domstolen meddelat beslut. *Hovrätten för Västra Sverige* ifrågasätter att Högsta domstolen ska pröva målet i vart fall delvis i sak innan prövningstillstånd i hovrätten meddelats. *Göta hovrätt* menar att förslaget innebär ett avsteg från instansordningens princip och att mervärdet av att hovrätterna får möjlighet att hänskjuta prejudikatfrågor till Högsta domstolen är begränsat. *Sveriges advokatsamfund* anför att förslaget inte löser det grundläggande problemet att hovrätterna meddelar för få prövningstillstånd i dispositiva tvistemål. Enligt *Juridiska fakultetsnämnden vid Lunds universitet*, som tillstyrker förslaget, är det dags att överväga huruvida den s.k. hissen till Högsta domstolen borde utvecklas till att utgöra själva huvudvägen till domstolens prejudikatskapande verksamhet i tvistemål.

Skälen för regeringens förslag: Det är angeläget att säkerställa Högsta domstolens prejudikatbildande roll. Utredningens förslag möjliggör för hovrätterna att i samband med tillståndsprövning i hovrätten hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen i stället för att bevilja prejudikatdispens. Frågan ska enligt förslaget ställas till Högsta domstolen innan hovrätten har beviljat tillstånd till målets prövning i hovrätten. Högsta domstolen har sedan att antingen neka prövningstillstånd i Högsta domstolen, eller meddela sådant tillstånd och inledningsvis pröva prejudikatfrågan. I avvaktan på Högsta domstolens avgörande ska frågan om prövningstillstånd i hovrätten vila.

Högsta domstolens ledamöter tillstyrker att utredningens förslag genomförs. Flera hovrätter uttrycker dock tveksamhet till förslaget och anser att hovrättens handläggning riskerar att komplieras. Några anför bl.a. att förslaget kommer att medföra längre handläggningstider i hovrätten eftersom förslaget innebär att frågan om prövningstillstånd i hovrätten ska vila i avvaktan på Högsta domstolens avgörande. Vidare anför att om Högsta domstolen inte meddelar prövningstillstånd uppnås inte heller några processekonomiska fördelar, eftersom ett nekat prövningstillstånd i Högsta domstolen inte innebär att prejudikatdispens ska vägras i hovrätten. Utredningens förslag innebär, som påpekas av några hovrätter, ett avsteg från instansordningens princip eftersom en prövning av Högsta domstolen enligt utredningens förslag kommer att ske vid en tidpunkt då det inte ännu står klart om hovrätten ska pröva målet i sak. Även Högsta domstolens prövning av prejudikatfrågan ska ske innan ställning tas till frågan om prövningstillstånd ska beviljas i hovrätten eller inte. Enligt *Hovrätten för Västra Sverige* väcker förslaget frågor om hur hovrätten ska hantera prövningstillståndsfrågan i hovrätten sedan Högsta domstolen behandlat en prejudikatfråga i målet.

Regeringen delar utredningens bedömning att det bör finnas en möjlighet för hovrätterna att hänskjuta en prejudikatfråga för prövning av Högsta domstolen. I linje med detta anser regeringen också att en sådan fråga bör omfattas av kravet på prövningstillstånd i Högsta domstolen. Som flera hovrätter anför finns det dock tveksamheter med utredningens förslag. Längre handläggningstider och osäkra processekonomiska fördelar drabbar enligt regeringens mening i slutändan parterna i målet. Underlaget för Högsta domstolens prejudikatbildning bör ökas, men inte på bekostnad av parternas resurser eller berättigade krav på en effektiv handläggning. Det finns i stället skäl att överväga om inte hovrätternas möjlighet att hänskjuta en prejudikatfråga i målet till prövning av Högsta domstolen bör ske först efter att prövningstillstånd meddelats i hovrätten, så som föreslås av *Hovrätten för Västra Sverige*. Förslaget skulle då i princip vara identiskt med den s.k. hiss som redan finns för tingsrätterna (56 kap. 13 § RB). Enligt regeringens mening bör dock förslaget för närvarande begränsas till de dispositiva målen i likhet med vad som gäller för tingsrätterna. En fördel med att ett hänskjutande sker efter att hovrätten meddelat prövningstillstånd är att förutsättningarna för den fortsatta handläggningen i hovrätten blir mer förutsebar. Dessutom kan ett sådant förslag sannolikt medföra ett större antal hänskjutanden eftersom förslaget omfattar även prejudikatfrågor som identifieras under hovrättens handläggning. Det kan t.ex. vara så att hovrätten har meddelat granskningsdispens och att det först under handläggningen av målet står klart att det innehåller en prejudikatfråga. Som *Svea hovrätt* påpekar bör det vidare vara lättare för bl.a. parterna att i hovrätten uppmärksamma prejudikatfrågor sedan tingsrätten dömt i målet. Regeringen bedömer att en sådan ordning främjar Högsta domstolens prejudikatbildning och ger processekonomiska fördelar.

En fråga av betydelse är i vilken utsträckning parterna ska ges inflytande över frågan om hovrätten ska hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen för prövning. I utredningens förslag krävs inte parternas samtycke. För att tingsrätten, i den befintliga s.k. hissen, ska få hänskjuta en fråga till Högsta domstolen är det dock ett krav att parterna har samtyckt till ett hänskjutande. Som *Svea hovrätt* påpekar kan kravet på parternas samtycke vara en bidragande orsak till att denna inte tillämpas i så stor omfattning. Som hovrätten också lyfter fram bör det dock vara lättare för parterna att uppmärksamma eventuella prejudikatfrågor sedan tingsrätten har dömt i målet och parterna har då ett bättre underlag för sin argumentation i frågan varför hovrätten bör hänskjuta en viss prejudikatfråga i målet till Högsta domstolen. Eftersom förslaget innebär ett avsteg från instansordningens princip är det enligt regeringens bedömning rimligt att parterna ges inflytande i frågan om hänskjutande till Högsta domstolen. I huvudsak samma regler bör gälla för förfarandet i hovrätten som i tingsrätten, bl.a. av förutsebarhetsskäl. Ett hänskjutande ska vidare avse en fråga vars avgörande av Högsta domstolen är av vikt för ledning av rättstillämpningen. Sådana frågor bygger oftast på ostridiga sakförhållanden. Frågorna bör formuleras av hovrätten i samråd med parterna. Förutsättningarna för detta ökar om parterna samtyckt till ett hänskjutande. Ett sådant krav har även den fördelen att förfarandet då inte kan användas av ena parten som ett sätt att förhålla handläggningen i hovrätten. Parternas samtycke bör därför vara ett krav för att hovrätten

ska få hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen under pågående mål. I RB:s kapitel om överklagande av domar i tvistemål (50 kap.) bör erinras om hovrättens möjlighet att hänskjuta en fråga till Högsta domstolen och vilka förfaranderegler som gäller för prövningen i Högsta domstolen.

8.3 Några justeringar av förfarandet i Högsta domstolen

Regeringens förslag: Det införs en möjlighet för Högsta domstolen att meddela dom utan att motparten delges överklagandet, i de fall då det är uppenbart ogrundat.

Bestämmelsen om att Högsta domstolen får avgöra mål utan huvudförhandling om målet ska avgöras med nio ledamöter, sk. halvplenum, ändras eftersom ordningen med halvplenum togs bort år 2009.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslagen. *Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet* efterfrågar en utveckling av skälen för förändringen av 55 kap. 8 §.

Skälen för regeringens förslag: Innan prövningstillstånd infördes generellt i hovrätten för tvistemål, hade hovrätten möjlighet att meddela dom utan att motparten delgavs överklagandet i de fall då det var uppenbart ogrundat. Denna bestämmelse togs bort i samband med EMR-reformen eftersom varje överklagande i tvistemål därefter omfattas av systemet med prövningstillstånd och hovrätten då i stället kan vägra prövningstillstånd, se propositionen En modernare rättegång – några ytterligare frågor (prop. 2007/08:139 s. 24 och 28). För Högsta domstolens handläggning har det inte funnits någon sådan bestämmelse. För mål som väckts i hovrätt gäller inte något krav på prövningstillstånd. I dessa fall har Högsta domstolen, utan att några uttryckliga regler om det finns, avgjort mål utan att kommunicera med motparten när överklagandet är uppenbart ogrundat. Regeringen anser att det är viktigt att Högsta domstolen har tydliga och ändamålsenliga regler för sin handläggning. Högsta domstolen bör därför få en uttrycklig möjlighet att hantera uppenbart ogrundade överklaganden på ett ändamålsenligt sätt. Regeringen föreslår därför en bestämmelse som uttryckligen ger Högsta domstolen möjlighet att meddela dom utan att motparten delges överklagandet i de fall då det är uppenbart ogrundat.

Ordningen med s.k. halvplenum i Högsta domstolen togs bort genom en lagändring 2009, se propositionen Sammansättningsreglerna för Högsta domstolen och Regeringsrätten (prop. 2008/09:117). Någon följdändring gjordes dock inte i 55 kap. 11 § RB som innebär att Högsta domstolen får avgöra mål utan huvudförhandling om målet ska avgöras i halvplenum. En sådan ändring bör därför göras nu.

9 Reglerna om förenklad delgivning blir tydligare

Regeringens förslag: Det förtydligas under vilka förutsättningar tingsrätten kan använda förenklad delgivning med den tilltalade i ett brottmål.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Ingen remissinstans invänder mot förslaget i sak.

Skälen för regeringens förslag: Förenklad delgivning sker genom att den handling som ska delges skickas till delgivningsmottagaren och att det närmast följande arbetsdag skickas ett kontrollmeddelande om att handlingen har skickats. Handlingen och kontrollmeddelandet ska skickas till delgivningsmottagarens senast kända adress (22–23 §§ delgivningslagen [2010:1932]). Förenklad delgivning får användas av en myndighet om myndigheten har informerat delgivningsmottagaren om att förenklad delgivning kan komma att användas i målet eller ärendet. Förenklad delgivning får inte användas vid delgivning av en handling som inleder ett förfarande (24 § delgivningslagen). Förbudet mot att delge handlingar som inleder ett förfarande genom förenklad delgivning omfattar även tilläggsstämmingar och genstämmingar, se propositionen Ny delgivningslag (prop. 2009/10:237 s. 243). Information enligt 24 § delgivningslagen ska delges genom vanlig delgivning, muntlig delgivning, särskild delgivning med juridisk person eller stämmingsmannadelgivning enligt 32 eller 38 § delgivningslagen (25 § första stycket delgivningslagen).

Vid införandet av delgivningslagen gjordes ändringar i 33 kap. 6 § RB om användning av förenklad delgivning i vissa fall. I paragrafens andra stycke anges att bestämmelserna i 24 § delgivningslagen inte hindrar att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i brottmål genom förenklad delgivning om den tilltalade, av en tjänsteman i någon av de i bestämmelsens tredje stycke angivna kategorierna, vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att sådan delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till honom eller henne inte har förflutit längre tid än tio veckor sedan informationen lämnades. I förarbetena till 33 kap. 6 § RB anges att ”andra handlingar” kan vara bl.a. information om att förenklad delgivning kan komma att användas även under den fortsatta handläggningen i tingsrätten (prop. 2009/10:237 s. 270).

Avsikten var således att bl.a. information om att förenklad delgivning kan komma att användas under tingsrättens handläggning ska kunna delges genom förenklad delgivning, om det sker inom den föreskrivna tidsfristen. En sådan ordning har goda skäl för sig. Tingsrätten kan ha ett behov av att kunna använda förenklad delgivning även efter tioveckorsfristens utgång. Det skulle vara en onödig och omständlig ordning om tingsrätten, efter att ha delgett den tilltalade t.ex. stämning och kallelse genom förenklad delgivning, skulle vara tvungen att tillämpa en annan delgivningsform för att delge information om att delgivningsstättet förenklad delgivning även fortsättningsvis kan komma att användas

i målet. Den ordning som beskrivs i förarbetena innebär att bestämmelsen i 33 kap. 6 § RB är avsedd att utgöra ett undantag från regeln i 25 § första stycket delgivningslagen. Bestämmelsen i rättegångsbalken har enligt sin ordalydelse emellertid utformats som ett undantag endast från 24 § delgivningslagen. Lagtextens utformning överensstämmer i denna del inte med vad som uttalades i propositionen vilket kan medföra oklarheter vid tillämpningen. Bestämmelsen bör därför ändras så att den uttryckligen utformas som en undantagsbestämmelse även i förhållande till 25 § första stycket delgivningslagen.

10 Ikraftträdande m.m.

Regeringens förslag och bedömning: De föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2016. Det finns inget behov av övergångsbestämmelser.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2014.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. I promemorian föreslås att lagändringen ska träda i kraft den 1 april 2015.

Remissinstanserna: *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att den förändring som föreslås i promemorian bör träda i kraft så snart som möjligt. Övriga remissinstanser yttrar sig inte särskilt i denna del.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Regeringen anser att de föreslagna lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. De bör därför träda i kraft den 1 januari 2016. Utgångspunkten när det gäller ikraftträdandet av processrättslig lagstiftning är att nya regler börjar tillämpas genast efter ikraftträdandet. De nya reglerna ska således börja tillämpas direkt efter ikraftträdandet. Det finns därför inget behov av övergångsbestämmelser.

11 Konsekvenser av förslagen

Regeringens bedömning: Förslagen bör leda till effektivare domstolsprocesser, bl.a. genom att handläggningstider förkortas och negativa konsekvenser vid inställda förhandlingar minskas. Förslagen bör kunna hanteras inom befintliga kostnadsramar.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser uttalar sig inte i denna del. *Domstolsverket* delar i huvudsak utredningens kostnads- och konsekvensanalys. Domstolsverket uppger dock att syn på stället sker genom användning av bärbar videokamera, vilket kan innebära

investeringskostnader för Sveriges domstolar. *Göteborgs tingsrätt* påpekar att förslaget om bevisupptagning utom huvudförhandling kommer att innebära att mer tid tas i anspråk från rätten och de aktörer som är närvarande såväl vid bevisupptagningen som vid den senare huvudförhandlingen.

Skälen för regeringens bedömning: De förslag som regeringen nu lägger fram syftar till att effektivisera och förbättra domstolsprocessen. Förslagen innebär bl.a. att handläggningen av mål och ärenden i större utsträckning ska kunna anpassas till förhållandena i det enskilda fallet. Flera förslag syftar också till att skapa förutsättningar för en mer ändamålsenlig handläggning i hovrätten utifrån att tyngdpunkten i rättskipningen ska ligga i första instans. Förslagen kan antas leda till en rad positiva konsekvenser. Domstolarnas verksamhet kan bedrivas mer effektivt, bl.a. genom att handläggningstider kan förkortas och kostnader vid inställda förhandlingar minskas. Detta innebär att medborgares krav på att få sin sak prövad inom rimlig tid bättre kan tillgodoses.

Förslagen om utvidgade bestämmelser för bevisupptagning utom huvudförhandling och för bevisupptagning vid ny huvudförhandling medför en mer ändamålsenlig användning av statens resurser och tar större hänsyn till brottsoffers och vittnens situationer. Förslagen torde på sikt leda till minskade kostnader för staten vid inställda förhandlingar. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att det är svårt att med någon närmare säkerhet bedöma hur stor kostnadsminskning som kan uppstå i rättsväsendet till följd av förslagen.

Förslaget att syn som regel ska dokumenteras genom videoteknik ger såväl tingsrätt som hovrätt bättre underlag för sina bedömningar. I hovrätterna kommer ljud- och bildupptagningarna kunna användas i överklagade mål, vilket leder till en effektivare hovrättsprocess. Domstolsverket har pekat på tillkommande kostnader för videokameror. Möjligheten att dokumentera syn med bärbar videoteknik finns dock redan i dag och tillämpas på vissa tingsrätter. Processen blir dessutom smidigare när tids- och kostnadskrävande resor för rätten och parterna kan undvikas. Inte heller förslaget om ökade krav på att i tingsrätt upprätta sammanställningar i tvistemål torde innebära några kostnadsökningar. Det bidrar till en effektivare och bättre tvistemålshantering.

Förslagen om förtydligande av hänvisningsbestämmelserna syftar till en ökad användning av hänvisning främst i hovrätt vilket innebär en effektivare hovrättsprocess. Genom att använda hänvisning till alla eller några ljud- och bildupptagningar i omfattande mål, främst brottmål med många professionella aktörer, kommer planering och utsättning av sådana huvudförhandlingar att förenklas och antalet huvudförhandlingsdagar minska. Det innebär ett frigörande av resurser och en begränsning av rättegångskostnader. Förslaget torde därför medföra en kostnadsbesparing för staten.

Förslagen med syfte att stärka underlaget för Högsta domstolens prejudikatbildning bedöms inte innebära några kostnadsökningar för staten.

Förslaget om tydligare regler om förenklad delgivning av den tilltalade kan förväntas medföra att sådan delgivning ökar och en viss effektivisering av tingsrätternas arbete med delgivning.

Sammantaget bör förslagen kunna hanteras inom befintliga ramar.

12 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

6 kap.

6 a §

Paragrafen reglerar dokumentation av syn. Den är tillämplig både i brottmål och tvistemål. Paragrafen är även tillämplig vid handläggning av ärenden (21 § lagen [1996:242] om domstolsärenden). Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Paragrafen ändras genom att det införs en ny bestämmelse som innebär att en tingsrätt som huvudregel ska dokumentera det som iakttas vid syn genom en ljud- och bildupptagning, om det inte finns särskilda skäl mot det. Paragrafen motsvarar därmed i sin konstruktion vad som gäller beträffande dokumentation av förhör som lämnas i bevissyfte i tingsrätt (6 §).

Paragrafen är tillämplig både vid syn på stället och vid syn som hålls i rättssalen. Rätten bör i normalfallet utgå från att dokumentation vid syn ska ske genom en ljud- och bildupptagning. Överklagas målet får hovrätten utifrån de allmänna reglerna om bevisupptagning i hovrätt bedöma om beviset behöver tas upp på nytt eller om det är tillräckligt att vad som iakttagits vid synen i tingsrätt läggs fram genom ljud- och bildupptagningen (35 kap. 13 § andra stycket). Dokumentation genom en ljud- och bildupptagning ska inte ske om det finns särskilda skäl mot det. Den information som en person uppfattat vid en syn och den information som sedan uppfattas vid en uppspelning av ljud- och bildupptagningen från synen kan skilja sig mer åt än vad som i motsvarande situation gäller för förhör. De särskilda skäl som motiverar ett frångående av huvudregeln om ljud- och bildupptagning av syn är mot den bakgrunden av annat slag än de särskilda skäl som motiverar ett undantag från ljud- och bildupptagning av ett förhör (6 §). Det måste avgöras i varje enskilt fall om det finns omständigheter som innebär särskilda skäl mot att dokumentera iakttagelser vid synen med ljud och bild. Står det klart i tingsrätten att en ljud- och bildupptagning av synen inte kommer att kunna användas av hovrätten på ett ändamålsenligt sätt kan särskilda skäl anses föreligga. Så kan vara fallet t.ex. i vissa mark- och miljömål där synen är mycket omfattande i tid och rum och avser visa på just rymd, placering eller avstånd. Särskilda skäl mot en dokumentation genom en ljud- och bildupptagning kan även finnas om tekniken av någon anledning inte skulle fungera eller finnas tillgänglig. Om vad som iakttas vid synen inte dokumenteras med en ljud- och bildupptagning har rätten i stället en skyldighet att anteckna vad som iakttagits enligt bestämmelserna i 3 § första stycket 8. Det införs en ny bestämmelse av vilken det framgår att högre rätt, liksom hittills, får dokumentera det som iakttas vid syn genom en ljud- och bildupptagning.

33 kap.

6 §

Paragrafen reglerar delgivning av stämning i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 9.

Paragrafens *andra stycke* ändras genom att det anges att inte heller 25 § första stycket delgivningslagen (2010:1932) hindrar användning av förenklad delgivning under de närmare förutsättningar som anges i bestämmelsen. Genom ändringen tydliggörs att bl.a. information om att förenklad delgivning kan komma att användas även under den fortsatta handläggningen i tingsrätten kan delges genom förenklad delgivning, om sådan information lämnas inom tioveckorsfristen. Bestämmelsen utgör således ett undantag även från 25 § första stycket delgivningslagen som reglerar hur information om att förenklad delgivning kan komma att användas i målet eller ärendet ska lämnas. Det innebär att tingsrätten inom den föreskrivna tioveckorsfristen genom förenklad delgivning kan delge information enligt 24 § delgivningslagen om att handlingar i målet – dock inte handlingar som inleder ett förfarande, t.ex. stämning och tilläggsstämning – kan delges genom förenklad delgivning även efter att tioveckorsfristen löpt ut.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

35 kap.

13 §

Paragrafen reglerar bl.a. under vilka förutsättningar ett tidigare upptaget bevis ska tas upp på nytt vid en huvudförhandling. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I paragrafens *första stycke* läggs en ny andra mening till som reglerar situationer då muntlig bevisning, som tagits upp utom huvudförhandling, kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning. I dessa situationer får bevisningen tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas eller om det finns särskilda skäl. Bestämmelsen är tillämplig om rätten tagit upp ett muntligt bevis utom huvudförhandling. Den är i huvudsak utformad på samma sätt som bestämmelsen i paragrafens andra stycke som reglerar frågan om förnyad bevisupptagning i mål i hovrätten där det finns ljud- och bildupptagningar från förhör i tingsrätten (jfr prop. 2004/05:131, s. 233 f.). Behovet av att vid huvudförhandlingen ställa ytterligare frågor kan dock vara större än vad som är fallet i mål som överklagats till hovrätt. Om bevisupptagning skett utom huvudförhandling och i parts utelämnande kan rättssäkerhetshänsyn och Europakonventionen kräva att en möjlighet till kompletterande förhör finns. Därför kan tilläggsförhör bli aktuellt i flera situationer än i mål som överklagats. Så kan exempelvis vara fallet om en part som inte varit närvarande vid bevisupptagningen gör gällande att uppgifter av betydelse inte kommit fram eller kommit fram på felaktigt sätt. Det kan också tänkas att en part önskar ställa tillägsfrågor till en målsägande eller ett vittne som var närvarande vid det första förhandlingstillfället på grund av att nya uppgifter kommer fram i förhör med ett annat vittne som hörs först vid huvudförhandlingen. Det innebär att rätten bör ha en mer generös inställning till tillägsfrågor än vad som gäller i mål som överklagats till hovrätten. Utöver situationen att ytterligare frågor behöver

ställas får beviset tas upp på nytt om det finns särskilda skäl. Så kan exempelvis vara fallet om rätten vid huvudförhandlingen bedömer att förutsättningar för bevisupptagningen inte funnits.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

36 kap.

16 §

Paragrafen innehåller regler om formerna för hur vittnesbevisning ska läggas fram. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I *andra stycket* andra meningen regleras situationen när ett vittne tidigare hörts inför rätten och förhöret har dokumenterats med ljud- och bildupptagning. Sedan tidigare gäller att om bevisupptagningen skett i lägre rätt ska förhöret i högre rätt inledas med en uppspelning av upptagningen om det inte är olämpligt (se prop. 2004/05:131, s. 236 f.). Bestämmelsen ändras så att huvudregeln om uppspelning av ljud- och bildupptagningen även omfattar förhör som hållits inför rätten i samma instans. Bedömningen av när det är olämpligt att inleda förhöret med en uppspelning kan dock skilja sig åt beroende på om bevisupptagningen skett i samma instans eller i lägre rätt. Har rätten kommit fram till att ett förhör behöver tas upp på nytt på grund av att rätten i det tidigare skedet varit jävig är det som regel olämpligt att återanvända ljud- och bildupptagningen och hålla det nya förhöret som ett tilläggsförhör.

Bestämmelsen gäller när förhör tas upp på nytt med ett vittne som tidigare har hörts utom huvudförhandling (35 kap. 13 § första stycket) eller när förhöret tas upp på nytt vid en ny huvudförhandling (43 kap. 13 § och 46 kap. 13 §). Bestämmelsen gäller även vid huvudförhandling i hovrätt och Högsta domstolen (50 kap. 17 § första stycket, 51 kap. 17 § första stycket och 55 kap. 15 §). Genom hänvisning gäller bestämmelsen även vid förhör med part eller målsägande som inte för talan (37 kap. 3 §).

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

19 §

Paragrafen reglerar under vilka förutsättningar ett vittnesbevis kan tas upp utom huvudförhandling. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

Andra stycket, som är nytt, innehåller en upplysning om att det i 43 kap. 3 § och 46 kap. 3 § finns bestämmelser om när rätten får ta upp muntlig bevisning om en huvudförhandling ställs in.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

42 kap.

16 §

Paragrafen innehåller regler om skriftliga sammanställningar av parternas ståndpunkter i tvistemål. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Kravet på att sammanställningar ska upprättas utvidgas och utformas i överensstämmelse med bestämmelsen om tidsplan (6 §). Enligt *första meningen* ska rätten göra en sammanställning om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl saknas behov av en sammanställning. Det innebär att i de allra flesta fall ska en

sammanställning upprättas, dvs. även i mål som inte är omfattande. Endast i mål av mycket enkel beskaffenhet behöver en sammanställning inte göras, t.ex. i överlämnade mål om betalningsföreläggande där det handlar om betalningsovilja. Det krävs annars någon konkret omständighet som gör att en sammanställning inte behövs.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

43 kap.

3 §

Paragrafen reglerar bl.a. upptagning av muntlig bevisning i samband med en inställd huvudförhandling i tvistemål. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

I *andra stycket* införs en möjlighet att ta upp muntlig bevisning i samband med en inställd huvudförhandling om den som ska höras finns tillgänglig och det är lämpligt. Denna typ av bevisupptagning utom huvudförhandling regleras därigenom inte längre i 36 kap. 19 § utan direkt i bestämmelsen och i motsvarande bestämmelse för brottmålen (46 kap. 3 §). När rätten tar ställning till om bevisupptagning ska hållas ska den göra en bedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och inom ramen för detta beakta hur en bevisupptagning påverkar bl.a. målets handläggning, intresset av en sammanhållen huvudförhandling och rättssäkerheten. Huruvida en part är delgiven stämning eller kallelse till förhandlingen eller har ett ombud närvarande är exempel på rättssäkerhetsaspekter som rätten ska beakta. Det uppställs inga krav i lag på att en part delgetts stämning eller kallelse för att bevisupptagning ska kunna ske enligt paragrafen trots att parten inte är närvarande. Bevisupptagning när en part inte ens är delgiven stämning bör dock användas i rena undantagsfall. Möjligheten till bevisupptagning när en part delgetts stämning, men inte kallelse till förhandlingen, bör naturligtvis också användas med försiktighet, även om utrymmet inte är lika begränsat som i de fall då stämningen inte delgetts. Om en part har varit delgiven kallelse till en tidigare huvudförhandling i samma mål men uteblivit bör en bevisupptagning ofta kunna ske, förutsatt att bevisupptagningen även i övrigt anses lämplig. Intresset av en sammanhållen huvudförhandling kan ibland göra det olämpligt att ta upp bevisning. Så kan t.ex. vara fallet om avsaknaden av sakframställningar och genomgång av övrig bevisning gör att det enskilda förhåret inte i tillräcklig utsträckning kan sättas i sitt rätta sammanhang eller om det är av betydelse för rättens bevisvärdering att olika vittnen hörs vid samma förhandlingstillfälle. Rätten måste även beakta hur bevisupptagningen påverkar målets handläggning, dvs. om det, med hänsyn till bestämmelsen i 35 kap. 13 §, vid huvudförhandlingen kommer att räcka med en uppspelning av ljud- och bildupptagningen. I denna bedömning ryms även överväganden som hittills gjorts enligt 36 kap. 19 § andra punkten, dvs. främst en bedömning av faktorer som målets och förhörets betydelse och de kostnader och olägenheter det skulle innebära för förhörspersonen att inställa sig till en senare huvudförhandling. Om rätten bedömer att förhåret måste tas upp på nytt vid huvudförhandlingen bör något förhör i samband med den inställda huvudförhandlingen inte

tas upp. Det kan dock vara lämpligt att ta upp bevisning i samband med en inställd huvudförhandling trots att ytterligare frågor kan behöva ställas, exempelvis om rätten gör bedömningen att eventuella tillägsfrågor endast avser ett begränsat antal omständigheter. Om det finns anledning att befara att huvudförhandlingen inte kommer att genomföras i närtid förstärks skälen för att ta upp bevisning.

De närvarande parterna och i förekommande fall biträdenas synpunkter på handläggningsfrågan bör inhämtas. Det är dock rätten som avgör om bevisupptagning ska ske i anslutning till den inställda förhandlingen. Bevisningen tas i dessa fall upp av ensamdomare. Bevisupptagningen hålls, liksom hittills, i formen av ett sammanträde. De nämndemän som i förekommande fall skulle deltagit i den inställda huvudförhandlingen deltar alltså inte. Det är lämpligt att det är ordföranden i den inställda huvudförhandlingen som leder bevisupptagningen. Bestämmelser om framläggande av bevis som tagits upp utom huvudförhandling finns i 35 kap. 13 §. Om beviset tas upp på nytt kommer det många gånger ske i form av ett tilläggsförhör enligt 36 kap. 16 §.

Det bör framhållas att möjligheten till bevisupptagning bör övervägas först om rätten konstaterat att huvudförhandlingen måste ställas in. Rätten bör först överväga om förhandlingen kan genomföras med tillämpning av exempelvis bestämmelserna om hämtning.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

8 §

Paragrafen innehåller regler om bevisningens framläggande vid en huvudförhandling i tvistemål. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

I *tredje stycket* anges nu uttryckligen att bevisningen får läggas fram genom hänvisning, förutom till exempelvis skriftliga handlingar i målet, även till ljud- och bildupptagningar. Hänvisningar kan alltså göras till muntlig bevisning som inte ska tas upp på nytt, t.ex. bevisning som tagits upp utom huvudförhandling och som enligt 35 kap. 13 § första stycket inte behöver tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Liksom hittills är en förutsättning att rätten bedömer det lämpligt att hänvisa till bevisningen. Hänvisningsmetoden bör som i dag framför allt kunna användas i omfattande mål om det i det enskilda fallet underlättar genomförandet av förhandlingen eller på annat sätt leder till en mer effektiv och ändamålsenlig process. Även i de stora målen får det dock bedömas från fall till fall vad som är lämpligt. Exempel på när det kan anses olämpligt att hänvisa till en ljud- och bildupptagning är om det kan bli aktuellt med tilläggsförhör i anslutning till uppspelningen eller om det har lagts fram skriftlig bevisning i anslutning till förhöret som gör uppgifterna svårförståeliga om inte parterna kan presentera samma material i anslutning till uppspelningen. Hänvisningsmetoden behöver inte utnyttjas för samtliga förhör. Den kan kombineras med att vissa förhör spelas upp vid huvudförhandlingen. Det är självfallet viktigt att inhämta parternas synpunkter, men det är rätten som slutligen beslutar i frågan om det är lämpligt att muntlig bevisning läggs fram genom hänvisning till ljud- och bildupptagningar. Rätten kan också själv ta initiativ till hänvisning. Liksom hittills bör frågan om hänvisning till

ljud- och bildupptagningar som regel tas upp i god tid före huvudförhandlingen med parter och ombud.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

13 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om fortsatt och ny huvudförhandling i tvistemål. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I paragrafens *andra stycke* läggs en ny tredje mening till som reglerar de situationer då den muntliga bevisningen vid en ny huvudförhandling kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning. I dessa situationer får bevisningen tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas eller om det finns särskilda skäl. Bestämmelsen är utformad i huvudsak på samma sätt som bestämmelsen som reglerar mål i hovrätten där det finns ljud- och bildupptagningar från förhör i tingsrätten, se författningskommentaren till 35 kap. 13 §. Utöver vad som sägs där kan särskilda skäl att ta upp beviset på nytt föreligga i ett mål där det uppstått en jävssituation och förhören vid de upptagningar som finns har skett under ledning av en rätt som senare konstateras vara jävig. I en situation där en rättegång tas om är det som regel olämpligt att återanvända bevisning som tagits upp inför en jävig rätt.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

46 kap.

3 §

Paragrafen reglerar bl.a. upptagande av muntlig bevisning i samband med en inställd huvudförhandling i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

Bestämmelsen är i princip likalydande med 43 kap. 3 §, se kommentaren till den bestämmelsen. De rättssäkerhetsaspekter som rätten ska överväga vid bedömningen av om bevisupptagning ska hållas väger dock än tyngre i brottmål. Det handlar t.ex. om omständigheter som huruvida den tilltalade är delgiven stämning eller kallelse och om försvarare är närvarande eller inte. Bevisupptagning i den tilltalades utevaro när den tilltalade varken har delgetts stämning eller kallelse till förhandlingen bör kunna komma i fråga endast i rena undantagssituationer. Som framgår i författningskommentaren till 43 kap. 3 § bör även möjligheten till bevisupptagning när en tilltalad delgetts stämning, men inte kallelse till förhandlingen, användas med försiktighet, även om utrymmet inte är lika begränsat som i de fall då stämningen inte delgetts. Om en part har varit delgiven kallelse till en tidigare huvudförhandling i samma mål men uteblivit bör en bevisupptagning ofta kunna ske, förutsatt att bevisupptagningen även i övrigt anses lämplig. Om den tilltalade inte är närvarande bör dennes försvarare, om en sådan är förordnad, normalt vara närvarande. Finns inte försvarare är det många gånger fråga om mål som kan avgöras i den tilltalades utevaro, då frågan om bevisupptagning utom huvudförhandling inte är aktuell. Beträffande intresset av en sammanhållen huvudförhandling bör i brottmål särskilt beaktas den tilltalades rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom eller henne enligt artikel 6.3 d) i Europakonventionen. Rätten att

hålla motförhör tillgodoses i normalfallet av möjligheten att vid den senare huvudförhandlingen hålla tilläggsförhör. Det kan dock finnas situationer där bevisningens karaktär gör att ett senare hållet kompletterande förhör inte i tillräcklig grad kompenserar den tilltalades rätt till motförhör i samband med huvudförhöret. Bevisupptagning bör övervägas först om rätten konstaterat att huvudförhandlingen måste ställas in. Rätten bör först överväga om målet kan avgöras i utevaro eller om förhandlingen kan genomföras med tillämpning av exempelvis bestämmelserna om hämtning.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

6 §

Paragrafen reglerar ordningen för huvudförhandlingens genomförande. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

I *fyärde stycket* anges nu uttryckligen att bevisningen får läggas fram genom hänvisning, förutom till exempelvis skriftliga handlingar i målet, även till ljud- och bildupptagningar. Bestämmelsen är i princip likalydande med motsvarande del i 43 kap. 8 §, se kommentaren till den bestämmelsen.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

13 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om fortsatt och ny huvudförhandling i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I paragrafens *andra stycke* läggs en ny tredje mening till som reglerar de situationer då den muntliga bevisningen vid en ny huvudförhandling kan läggas fram genom en ljud- och bildupptagning. Bestämmelsen är likalydande med motsvarande del av 43 kap. 13 §, se kommentaren till den bestämmelsen. Utöver vad som sägs där kan särskilda skäl att ta upp beviset på nytt finnas om hovrätten återförvisar målet till tingsrätten för att det förekommit ett sådant rättegångsfel som fått till följd att den tilltalade i praktiken berövats rätten att försvara sig. Beträffande frågan om rätten har varit jävig ska här tilläggas att om jäv har uppstått först efter att bevisningen tagits upp kan det i vissa specifika situationer vara godtagbart att använda ljud- och bildupptagningarna vid en ny förhandling. Så kan exempelvis vara fallet om rätten i ett brottmål har fattat beslut om en rättspsykiatrisk undersökning av den tilltalade och en ny huvudförhandling måste hållas med anledning av att rätten bedöms jävig att ta ställning till ny bevisning som återopats därefter.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

47 kap.

20 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättens skyldighet att göra en skriftlig sammanställning av parternas ståndpunkter. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Bestämmelsen ändras så att kravet på att upprätta sammanställningar utvidgas på motsvarande sätt som för tvistemål, se kommentaren till 42 kap. 16 §.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

50 kap.

12 b §

Paragrafen, som är ny, innehåller en upplysning om att det i 56 kap. 13–15 §§ finns bestämmelser om att hovrätten får hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen. Paragrafen är utformad i enlighet med bestämmelsen i 42 kap. 17 a §. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.

19 §

Paragrafen innehåller regler om hur bevisningen läggs fram vid en huvudförhandling i ett tvistemål i hovrätt. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

I *första stycket* anges nu uttryckligen att bevisningen får läggas fram genom hänvisning, förutom till exempelvis skriftliga handlingar i målet, även till ljud- och bildupptagningar. I denna del är bestämmelsen likalydande med motsvarande del av 43 kap. 8 §, se kommentaren till den bestämmelsen. Förutsättningarna för att lägga fram muntlig bevisning genom hänvisning till ljud- och bildupptagningar är större i hovrätten än i tingsrätten eftersom det redan förekommit en rättegång om saken i tingsrätten och parterna redan tagit del av bevisningen. Hänvisningsmetoden behöver inte utnyttjas för samtliga förhör. Den kan kombineras med att vissa förhör spelas upp vid huvudförhandlingen. Förhandlingen kan också delas upp i avsnitt, om hänvisning endast passar vissa delar, med sakframställningar och slutanföranden i varje del, så att parternas synpunkter på bevisvärderingen i omfattande mål inte dröjer till dess att all bevisning förebringats.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

21 §

Paragrafen behandlar den situationen att en part uteblir från eller inte finner sig personligen till en huvudförhandling i tvistemål i hovrätt. Övervägandena finns i avsnitt 7.4.

Av *första stycket* framgår att överklagandet förfaller om klaganden uteblir från sammanträde för huvudförhandling. Till skillnad från vad som hittills gällt gäller detsamma om endast ombudet finner sig i ett mål där klaganden ska infinna sig personligen, om det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller. Huvudregeln är således att överklagandet då förfaller. Ett särskilt skäl mot att överklagandet förfaller kan vara att klaganden uttryckligen meddelat rätten att han eller hon vill få målet prövat med endast ombudet närvarande. Det måste stå helt klart att detta är klagandens avsikt. Rätten får då i varje enskilt fall bedöma om målet kan prövas i klagandens frånvaro.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

23 §

I paragrafen anges under vilka förutsättningar hovrätten får ändra tingsrättens dom i sådana fall där avgörandet är beroende av tilltron till viss bevisning. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Paragrafen ändras så att det framgår att de bevismedel som avses med bestämmelsen inte är begränsade till förhör utan även omfattar syn på stället. Om syn på stället läggs fram i hovrätten genom en ljud- och

bildupptagning kan hovrätten ändra tingsrättens dom i den delen även i tilltrossituationer.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

51 kap.

13 §

Paragrafen reglerar förutsättningarna för att avgöra ett brottmål på handlingarna i hovrätten. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

I *tredje stycket* anges att om en part har begärt huvudförhandling i de fall som framgår av första stycket 1–3 ska förhandling hållas om det inte är obehövt. Bestämmelsen ändras genom att det hittills gällande uppenbarhetskravet tas bort. Hovrätten kommer att kunna avgöra fler mål utan huvudförhandling, även när en part har begärt huvudförhandling, i de fall åklagaren har överklagat endast till den tilltalades fördel, om endast den tilltalade överklagat och ändringsyrkandet godtas av motparten eller om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening enligt första stycket 1–3. Den grundläggande förutsättningen för att avgöra mål på handlingarna måste givetvis fortfarande vara uppfylld, dvs. målet ska kunna utredas tillfredsställande utan huvudförhandling. Vidare ska huvudförhandling fortfarande hållas om part begär det och en huvudförhandling inte är obehövt. När en huvudförhandling kan anses obehövt trots att en part begär det måste avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall och med beaktande av rätten till en muntlig förhandling enligt Europakonventionen. En utgångspunkt bör dock kunna vara att en huvudförhandling kan anses obehövt även om en part begär det när en huvudförhandling för prövning av saken redan hållits i tingsrätt, någon ny bevisning inte åberopas i hovrätten och målet inte rör någon allvarligare brottslighet. Detta förutsätter självfallet att det inte är befogat att hålla huvudförhandling av annan anledning, t.ex. om hovrättens prövning kommer att innefatta sakfrågor eller rättsfrågor som inte kan lösas på grundval av handlingarna i målet.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

19 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om hur bevisningen läggs fram vid en huvudförhandling i ett brottmål i hovrätt. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

I *första stycket* anges nu uttryckligen att bevisningen får läggas fram genom hänvisning, förutom till exempelvis skriftliga handlingar i målet, även till ljud- och bildupptagningar. Bestämmelsen är likalydande med motsvarande del av 43 kap. 8 §, se kommentaren till den bestämmelsen. Se även kommentaren till 50 kap. 19 § för tillämpningen i hovrätt. Fördelarna med att hänvisa till ljud- och bildupptagningar gör sig främst gällande i omfattande och tidsödande brottmål i hovrätt, särskilt om alternativet är att förhandlingen försenas eller att nya försvarare eller målsägandebiträden, som inte är insatta i målet, måste förordnas genom substitution.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

21 §

Paragrafen behandlar den situationen att en part uteblir från eller inte finner sig personligen till en huvudförhandling i brottmål i hovrätt. Övervägandena finns i avsnitt 7.4.

Bestämmelsen är i princip likalydande med motsvarande del av 50 kap. 21 §, se kommentaren till den bestämmelsen. Som nämns i kommentaren till den bestämmelsen kan särskilda skäl mot att överklagandet förfaller vara att klaganden på ett klart och otvetydigt sätt meddelat hovrätten att klaganden önskar att målet avgörs i hans eller hennes utereo (om rätten att vara närvarande endast genom sin försvarare, se Europadomstolens mål Pietiläinen mot Finland, Appl. no. 13566/06). En förutsättning för att avgöra målet i sådana fall är att en försvarare är närvarande och att utredningsskäl eller omständigheterna i målet medger att det avgörs i den tilltalades utereo (jfr NJA 2009 s. 836). Ett annat särskilt skäl kan vara att hovrätten uppmärksammar något i tingsrättsavgörandet som uppenbart har blivit fel till klagandens nackdel, t.ex. något förhållande som skulle kunna utgöra grund för resning eller domvillå i enlighet med 23 a §. Då bör hovrätten i undantagsfall ha den möjligheten att, i den mån det går, rätta felet till klagandens fördel.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

23 §

I paragrafen anges under vilka förutsättningar hovrätten får ändra tingsrättens dom i sådana fall där avgörandet är beroende av tilltron till viss bevisning. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Paragrafen har ändrats på motsvarande sätt som tvistemålsbestämmelsen i 50 kap. 23 §, se kommentaren till den bestämmelsen.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

54 kap.

12 a §

Paragrafen, som är ny, reglerar möjligheten för Högsta domstolen att i mål om prövningstillstånd i hovrätt direkt pröva en prejudikatfråga. Paragrafen är tillämplig i brottmål och tvistemål. Den är även tillämplig vid handläggning av ärenden (se 40 § lagen [1996:242] om domstolsärenden). Övervägandena finns i avsnitt 8.1.

I överklagade mål där hovrätten vägrat prövningstillstånd och målet innehåller en prejudikatfråga kan Högsta domstolen besluta att frågan ska prövas av Högsta domstolen, dvs. utan att prövningstillstånd i hovrätt först beviljats. Om Högsta domstolen tar upp frågan om prövningstillstånd i hovrätt får Högsta domstolen initialt begränsa sin prövning till prejudikatfrågan. Under tiden vilar frågan om prövningstillstånd i hovrätten. Sedan prejudikatfrågan har avgjorts prövar Högsta domstolen om prövningstillstånd ska meddelas i hovrätten. Det kan t.ex. finnas skäl för ändringsdispens när Högsta domstolen gjort en annan bedömning av prejudikatfrågan än vad som följer av tingsrättens avgörande.

Eftersom bestämmelsen innebär ett undantag från instansordningens princip bör möjligheten att direkt pröva en prejudikatfråga utnyttjas med viss återhållsamhet.

55 kap.

8 §

Paragrafen reglerar frågor om kommunikering med motparten efter överklagande av en dom till Högsta domstolen. Övervägandena finns i avsnitt 8.3.

I *första stycket* införs en bestämmelse som uttryckligen ger Högsta domstolen möjlighet att meddela dom utan att motparten delges överklagandet i fall då överklagandet är uppenbart ogrundat. Bestämmelsen får betydelse främst för handläggningen av mål som väcks i hovrätt och som inte kräver prövningstillstånd i Högsta domstolen.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

11 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om avgörande på handlingarna i Högsta domstolen. Övervägandena finns i avsnitt 8.3.

Bestämmelsen i *första stycket 4* justeras så att det som där hittills angetts beträffande avgörande av Högsta domstolen med nio ledamöter tas bort.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

14 §

Paragrafen anger under vilka förutsättningar Högsta domstolen får ändra hovrättens dom i sådana fall där avgörandet är beroende av tilltron till viss bevisning. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Paragrafen ändras på motsvarande sätt som bestämmelserna för hovrättsprocessen som finns i 50 kap. 23 § och 51 kap. 23 §, se kommentarerna till dessa paragrafer.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

56 kap.

13 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om hänskjutande av prejudikatfrågor i dispositiva tvistemål till Högsta domstolen. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.

Paragrafen ändras så att inte bara tingsrätten utan även hovrätten får hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen. Det kan exempelvis bli aktuellt om det finns en praxis i den aktuella hovrätten som avviker från praxis i andra hovrätter eller om det redan finns en rikhaltig hovrättspraxis men inget prejudikat från Högsta domstolen. Bestämmelsen är fakultativ. Det är hovrätten som beslutar om en fråga ska hänskjutas, men ett hänskjutande kräver parternas samtycke. Möjligheten för hovrätten att hänskjuta en fråga för prövning av Högsta domstolen är begränsad till de mål där prövningstillstånd har meddelats i hovrätten. Några andra förutsättningar i paragrafen för att ett hänskjutande ska få ske uppställs inte. I stället framgår villkoren för Högsta domstolens prövning av 14–15 §§. Av 14 § framgår att det måste röra sig om en prejudikatfråga.

Liksom för den hittills gällande bestämmelsen är en förutsättning för hänskjutande från hovrätten att målet faller inom Högsta domstolens normala kompetensområde. Då det i hovrätten finns en tingsrättsdom att

förhålla sig till bör frågorna i målet oftast vara så klarlagda att det inte finns anledning att vänta med att hänskjuta en prejudikatfråga till ett framskridet skede av processen. I hovrätten bör ett hänskjutande av en prejudikatfråga därför kunna ske redan i samband med beviljande av prövningstillstånd. Det bör naturligtvis inte uteslutas att ett hänskjutande kan ske även i ett senare skede. Den fråga som hänskjuts till Högsta domstolen måste självfallet vara preciserad på ett ändamålsenligt sätt. Om hovrätten beslutar att hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen bör målet enligt bestämmelserna i 32 kap. 5 § förklaras vilande i avvaktan på Högsta domstolens avgörande. Handläggningen återupptas så snart Högsta domstolen avgjort prejudikatfrågan eller beslutat att inte bevilja prövningstillstånd. Av allmänna principer följer att hovrätten vid målets fortsatta handläggning har att hålla sig till Högsta domstolens bedömning av prejudikatfrågan. Då målet pågår i hovrätten är det hovrättens sak att pröva frågor om rättegångskostnader, även i den del dessa hänför sig till en prejudikatfråga som har prövats av Högsta domstolen. Hovrättens beslut att hänskjuta en prejudikatfråga i målet kan inte överklagas (54 kap. 4 § och 49 kap. 8 §).

Ett hänskjutande från hovrätten av en prejudikatfråga för prövning av Högsta domstolen innebär ett undantag från instansordningens princip och ska därför utnyttjas med viss försiktighet. I 50 kap. 12 b § finns en upplysning om att det enligt den aktuella bestämmelsen är möjligt för hovrätten att hänskjuta en fråga till prövning av Högsta domstolen.

Sammanfattning av betänkandet En modernare rättegång II – en uppföljning (SOU 2012:93)

Uppdraget

Den 1 november 2008 trädde reformen En modernare rättegång (EMR) i kraft. Reformen innefattar en modernisering av rättegångsförfarandet i allmän domstol med förändringar av reglerna i framför allt rättegångsbalken och lagen (1996:242) om domstolsärenden. Det huvudsakliga syftet med reformen var att skapa en modern rättegångsordning som uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning av mål och ärenden.

Vi har fått i uppdrag att utvärdera EMR-reformen. Utredningen ska undersöka hur reglerna har fungerat i praktiken och om målsättningen med reformen har uppnåtts. Det huvudsakliga syftet med utvärderingen är att klargöra om reformen har medfört den avsedda moderniseringen av rättegången och att bedöma om den nya ordningen uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning.

Huvuduppgiften för utredningen är att kartlägga och analysera hur de nya reglerna har tillämpats av domare, parter och andra aktörer i processen och vilka konsekvenser för kvalitet, effektivitet, förtroende, och kostnader som reformen har fått. Utredningen ska även undersöka hur reformen har förändrat arbetsformerna för olika personalkategorier i domstolarna och för åklagare, ombud, biträden, försvarare och andra. I utvärderingen ingår vidare att identifiera faktorer som kan hindra eller begränsa en effektiv och ändamålsenlig tillämpning av de processuella regler som reformen innefattar.

Utredningen ska således utvärdera

- användningen av modern teknik i domstolarna,
- reglerna som syftar till att göra handläggningen mer flexibel,
- systemet med prövningstillstånd i hovrätt, och
- den nya ordningen för bevisupptagning i hovrätt.

Utredningen har även fått i uppdrag att undersöka om reformen har lett till att parterna i ökad utsträckning begär att tvistemål i tingsrätt ska avgöras av tre domare och överväga om det finns skäl att ändra domförhållningarna.

En utvärdering av reformen

Allmänt

I vår utvärdering har vi funnit att reformen har varit positiv för såväl enskilda och andra aktörer som för rättsväsendet. Införandet av modernare teknik i domstolarna har varit en väsentlig del i reformarbetet. Reformen har medfört att handläggningen i domstolarna i större utsträckning kan anpassas till behoven i de enskilda fallen. Större hänsyn har

kunnat tas till målsäganden och vittnen. Den förändrade hovrättsprocessen har tydliggjort att tyngdpunkten i rättskipningen ligger i första instans. Detta har skapat förutsättningar för en smidig och rättssäker hovrättsprocess.

Utredningen har således funnit att reformen har fallit mycket väl ut, såväl på ett övergripande plan som i de enskilda delarna. Reformen har medfört en modernisering av rättegången i allmän domstol. Handläggningen har blivit mer effektiv och mer ändamålsenlig. Kvaliteten har förbättrats i olika hänseenden. Kraven på förutsebarhet och rättssäkerhet i handläggningen har inte satts åt sidan.

Modern teknik

Genom reformen används modern teknik i större utsträckning i domstolarna. Förhör i tingsrätt ska som regel dokumenteras genom ljud- och bildupptagning. Även syn får dokumenteras på detta sätt. Parter och andra som ska delta i ett sammanträde har möjlighet att delta genom ljud- och bildöverföring (videokonferens).

Den nya tekniken för ljud- och bildupptagning har fungerat mycket bra. Den tekniska utrustningen är ändamålsenlig. Kvaliteten på upptagningarna är mycket god. Förhören dokumenteras i allt väsentligt genom ljud- och bildupptagningar och dessa används i mycket stor utsträckning i överklagade mål.

Även införandet av möjlighet till videokonferens har fallit mycket väl ut. Videokonferensmöjligheten har bidragit till att öka tillgängligheten och har minskat risken för inställda förhandlingar. Handläggningen har härigenom blivit mer flexibel och effektiv. Tekniken har särskilt underlättat handläggningen i mycket omfattande mål, exempelvis genom användandet av s.k. sidosal och videokonferens. Tekniken har också möjliggjort för domstolarna att i större utsträckning kunna vara var-samma mot parter och vittnen.

För att utnyttja den moderna teknikens möjligheter fullt ut bör tillgången till utrustning på domstolarna förbättras, så att användningen av videokonferens kan utvecklas ytterligare. Dessutom kan kvaliteten på överföringarna förbättras ytterligare.

Flexiblare regler och större ansvar för parterna

I denna del infördes enhetligare regler för sammanträden under förberedelsen i tvistemål och betonades parternas ansvar för att målen drivs framåt. Det infördes även nya regler om att domstolarna ska upprätta sammanställningar och tidsplaner under förberedelsen i större utsträckning. Tillämpningen av de förändrade bestämmelserna har fallit väl ut. Vissa regler kan dock skärpas ytterligare.

Ett viktigt inslag i reformen var en uppmjukning av kravet på muntlighet i rättegången. Parter kan numera presentera processmaterial genom hänvisning till handlingar i målet. Bestämmelserna har kommit att tillämpas i förhållandevis stor utsträckning och har bidragit till en flexiblare, snabbare och effektivare handläggning. Enligt utredningen kan hänvisningsmetoden dock användas i ännu större utsträckning.

I betänkandet föreslås utökade möjligheter att dels ta upp bevisning utom huvudförhandling, dels – i förekommande fall – återanvända tidigare förhör som hållits inför rätta och som dokumenterats genom ljud- och bildupptagning. Härigenom ökar flexibiliteten och effektiviteten i handläggningen och befogad hänsyn tas till brottsoffers och andra förhörspersoners intressen.

De utökade möjligheterna att hålla förberedelsesammanträde i brottmål har utnyttjats i viss utsträckning och har då visat sig vara till fördel för handläggningen. Möjligheterna att avgöra bötesmål på handlingarna har visat sig vara ett lyckokast och har tillämpats i stor utsträckning. Förändringen innebär att den som vill få sin sak prövad i dessa mindre mål inte nödvändigtvis måste infinna sig vid domstolen för att komma till tals.

Utredningen har inte funnit statistiskt belägg för att parterna i ökad utsträckning begär att tvistemål ska avgöras av tre domare. Utredningen föreslår emellertid en mer nyanserad domförhållningsregel enligt vilken tingsrätten är domför med en, två eller tre lagfarna domare, beroende på målets omfattning och beskaffenhet.

Hovrättsprocessen

Genom reformen utvidgades systemet med prövningstillstånd till att omfatta alla domar och beslut i tvistemål och beslut i domstolsärenden. Genom reformen har vidare ordningen för hur muntlig bevisning läggs fram i hovrätten förändrats. Muntlig bevisning ska som huvudregel läggas fram genom uppspelning av de ljud- och bildupptagningar som gjorts av förhören i tingsrätten. Om ytterligare frågor behöver ställas hålls kompletterande förhör (tilläggsförhör).

Andelen meddelade prövningstillstånd i hovrätt var inledningsvis för låg. Tillämpningen har blivit generösare men varierar fortfarande mellan enskilda hovrätter. Tillämpningen bedöms ännu inte motsvara den som förutsattes vid EMR-reformen. Det är angeläget att hovrätterna fortlöpande följer upp tillämpningen. Den nya ordningen i hovrätten för hur muntlig bevisning läggs fram genom uppspelning av ljud- och bildupptagningar och med tilläggsförhör har fallit väl ut.

Reformen innebär att det också i praktiken klargjorts att tyngdpunkten i processen ligger i första instans. Hovrättens uppgift är överprövning och dess handläggning har anpassats efter hovrättens ställning i instansordningen. Funktionsfördelningen mellan de olika nivåerna i domstolsorganisationen har tydliggjorts. Detta har skapat förutsättningar för en smidig, rättssäker och effektiv hovrättsprocess.

Reformen har fått konsekvenser för Högsta domstolens prejudikatbildande roll. I betänkandet ges därför förslag som ska förbättra förutsättningarna för prejudikatbildningen. Utredningen understryker hovrätternas ansvar för att mål med prejudikatfrågor blir sakprövade.

Reformen En modernare rättegång har alltså fallit väl ut och kan utvecklas ytterligare. Utredningen föreslår därför vissa nyheter och förändringar. Förslagen innebär i korthet följande.

- Syn på stället ska i större utsträckning dokumenteras genom ljud- och bildupptagning. Ljud- och bildupptagningar beträffande det som iakttagits vid syn på stället likställs i tilltroshänseende med syn som hålls på nytt i hovrätten.
- Rätten får utvidgade möjligheter att ta upp bevis utom huvudförhandling i samband med en inställd förhandling. Förhör ska således kunna hållas med vittnen och andra förhörspersoner som infunnit sig till en rättegång som ställs in, exempelvis på grund av att den tilltalade uteblivit.
- Rätten ska i större utsträckning kunna återanvända förhör som dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning i samband med en annan förhandling i samma instans.
- Bestämmelsen som innebär att rätten ska upprätta en sammanställning över processen under förberedelsen i tvistemål skärps.
- Bestämmelserna som innebär att parter kan presentera processmaterial genom att hänvisa till handlingar i målet förtydligas så att det uttryckligen framgår att detta även gäller hänvisning till ljud- och bildupptagningar.
- Nya bestämmelser införs för tingsrättens domförhet i tvistemål. Vid huvudförhandling i tvistemål ska tingsrätten som hittills vara domför med en lagfaren domare om 1) parterna samtycker till det och rätten anser det tillräckligt, 2) målet är av enkel beskaffenhet, eller 3) huvudförhandlingen hålls i förenklad form. I annat fall ska rätten bestå av två domare, om inte målet med hänsyn till sin omfattning eller beskaffenhet bör prövas av tre lagfarna domare.
- Bestämmelserna om hovrättens möjligheter att avgöra brottmål på handlingarna mjukas upp något.
- Bestämmelserna om parts frånvaro vid huvudförhandling i hovrätt ändras. Om part förelagts att komma personligen ska överklagandet förfalla om han eller hon endast infinner sig genom ombud, såvida det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller.
- Hovrätten ska kunna hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen inom ramen för dispensprövningen. Högsta domstolen får möjlighet att direkt pröva en prejudikatfråga när hovrätten vägrat prövningstillstånd, dvs. utan att Högsta domstolen först meddelar tillstånd till prövning i hovrätt.

Bilaga 1

- Utredningen tar också upp några smärre frågor som uppmärksammas under utredningsarbetet och som gäller Högsta domstolens verksamhet.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2014.

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 6 kap. 6 a §, 35 kap. 13 §, 36 kap. 16 och 19 §§, 42 kap. 16 §, 43 kap. 8 och 13 §§, 46 kap. 6 och 13 §§, 50 kap. 19, 21 och 23 §§, 51 kap. 13, 17, 19, 21 och 23 §§, 55 kap. 8, 11 och 14 §§ samt 56 kap. 13 § ska ha följande lydelse,

dels att det i balken ska införas fyra nya paragrafer, 43 kap. 13 a §, 46 kap. 13 a §, 49 kap. 14 b § och 54 kap. 12 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

6 a §¹

Det som iakttas vid syn får dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning.

I tingsrätt ska det som iakttas vid syn på stället dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning, om det inte finns särskilda skäl mot det.

35 kap.

13 §²

Vid huvudförhandlingen *skall* de bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse *i målet* och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. I tvistemål där förlikning om saken är tillåten får dock beviset tas upp på nytt endast om någon av parterna begär det.

Vid huvudförhandlingen *ska* de bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse *att så sker* och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. I tvistemål där förlikning om saken är tillåten får dock beviset tas upp på nytt endast om någon av parterna begär det. *Kan ett muntligt bevis, som har tagits upp inför rätta, läggas fram genom en ljud- och bildupptagning får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas.*

Har tingsrätten i ett mål som överklagats till hovrätten tagit upp bevisning, behöver beviset tas upp på

Har tingsrätten i ett mål som överklagats till hovrätten tagit upp bevisning, behöver beviset tas upp på

¹ Senaste lydelse 2005:683.

² Senaste lydelse 2005:683.

nytt endast om hovrätten finner att det är av betydelse *för utredningen*. Kan ett muntligt bevis läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret vid tingsrätten får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part.

I Högsta domstolen får de bevis som har tagits upp av lägre rätt tas upp på nytt endast om det finns synnerliga skäl.

Om ett bevis inte tas upp på nytt, *skall* det läggas fram på lämpligt sätt.

nytt endast om hovrätten finner att det är av betydelse *att så sker*. Kan ett muntligt bevis läggas fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning av förhöret vid tingsrätten får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas. Ett bevis som avses i detta stycke får tas upp på nytt även utan begäran av part.

Om ett bevis inte tas upp på nytt *ska* det läggas fram på lämpligt sätt.

36 kap.

16 §³

Ett vittne *skall* lämna sin berättelse muntligen. Vittnet får dock med rättens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid ett vittnesförhör får det som vittnet tidigare har berättat inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet läggas fram endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han eller hon tidigare har berättat eller när vittnet vid förhöret förklarar att han eller hon inte kan eller inte vill yttra sig. Avser förhöret någon som tidigare har hörts inför rätta och har det förra förhöret dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, *får* dock förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen. *Har den tidigare bevisupptagningen skett i lägre rätt, skall förhöret i högre rätt inledas med en sådan uppspelning* om det inte är olämpligt.

Ett vittne *ska* lämna sin berättelse muntligen. Vittnet får dock med rättens medgivande använda sig av anteckningar till stöd för minnet.

Vid ett vittnesförhör får det som vittnet tidigare har berättat inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet läggas fram endast när vittnets berättelse vid förhöret avviker från vad han eller hon tidigare har berättat eller när vittnet vid förhöret förklarar att han eller hon inte kan eller inte vill yttra sig. Avser förhöret någon som tidigare har hörts inför rätta och har det förra förhöret dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning, *ska* dock förhöret inledas med en uppspelning av upptagningen, om det inte är olämpligt.

19 §⁴

Förhör med ett vittne får *äga rum* utom huvudförhandling,

1. om vittnet inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen
2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra

Förhör med ett vittne får *hållas* utom huvudförhandling,

1. om vittnet inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen
2. om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra

³ Senaste lydelse 2005:683.

⁴ Senaste lydelse 2005:683.

kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen, *eller*

3. om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling.

kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen,

3. om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling, *eller*

4. om vittnet inställt sig till en huvudförhandling som ställs in och det inte är olämpligt.

42 kap.

16 §⁵

Om det är till fördel för handläggningen av målet, skall rätten göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna skall innan förberedelsen av målet avslutas beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

Rätten *ska* göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på, *om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövt*. Rätten får förelägga parterna att lämna underlag för sammanställningen. Parterna *ska* innan förberedelsen av målet avslutas beredas tillfälle att yttra sig över sammanställningen.

43 kap.

8 §⁶

Sedan parterna utvecklat sin talan, *skall* bevisningen läggas fram.

Skall en part höras i bevissyfte, bör förhöret äga rum innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Sedan parterna utvecklat sin talan, *ska* bevisningen läggas fram.

Ska en part höras i bevissyfte, bör förhöret äga rum innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till *ljud- och bildupptagningar och andra* handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

13 §⁷

Vid fortsatt huvudförhandling *skall* handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid fortsatt huvudförhandling *ska* handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

⁵ Senaste lydelse 2005:683.

⁶ Senaste lydelse 2005:683.

⁷ Senaste lydelse 2005:683.

Vid en ny huvudförhandling *skall* målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som har tagits upp vid tidigare *handläggning*, *skall* tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse *i målet* och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. I mål där förlikning om saken är tillåten får dock förnyad bevisupptagning ske endast om någon av parterna begär det. Om ett bevis inte tas upp på nytt, *skall* det läggas fram på lämpligt sätt.

13 a §

Vid en ny huvudförhandling *ska* målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som har tagits upp vid *den* tidigare *handläggningen*, *ska* tas upp på nytt, om rätten finner att det är av betydelse *att så sker* och det inte finns något hinder mot att ta upp beviset. I mål där förlikning om saken är tillåten får dock förnyad bevisupptagning ske endast om någon av parterna begär det. *Kan ett muntligt bevis, som har tagits upp vid den tidigare handläggningen, läggas fram genom en ljud- och bildupptagning av förhöret, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas.*

Om ett bevis inte tas upp på nytt, *ska* det läggas fram på lämpligt sätt.

46 kap.

6 §⁸

Vid huvudförhandlingen *skall* åklagaren framställa sitt yrkande. Den tilltalade *skall* kort ange sin ståndpunkt och grunden för den. Åklagaren *skall* därefter utveckla sin talan. Målsäganden och den tilltalade *skall* i den mån det behövs beredas tillfälle att utveckla sin talan.

Därefter *skall* målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning läggas fram. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör äga rum innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Om huvudförhandling hålls trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, *skall* rätten i den mån det behövs se till att det som han eller hon tidigare har anfört läggs fram ur handlingarna.

Framställningar enligt första och tredje styckena samt framläggande av bevisningen får ske genom

Vid huvudförhandlingen *ska* åklagaren framställa sitt yrkande. Den tilltalade *ska* kort ange sin ståndpunkt och grunden för den. Åklagaren *ska* därefter utveckla sin talan. Målsäganden och den tilltalade *ska* i den mån det behövs beredas tillfälle att utveckla sin talan.

Därefter *ska* målsäganden och den tilltalade höras och annan bevisning läggas fram. Förhör med målsäganden och den tilltalade bör äga rum innan vittnesbevisning tas upp om den omständighet som förhöret gäller.

Om huvudförhandling hålls trots att målsäganden eller den tilltalade inte är närvarande, *ska* rätten i den mån det behövs se till att det som han eller hon tidigare har anfört läggs fram ur handlingarna.

Framställningar enligt första och tredje styckena samt framläggande av bevisningen får ske genom

⁸ Senaste lydelse 2005:683.

hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

hänvisningar till ljud- och bildupptagningar och andra handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Bilaga 2

13 §⁹

Vid fortsatt huvudförhandling *skall* handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

Vid fortsatt huvudförhandling *ska* handläggningen fortsätta där den slutade vid den tidigare förhandlingen.

13 a §

Vid ny huvudförhandling *skall* målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som *upptagits* vid tidigare *handläggning*, *skall* tas upp på nytt, om rätten finner *detta vara* av betydelse *i målet* och det inte finns hinder mot att ta upp beviset. Om ett bevis inte tas upp på nytt, *skall* det läggas fram på lämpligt sätt.

Vid *en* ny huvudförhandling *ska* målet företas till fullständig handläggning. Bevis, som *har tagits upp* vid *den* tidigare *handläggningen*, *ska* tas upp på nytt, om rätten finner *att det är* av betydelse *att så sker* och det inte finns *något* hinder mot att ta upp beviset. *Kan ett muntligt bevis, som har tagits upp vid den tidigare handläggningen, läggas fram genom en ljud- och bildupptagning av förhöret, får beviset tas upp på nytt endast om ytterligare frågor behöver ställas.*

Om ett bevis inte tas upp på nytt, *ska* det läggas fram på lämpligt sätt.

49 kap.

14 b §

I 56 kap. 13–15 §§ finns bestämmelser om att hovrätten får hänskjuta en fråga till prövning av Högsta domstolen innan frågan om prövningstillstånd avgörs.

50 kap.

19 §¹⁰

Sedan parterna utvecklat sin talan, *skall* bevisningen läggas fram. Om huvudförhandlingen *äger rum* trots att klagandens motpart uteblivit, *skall* hovrätten se till att den bevisning som han eller hon lagt fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning be-

Sedan parterna utvecklat sin talan, *ska* bevisningen läggas fram. Om huvudförhandlingen *hålls* trots att klagandens motpart uteblivit, *ska* hovrätten se till att den bevisning som han eller hon lagt fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har

⁹ Senaste lydelse 2000:172.

¹⁰ Senaste lydelse 2005:683.

visningen har betydelse för målet i hovrätten. Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om inte särskilda skäl föranleder annat, bör ett av tingsrätten upptaget bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § *skall* tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

betydelse för målet i hovrätten. Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till *ljud- och bildupptagningar* och andra handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om inte särskilda skäl föranleder annat, bör ett av tingsrätten upptaget bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § *ska* tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

21 §¹¹

Uteblir klaganden från sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Detsamma gäller om en klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och *hovrätten inte anser sig ändå kunna avgöra målet*.

Uteblir klagandens motpart och har vite förelagts honom, får hovrätten, när förlikning om saken inte är tillåten, i stället för att förelägga nytt vite besluta att han *skall* hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Detsamma gäller om klagandens motpart inställer sig endast genom ombud när han förelagts vid vite att infinna sig personligen.

Har vite förelagts klagandens motpart eller *skall* han hämtas till rätten och kan *han* inte hämtas, får dock målet avgöras trots att han inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om klaganden har förelagts att infinna sig personligen men inställt sig endast genom ombud.

Uteblir klaganden från sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Detsamma gäller om en klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och *det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller*.

Uteblir klagandens motpart och har vite förelagts honom *eller henne*, får hovrätten, när förlikning om saken inte är tillåten, i stället för att förelägga nytt vite besluta att han *eller hon ska* hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Detsamma gäller om klagandens motpart inställer sig endast genom ombud när han *eller hon* förelagts vid vite att infinna sig personligen.

Har vite förelagts klagandens motpart eller *ska* han *eller hon* hämtas till rätten och kan *denne* inte hämtas, får dock målet avgöras trots att han *eller hon* inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om klaganden har förelagts att infinna sig personligen men inställt sig endast genom ombud.

¹¹ Senaste lydelse 1999:84.

23 §¹²

Har det vid huvudförhandling i tingsrätten hållits förhör inför rätten eller syn på stället angående någon viss omständighet och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom *inte* ändras i den delen *utan att* beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning *av förhöret i tingsrätten eller* tagits upp på nytt vid huvudförhandlingen i hovrätten. *En sådan ändring får dock göras, om* det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

Har det vid huvudförhandling i tingsrätten hållits förhör inför rätten eller syn på stället angående någon viss omständighet och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom ändras i den delen *endast om*

1. beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning,

2. *beviset har* tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten, *eller*

3. det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

51 kap.13 §¹³

Hovrätten får avgöra målet utan huvudförhandling, om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat.

Kan saken utredas tillfredsställande får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling,

1. om åklagaren har överklagat endast till den tilltalades förmån,

2. om endast den tilltalade överklagat och hans ändringsyrkande godtas av motparten,

3. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller ådöma honom påföljd eller döma honom till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening,

4. om parterna har begärt att målet *skall* avgöras utan huvudförhandling, eller

5. om ingen av parterna, sedan fråga väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta.

Har i fall som avses i andra stycket 1–3 en part begärt huvudförhandling, *skall* sådan hållas, om det inte är *uppenbart* obehövt.

Med de påföljder som anges i andra stycket 3 likställs vite och, om det inte samtidigt är fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet från

2. om endast den tilltalade *har* överklagat och hans *eller hennes* ändringsyrkande godtas av motparten,

3. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller ådöma honom *eller henne* påföljd eller döma till annan påföljd än böter, villkorlig dom eller sådana påföljder i förening,

4. om parterna har begärt att målet *ska* avgöras utan huvudförhandling, eller

Har i fall som avses i andra stycket 1–3 en part begärt huvudförhandling, *ska* sådan hållas, om det inte är obehövt.

¹² Senaste lydelse 2005:683.

¹³ Senaste lydelse 1999:84.

fängelsestraff, förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Det som sägs i andra stycket 3 om villkorlig dom gäller inte villkorlig dom som förenas med föreskrift om samhällstjänst.

Avser överklagandet även annat än ansvar, får målet avgöras utan huvudförhandling endast om denna talan enligt 50 kap. 13 § får prövas utan huvudförhandling.

För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas.

17 §¹⁴

I övrigt *skall* det som sägs i 46 kap. 1–5 §§, 6 § andra stycket, 8, 9, 11, 13, 16, och 17 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel *skall* dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

När ett mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får hovrätten besluta om lämpliga åtgärder för att målet *skall* kunna slutföras vid den förhandlingen.

I fråga om sådana åtgärder gäller 10 och 12 §§ i detta kapitel.

I övrigt *ska* det som sägs i 46 kap. 1–5 §§, 6 § andra stycket, 8, 9, 11, 13, 13 a, 16, och 17 §§ tillämpas i fråga om huvudförhandling i hovrätten. Reglerna i 16 § i detta kapitel *ska* dock tillämpas i fråga om kallelser till huvudförhandling som återupptas efter uppehåll och förelägganden för parterna.

När ett mål sätts ut till fortsatt eller ny huvudförhandling, får hovrätten besluta om lämpliga åtgärder för att målet *ska* kunna slutföras vid den förhandlingen.

19 §¹⁵

Sedan parterna utvecklat sin talan, *skall* bevisningen läggas fram. Hovrätten *skall* se till att den bevisning som har lagts fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till handlingar i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om inte särskilda skäl föranleder annat, bör ett av tingsrätten upptaget bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § *skall* tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i

Sedan parterna utvecklat sin talan, *ska* bevisningen läggas fram. Hovrätten *ska* se till att den bevisning som har lagts fram i tingsrätten läggs fram ur handlingarna i den utsträckning bevisningen har betydelse för målet i hovrätten. Bevisningen får läggas fram genom hänvisningar till *ljud- och bildupptagningar och andra handlingar* i målet, om rätten finner det lämpligt.

Om inte särskilda skäl föranleder annat, bör ett av tingsrätten upptaget bevis, som inte enligt 35 kap. 13 § *ska* tas upp på nytt, läggas fram innan bevis som rör samma omständighet omedelbart tas upp av hovrätten. Finns det flera bevis i fråga om samma omständighet, bör

¹⁴ Senaste lydelse 2005:683.

¹⁵ Senaste lydelse 2005:683.

fråga om samma omständighet, bör dessa läggas fram i ett sammanhang.

dessa läggas fram i ett sammanhang.

Bilaga 2

21 §¹⁶

Uteblir en enskild klagande från sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Detsamma gäller, om en enskild klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och *hovrätten inte anser sig ändå kunna avgöra målet*.

Uteblir en enskild motpart och har vite förelagts honom, får hovrätten förelägga nytt vite eller besluta att han *skall* hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Detsamma gäller om en enskild motpart som vid vite förelagts att infinna sig personligen, inställer sig endast genom ombud.

Underlåter i mål om allmänt åtal en målsägande, som *skall* höras i anledning av åklagarens talan, att infinna sig personligen, gäller andra stycket.

Om vite har förelagts klagandens motpart eller om denne *skall* hämtas till rätten och hämtning inte kan ske, får hovrätten avgöra målet trots att han inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om en enskild klagande som förelagts att infinna sig personligen inställt sig endast genom ombud.

Uteblir en enskild klagande från sammanträde för huvudförhandling, förfaller överklagandet. Detsamma gäller, om en enskild klagande som förelagts att infinna sig personligen inställer sig endast genom ombud och *det inte finns särskilda skäl mot att överklagandet förfaller*.

Uteblir en enskild motpart och har vite förelagts honom *eller henne*, får hovrätten förelägga nytt vite eller besluta att han *eller hon ska* hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Detsamma gäller om en enskild motpart som vid vite förelagts att infinna sig personligen, inställer sig endast genom ombud.

Underlåter i mål om allmänt åtal en målsägande, som *ska* höras i anledning av åklagarens talan, att infinna sig personligen, gäller andra stycket.

Om vite har förelagts klagandens motpart eller om denne *ska* hämtas till rätten och hämtning inte kan ske, får hovrätten avgöra målet trots att han *eller hon* inställt sig endast genom ombud eller uteblivit. Ett mål får också avgöras om en enskild klagande som förelagts att infinna sig personligen inställt sig endast genom ombud.

23 §¹⁷

Har det vid huvudförhandling i tingsrätten hållits förhör inför rätten eller syn på stället angående någon viss omständighet och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom *inte* ändras i den delen *utan att* beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning

Har det vid huvudförhandling i tingsrätten hållits förhör inför rätten eller syn på stället angående någon viss omständighet och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom ändras i den delen *endast om*

I. beviset har lagts fram i hovrätten genom en ljud- och bildupptagning.

¹⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

¹⁷ Senaste lydelse 2005:683.

av förhöret i tingsrätten eller tagits upp på nytt vid huvudförhandlingen i hovrätten. En sådan ändring får dock göras

1. om den är till förmån för den tilltalade, eller

2. om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

2. beviset har tagits upp på nytt vid huvudförhandlingen i hovrätten,

3. ändringen är till förmån för den tilltalade, eller

4. det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit.

54 kap.

12 a §

Om överklagandet gäller prövningstillstånd i hovrätt och målet innehåller en sådan prejudikatfråga som avses i 11 § första stycket får Högsta domstolen, om prövningstillstånd meddelas i Högsta domstolen, besluta att frågan ska prövas av Högsta domstolen. I avvaktan på denna prövning ska frågan om meddelande av prövningstillstånd i hovrätten vila.

55 kap.

8 §¹⁸

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, skall överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet skall inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, ska överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett. Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat får Högsta domstolen dock genast meddela dom i målet. I mål om allmänt åtal får överklagandet översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet ska inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Har hovrätten i tvistemål avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd eller i brottmål avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om sådan åtgärd, får Högsta domstolen

¹⁸ Senaste lydelse 2005:683.

omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har hovrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, eller fastställt tingsrätts beslut om det, får Högsta domstolen omedelbart besluta att tingsrättens eller hovrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning eller reseförbud får Högsta domstolen ändra hovrättens beslut även om motparten inte hörts.

11 §¹⁹

Högsta domstolen får utan huvudförhandling avgöra

1. en prejudikatfråga,
2. ett mål i vilket Högsta domstolen med stöd av bestämmelserna i 12 § i allt väsentligt grundar avgörandet i övrigt på hovrättens bedömning,
3. ett mål som har tagits upp omedelbart av hovrätten, eller
4. ett sådant mål eller en sådan fråga i ett mål som *skall* avgöras av Högsta domstolen i dess helhet *eller med nio ledamöter*.
4. ett sådant mål eller en sådan fråga i ett mål som *ska* avgöras av Högsta domstolen i dess helhet.

Beträffande avgörande i övrigt i Högsta domstolen av mål utan huvudförhandling *skall* i tvistemål 50 kap. 13 § och i brottmål 51 kap. 13 § tillämpas.

Beträffande avgörande i övrigt i Högsta domstolen av mål utan huvudförhandling *ska* i tvistemål 50 kap. 13 § och i brottmål 51 kap. 13 § tillämpas.

14 §²⁰

Har det vid huvudförhandling i lägre rätt hållits förhör inför rätten eller syn på stället angående någon viss omständighet och beror avgörandet även i Högsta domstolen av tilltron till den bevisningen, får hovrättens dom ändras i den delen endast om hovrätten i samma del ändrat tingsrättens dom utan att ta upp beviset vid huvudförhandling eller ta del av en ljud- och bildupptagning av *förhöret*. En sådan ändring får dock göras

Har det vid huvudförhandling i lägre rätt hållits förhör inför rätten eller syn på stället angående någon viss omständighet och beror avgörandet även i Högsta domstolen av tilltron till den bevisningen, får hovrättens dom ändras i den delen endast om hovrätten i samma del ändrat tingsrättens dom utan att ta upp beviset vid huvudförhandling eller ta del av en ljud- och bildupptagning av *beviset*. En sådan ändring får dock göras

1. om den är till förmån för den tilltalade, eller
2. om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än hovrätten antagit.

¹⁹ Senaste lydelse 1996:157.

²⁰ Senaste lydelse 2005:683.

56 kap.

13 §²¹

En tingsrätt får med parternas samtycke hänskjuta en viss fråga i målet till prövning av Högsta domstolen, när förlikning om saken är tillåten.

En hovrätt får, i stället för att meddela prövningstillstånd enligt 49 kap. 14 § 3, hänskjuta en viss fråga i målet till prövning av Högsta domstolen. I avvaktan på Högsta domstolens prövning ska frågan om meddelande av prövningstillstånd i hovrätten vila.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2014.

²¹ Senaste lydelse 1999:84.

Remissyttranden har avgetts av Riksdagens ombudsmän, Högsta domstolens ledamöter, Svea hovrätt, Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Övre Norrland, Nacka tingsrätt, Solna tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Falu tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Lunds tingsrätt, Malmö tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Lycksele tingsrätt, Umeå tingsrätt, Kammarrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Malmö, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Kriminalvården, Statskontoret, Marknadsdomstolen, Konsumentverket, Konkurrensverket, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden (Juridiska institutionen) vid Umeå universitet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Nämndemännens riksförbund, Brottsofferjourernas riksförbund och Svenskt Näringsliv.

Företagarna har avstått från att yttra sig.

Promemorian Ett förtydligande av 33 kap. 6 § rättegångsbalken

Promemorians huvudsakliga innehåll

I promemorian föreslås att bestämmelsen i 33 kap. 6 § andra stycket RB förtydligas avseende hur delgivning av information om förenklad delgivning får ske i tingsrätt. Förslaget innebär att det direkt av lagtexten framgår att sådan information ska kunna delges med förenklad delgivning i de fall som avses i bestämmelsen. Detta medför att lagtexten bättre överensstämmer med vad som har uttalats i förarbetena till bestämmelsen.

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Lydelse enligt prop. 2013/14:232 Föreslagen lydelse

33 kap.

6 §

Bestämmelserna i 3 § andra stycket, 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) gäller inte delgivning av stämning i brottmål.

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av en sådan tjänsteman som anges i tredje stycket vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att förenklad delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än tio veckor sedan informationen lämnades.

Bestämmelserna i 24 § och 25 § *första stycket* delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av en sådan tjänsteman som anges i tredje stycket vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att förenklad delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än tio veckor sedan informationen lämnades.

Information som avses i andra stycket får delges av

- a) en åklagare,
- b) en polisman eller annan anställd vid Polismyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten som myndigheten har utsett,
- c) en tulltjänsteman, eller
- d) en tjänsteman vid Kustbevakningen.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2015.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över promemorian Ett förtydligande av 33 kap. 6 § rättegångsbalken lämnats av Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Västra Sverige, Attunda tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Eksjö tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Kustbevakningen, Tullverket, Sveriges advokatsamfund.